

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA TELFİK

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sayit TAHİROV

BURSA - 2016

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI

İSLAM HUKUKU BİLİM DALI

İSLAM HUKUKUNDA TELFİK

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Sayit TAHİROV

Danışman

Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR

BURSA - 2016

TEZ ONAY SAYFASI

T. C.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Temel İslam Bilimleri Anabilim Dalı, İslam Hukuku Bilim Dalı'nda, 701423045 numaralı **Sayit Tahirov**'un hazırladığı "**İslam Hukukunda Telfik**" konulu Yüksek Lisans çalışması ile ilgili tez savunma sınavı, 15/07/2016 günü 14.00 - 15.30 saatleri arasında yapılmış, sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasını..... *Başarılı*..... (başarılı/başarısız) olduğuna ...*04 birleşim*..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

(Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Prof.Dr. H. İbrahim ACAR

Uludağ Üniversitesi

Üye

Yrd. Doç.Dr. M.Salih KUMAŞ

Uludağ Üniversitesi

Üye

Doç. Dr. Savaş KOCABAŞ

Balıkesir Üniversitesi

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

15/07/2016

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ YÜKSEK LİSANS ÇALIŞMASI
ÖZGÜNLÜK RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TEMEL İSLAM BİLİMLERİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: 18.../07.../2016...

Tezin Başlığı/Konusu: İslam Hukukunda Telfik

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam 116 sayfalık kısmına ilişkin,...../...../20..... tarihinde şahsım tarafından .....adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı %...'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2 - Alıntılar hariç/ dahil
- 3- 5 kelimededen daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Sayit TAHİROV
Öğrenci No : 701423045
Anabilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE THESIS/DISSERTATION
ORIGINALITY REPORT

ULUDAG UNIVERSITY
SOCIAL SCIENCE INSTITUTE
TO THE DEPARTMENT OF FUNDAMENTAL İSLAMİC SCIENCES

Date: 18.07.2016..

Thesis Title / Topic: Talfeek in Islamic Jurisprudence

According to the originality report obtained by myself by using the ..... plagiarism detection software and by applying the filtering options stated below on ...../...../..... for the total of .....pages including the a) Title Page, b) Introduction, c) Main Chapters, and d) Conclusion sections of my thesis entitled as above, the similarity index of my thesis is ..... %.

Filtering options applied:

- 1- Bibliography excluded
- 2- Quotes excluded
- 3- Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Uludag University Social Science Institute Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Date and Signature

Name Surname : Said TAHIROV
Student No : 701423045
Department : Fundamental Islamic Sciences Department
Program : Department History of Islam
Status : Master

YEMİN METNİ

Yüksek Lisan tezi olarak sunduğum “*İslam Hukukunda Telifik*” Başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntuların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

Adı Soyadı : Sayit TAHİROV
Öğrenci No : 701423045
Ana Bilim Dalı : Temel İslam Bilimleri
Programı : Yüksek Lisans
Statüsü : Yüksek Lisans Tezi

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Sayit TAHİROV
Üniversite : Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Temel İslâm Bilimleri
Bilim Dalı : İslam Hukuku
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı : xii+82
Mezuniyet Tarihi : ... /.../ 2016
Tez Danışmanı : Prof. Dr. H. İbrahim ACAR

İSLAM HUKUKUNDA TELFİK

İslâm Hukuku, yürürlükte olan bir hukuk sistemidir. Telfikte İslam Hukukunun mühim meselelerinden biridir. Farklı görüş ve hükümleri birleştirmek anlamına gelen telfik VII. asırdan sonra usul âlimleri arasında tartışılan bir mesele olmuştur.

İslâm Hukukunda içtihadı dayalı bir mesele olan telfik, genel olarak fıkıh usûlü eserlerinin taklid bölümünde değerlendirilmiştir. Telfik aynı zamanda özel risalelerinde de konusu olmuştur.

Ancak her ne kadar İslam'ın ilk dönemlerinde telfik kavramı bilinmese de aslında insanlar, İslam'ın ilk döneminden itibaren ibadet hayatlarında bu kavrama bazen bilinçli bazen de bilinçsizce başvurmuşlardır. IV. Asırdan itibaren İctihadın, yerini neredeyse tamamen taklide bırakmasıyla beraber insanlar, artık ibadet hayatlarında bütünüyle taklide bazen de telfike yöneldiler. Ve bu hal günümüzde hala devam etmektedir.

Anahtar Sözcükler

Taklid, Telfik, İslam Hukuku, Fıkhi Mezhep

ABSTRACT

Name and Surname : Said TAHIROV
University : Uludağ University
Institution : Social Sciences Institute
Field : Basic Islamic Sciences
Branch : Islamic Law
Type of the Work : Thesis of Master
Page Number : xii+82
Date of the Graduation : ... /.../ 2016
Supervisor : Prof. Dr. H. İbrahim ACAR

TALFEEK IN ISLAMIC JURISPRUDENCE

Islamic law is still valid. Talfeek is also one of the important issues of Islamic law. “Talfeek” which means putting together different views and provisions became a matter discussed among the method scholars after seventh century.

The talfeek that is based on legal precedent in Islamic law has generally been evaluated in imitation part in Islamic law style works. The talfeek has also been subject of special leaflets.

Although at the beginning stages of Islam the talfeek concept wasn't known, in fact people sometimes appeded to that concept, consciously or unconsciously at the beginning stages of Islam. Since 4th century, as the legal precedent almost completely left its place to the imitation or sometimes to the talfeek and this situation still continous today.

Key words

Taqleed, Talfeeq, İslam Law, Fiqh Sects

ÖNSÖZ

Telfik kavramı İslam Hukuk Usulü'nde mühim bir yere sahip olup hayatın her alanında ihtiyaç duyulabilen bir fikî telakkidir. Çünkü insanlar ister ibadet konusunda olsun isterse de diğer konularda olsun bazen zaruret durumu ile karşılaşmakta ve böyle bir yola gitmeye ihtiyaç duyulabilmektedir. İnsanları bu konuda aydınlatmaya çalışan Fıkıh âlimleri bu konuyu kendi eserlerinde kaleme almış ve risaleler yazmışlardır.

Hem geçmiş hem de günümüz âlimleri olsun, insanların çokça başvurdukları taklit ve telfik konularına eserlerinde yer vermişlerdir. Telfik konusunu ele alan âlimlerin bir kısmı bu konuda ifrat ve tefrite giderek kati hükümler belirtmişlerdir. Onlardan bazıları buna kesin olarak cevaz verirken bazıları da bunun kesinlikle caiz olmayacağını ifade etmişlerdir.

Telfik konusunda ifrat ve tefrit niteliği taşıyan bazı eserler, insanları kafasını karıştırmış ve bundan dolayı bu konuda net bir fikre sahip olunamamıştır. Telfik konusunda ele alınan bazı eserlerin de konuları yeterince ele almayıp bu konularla ilgili birçok şeyi eksik bıraktığını da aynı şekilde görmekteyiz. Yazmış olduğumuz “İslam Hukukunda telfik” isimli tezi, mevzubahsi olan eksiklikleri tamamlayacağına, telfik konusunda derli toplu bir bilgi vereceğine inanmaktayız.

Tezimin konusunu belirleme safhasından bitirme safhasına kadar, her aşamada kendilerinden büyük ölçüde istifade etmiş olduğum değerli hocam Prof. Dr. Halil İbrahim ACAR'a, tezi yazarken bilgi ve tecrübelerinden yararlandığım muhterem diğer tüm hocalarıma, büyük bir sabır göstererek tezin her aşamasında beni destekleyen arkadaşlarıma, aileme ve duasıyla emeği geçen her kese çok teşekkür ederim.

Sayit TAHİROV

BURSA–2016

İÇİNDEKİLER

TEZ ONAY SAYFASI.....	ii
ÖZGÜNLÜK RAPORU	iii
ORIGINALITY REPORT	iv
YEMİN METNİ	v
ÖZET.....	vi
ABSTRACT.....	vii
ÖNSÖZ.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1
I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI	1
II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLARI	1

BİRİNCİ BÖLÜM

TELFİKİN ANLAMI, ÇEŞİTLERİ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

I. TELFİKİN TARİHÇESİ.....	3
II. TELFİKİN KELİME VE TERİM ANLAMI	4
III. TELFİKİN ALANI.....	6
IV. TELFİK İLE İLİŞKİLİ OLAN KONULAR.....	7
A. İHDASU KAVLİN SALİS VE TELFİK İLİŞKİSİ.....	7
B. TELFİKİN FASIL VE TAFSİL KAVRAMLARI İLE İLİŞKİSİ	9
C. TELFİKİN TETEBBUU'R-RUHASLA İLİŞKİSİ	10
D. TELFİK TAKLİT İLİŞKİSİ	12
E. TELFİKİN MURÂ'ÂTÜ'L-HİLAF İLE İLİŞKİSİ	14
F. TEYSİRİN TELFİK İLE İLİŞKİSİ.....	16
V. TELFİKİN ÇEŞİTLERİ	19

A. KASITLI YAPILIP YAPILMAMASI BAKIMINDAN TELFİK	19
1. Kasıtlı Olarak Yapılan Telfik	19
2. Kasıtsız Yapılan Telfik	19
B. KAYNAĞI BAKIMINDAN TELFİK	20
1. İctihatta Telfik	20
2. Taklitte Telfik	24
3. Teşride Telfik	28
C. MENFİ VEYA MÜSBET OLMA BAKIMINDAN TELFİK	30
D. FİILDEN ÖNCE VEYA SONRA OLMASI BAKIMINDAN TELFİK	31
1. Fiilden Önce Olan Telfik	31
2. Fiilden Sonra Olan Telfik İse	31
E. BATIL OLMA YÖNÜNDEN TELFİK	32
1. Lizatihi (Bizzat) Batıl Olan Telfik	32
2. Liğayrihi (Dolaylı Olarak) Batıl Olan Telfik	33
F. ŞAHISLAR AÇISINDAN TELFİK	34
1. Müctehidler Açısından Telfik	34
2. Mukallidler Açısından Telfik	35

İKİNCİ BÖLÜM

TELFİKİN HÜKMÜ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

I. CEVAZI YÖNÜNDEN TELFİKİN HÜKMÜ	37
A. CAİZ GÖRMEYENLER VE DELİLLERİ	37
B. CAİZ GÖRENLER VE DELİLLERİ	40
C. ŞARTLI OLARAK CAİZ GÖRENLER	45
D. SON DÖNEM ÂLİMLERİNİN TELFİKE YAKLAŞIMI	48
II. MEZHEP BAĞLAMINDA TELFİK	51
A. MEZHEP DAHİLİNDE TELFİK	51
B. MEZHEPLERARASI TELFİK	54
C. BİR MEZHEPTEN DİĞER BİR MEZHEBE İNTİKAL VEYA RÜCU ETMEK	56
III. İCMAYA MUHALİF OLUP OLMAMASI BAKIMINDAN TELFİK	61

A. İCMA'YA MUHALİF OLAN TELFİK.....	61
B. İCMA'YA MUHALİF OLMAYAN TELFİK.....	63
C. TELFİKİN GERÇEKLEŞME ŞEKLİ	66
IV. İSLAM HUKUK EKOLLERİNİN TELFİKE BAKIŞI.....	69
A. HANEFİ EKOLÜ	69
B. ŞAFİİ EKOLÜ	71
C. MALİKİ EKOLÜ.....	72
D. HANBELÎ EKOLÜ	73
SONUÇ.....	74
KAYNAKÇA.....	76

KISALTMALAR

a.g.e.	: Adı Geçen Eser
b.	: Bin, İbn
Bkz.	: Bakınız
C.	: Cilt
çev.	: Çeviren
DİA	: Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi
D.E.Ü.İ.F.D	: Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi
h.	: Hicri
Hz.	: Hazreti
İSAM	: İslami Araştırmalar Merkezi
r.a.	: Radiyallâhü anh
nşr.	: Neşreden
ö.	: Ölümü
s.	: Sayfa
s.a.s	: Sallallâhü Aleyhi ve Sellem
S.	: Sayı
terc.	: Tercüme eden
thk.	: Tahkik
tsh.	: Tashih
vs.	: Ve saire
vb.	: Ve başka
v.	: Vefat
ty.	: Basım Tarihi Yok
yy.	: Basım Yeri Yok
yay.y	: Yayımcı Kuruluş Yok

GİRİŞ

I. ARAŞTIRMANIN AMACI VE KAPSAMI

Tezimizin konusu günümüz Müslümanlarının karşılaştığı fikhi sorunların çözümünde bir yöntem olan tefliktir. Kendisine sıkca başvurulmaktadır. Telfik konusunda insanların zihinlerinde oluşan soru işaretlerine cevap olacağına, konuyla ilgili şüphelerin giderileceğine, onların bu durumla karşılaştıklarında her türlü problemlerinin giderileceğine ve bu sahada daha önce kaleme alınmış olan eserlerin eksik kaldığını düşündüğümüz noktalarını tamamlayacağına, yanlış bilgi ve telakkilerin tashih edeceğine inanmaktayız.

Tezimizin kapsadığı alanları şu şekilde belirtmek mümkündür:

Usulu'l Fıkıh alanında kaleme alınan neredeyse tüm eserlerde telfike rastlamak mümkündür. Âlimler Telfiki müstakil bir konu olarak değil de Usulu'l Fıkıh konusu olan taklid kapsamı alanında ele almış, telfiki taklide bağlı bir konu olarak görmüş ve bu şekilde değerlendirmişlerdir. Telfikle ilgili yazılan makalelerde bazen uzunca bazen de kısa tutularak anlatılmaya çalışılmıştır. Konuyla ilgili yapılan çalışmalarda telfik, taklit konusunun bir parçası olarak değerlendirilmiştir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ VE SINIRLARI

Telfikin kelime anlamı için birçok temel Arapça sözlüğe başvurulmuştur. Telfik ile ilgili hüküm ve uygulamaları daha iyi anlamak için tüm mezheplere ait temel fûru' ve usûl eserlerinden istifade edilmiştir. Aynı konuda birbirinden farklı olan görüşler olduğu takdirde hangi görüşün daha isabetli ve yerinde olabileceği ifade edilmeğe çalışılmıştır. Bir görüş ifade edilirken hemen sonunda delilleri verilmeye çalışılmıştır. Konuyla ilgili görüşlerine en çok başvurduğumuz kimseler daha çok meşhur ve muteber âlimlerdir.

Tezimizin sınırları konusunda şunları söyleyebiliriz:

Tezimiz iki bölümden ibaret olup birinci bölümde telfikin kelime ve terim anlamları, tarihçesi, çeşitleri, alanı gibi konuları ele aldık. İkinci bölümde ise İslam âlimlerinin telfike bakış açılarından, cevaz noktasında görüşlerinden, mezhep dâhilinde ve mezhep dışında telfikten, telfikin ilişkili olduğu konulardan, icmaya aykırı olup olmamasından ve İslam hukuk ekollerinin telfike yaklaşımından bahsettik.

BİRİNCİ BÖLÜM

TELFİKİN ANLAMI, ÇEŞİTLERİ VE İLGİLİ KAVRAMLAR

I. TELFİKİN TARİHÇESİ

İlk dönem yazılan fıkıh eserlerinde telfik konusunun, ıstılahî olarak incelenmediği görülmektedir. Birçok kişi telfik konusunun terim olarak değinildiği ilk tarihin VII. yüzyıldan sonra olduğunu savunmuştur. Ancak bunun V. yüzyılda olma ihtimali de vardır. Çünkü o dönemler taassup ve hizipleşmenin yoğunlaştığı bir dönemdir.¹

Hicri II. asrın başlarından IV. asrın ortalarına kadar devam eden müçtehit imamlar döneminde muazzam bir fıkıh külliyyatı oluştu. Özellikle Hanefilerin henüz olmayan fakat olması mümkün olan hadiseler hakkında da içtihad etmeleri bu oluşumu müsbet anlamda destekledi. Fikhi anlamda doyuma ulaşıldı. Fatimi fitnesinin İslam dünyasını kuşatması ve neticede Bâtını kimliğe sahip insanların içtihat adı altında hezeyanlar serdetmeleri, Ehl-i sünnet ve'l-cemaat âlimlerini yeni içtihatlar yapma yerine mevcut birikimi tedvin-tasnif etmeye yöneltti. Bu bağlamda ta'lilü'l-ahkâm (hükümlerin illetlerini belirleme) ve tercih çalışmaları kaleme alındı. Tabakat, münazara, hilaf ve fetva kitapları telif edildi. Mevcut fikhi birikim bir yönüyle sistematize edildi, bir yönüyle de derinlik kazandı.

Taklit devrinde yaşayan fakihlerin müçtehit imamlar döneminden devraldıkları muazzam miras yeni içtihatlar yapmayı gereksiz kıldı. Taklidin hicri IV. asırdan sonra mezhepler zeminine kayması, avamı hükümde (delili araştırmadan) fakihleri ise delilde (hükümün delilini araştırarak) taklit etmeye sevk etti.

Ümmet arasında taklidin yaygınlaşması ve İslami hükümlerin anlaşılmasının en güvenilir yolu olarak kabul edilmesi fikhi mirasın sistematize edilmesi sürecini hızlandırdı. Bu süreç içerisinde hicri VII. asrın başlarına gelindiğinde fakihler tarafından ilk defa Telfikin adı telaffuz edilmeye başlanmış, bu asırdan önce telfikten bahsedilmemiştir.²

¹ Kasımî, Muhammed Cemalüddin, *el-Fetva fi'l-İslam*, Beyrut, Daru'l- Kütübi'l-İlmiyye, 1986, s.170.

² Zuhayli, Vehbe, *Usuli'l-Fikhi'l-İslam*, C. II, 18. b, Dımeşk, Daru'l-Fikr, 2010, s.421.

Telfikin tarihçesinden Eyüp Sait Kaya şöyle bahsetmektedir: “Bu kavramla ilgili meselelere yedinci yüzyıldan önce telif edilmiş Fıkıh Usulu eserlerinde rastlamak mümkündür. Ama telfikin tettebbu’r-ruhastan farklı bir mesele sıfatıyla yedinci asırda telif edildiği ve bu gelişmede Şehabeddin Karafi’nin (ö. 801/1398) önemli rolü olduğu anlaşılmaktadır. Karafi’nin müstakil bir problem olarak ele aldığı telfik konusu, muhtemelen VIII. asrın sonlarında fıkıh usulu terimi haline gelmiştir. IX. asrın son yarısından itibaren hususiyle de Dimeşk-Kahire eksenindeki bölgede telfikin gerek fıkıh usulu ve fetva eserlerinde, gerekse ilgili risalelerde yoğun biçimde işlendiği görülmektedir.”³

Telfik kavramı, terim olarak hayatımıza geç girmiş olsa da pratik olarak daha öncesinde de hayatımıza dâhil olmuştur. Nitekim gerek ashap döneminde gerekse de telfikin fiki bir terim olarak henüz hayatımıza girişinden önce insanlar, farklı düşünce yapısına sahip birçok alime, ibadet ve muamelat hakkında sualler sorar, aldıkları cevaplara göre uygulama yapıyor ve ister istemez telfike düşülyordu. O dönemde kimse bunu yadırgamıyordu.⁴

II. TELFİKİN KELİME VE TERİM ANLAMI

“Telfik” kelimesi, “tef’il” babının mastarı olup “lefeka” kökünden türemiştir. Bu kök birçok kalıpta kullanılmıştır. Anlamları şunlardır: Toplamak, uyum sağlamak, bir şeyi isteyip kendisine yetişememek,⁵ yarayı bağlayıp sarmak, ıslah etmek, onarmak, aralarını düzeltmek, toplanmak, ittifak etmek, elbisenin bir yanını diğer yanına getirerek dikmek,⁶ eşya veya işleri bir araya getirmek, birleştirmek, birbirine uygun kılmaktır⁷.

Telfik, sözlükteki “kumaşın iki kenarını birleştirip dikmek” anlamından hareketle fıkıh ve usul-i fıkıh gibi ilim dallarında, farklı hükümlerin bir araya getirilmesini ifade etmek üzere kullanılmıştır. Bununla birlikte bu ortak noktanın

³ Kaya, Eyüp Sait, “Telfik”, *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul, C. XL, 2011, s. 401–402.

⁴ Mıman, Nasır b. Abdullah, “*Et-Teflik Fil İctihad ve Taklî*”, *Adl Dergisi*, C. XI, Suudi Arabistan, 2001, s.4; el-Kasımî, *el-Fetva fi’l-İslam*, s.171.

⁵ İbn Manzur, Cemalettin Muhammed b. Mükerrrem b. Ali el-Ensari, *Lisanu’l- Arab*, C.III, Beyrut, Müessesetü’l-A’la Li’l-Matbuat, 2005, s. 4056.

⁶ İbnü’l-Esîr, Ebu’s-Saâdat el-Mubârek b. Muhammed el-Cezerî, *en-Nihâye fî garbi’l hadis ve’l-eser*, C. IV, Kahire, el-Mektebetü’l-İslamiyye, 1965, s. 261.

⁷ Senhûrî, Ahmed Ferec, “*Mezheplerin Hükümleri Arasında Telfik*”, *Dört Risale*, (çev. Hayreddin Karaman), 6. B, İstanbul, İz yayıncılık, 2012, s.191.

dışında fıkıh ve usul-i fıkıh kitaplarında üç manada kullanılmıştır. Bunları şöyle sıralayabiliriz:

a) Telfik, içtihadi ihtilaftan kaynaklanmayan iki farklı hükmü birleştirerek uygulamak manasında kullanılmıştır. Mesela: “yemin kefaretinde on fakirin bir kısmını yedirmek, diğerlerini giydirmek şeklinde telfik yapılması caiz değildir” denirken bu mana kastedilmiştir.

b) Usul-i fıkıh kitaplarında “telfik”, bir konuda önceki müçtehidlerin söylemedikleri ve onların görüşlerinin ortak noktasını ihlal eden yeni bir görüş ortaya atmak manasında kullanılmıştır. İcma’ bahsinde daha çok incelenen “telfik” içtihad ile ilgili olduğu açık ve nettir. Buna “İçtihatla telfik” denilmektedir.

c) Usul-i fıkıh ve fıkıh kitaplarında telfik şu anlamda kullanılır: Belirli bir meselede birden fazla içtihadi görüşü bir arada veya bir arada sayılabilecek şekilde, yani birincisinin tesiri kalkmadan diğeriyle amel edip ortaya bu müçtehitlerden hiç birinin kabul etmeyeceği mürekkep bir durumun ortaya çıkmasıdır ki, telfikin dar manası budur. Buna “taklit’te telfik” denir.⁸

Usulcülere göre “telfik”, bir meselede bir veya daha fazla mezhebin görüşlerini birleştirerek, taklit yoluyla uygulamak demektir.⁹

Telfik kavramı ile ilgili birçok tarifler yapılmış olup onlardan bir kaçını şöyle söyleyebiliriz:

Muhammed Said el-Banî (ö.1351/1993), taklit ve telfik konusuna tahsis ettiği mühim eseri “Ümdetü’t- Tahkîk Fi’t-Taklîd ve’t-telfik eserinde müteahhir ülemasından bir amelde naklettiği tarif şöyledir: “Telfik, kişinin hiçbir müçtehidin benimsemediği bir görüşe göre bir faaliyette bulunmasıdır.”¹⁰ Yani telfik ile yapılan bir faaliyeti hiçbir âlim bunun doğru bir hareket olduğunu söylemez. Bu faaliyet icma’a aykırı bir harekettir. Çünkü yapılan bu faaliyette ki hükümlerden birisi bir mezhep müçtehidine göre doğru ise de diğeri göre yanlıştır, dolayısıyla hiçbir müçtehit bunun doğru olduğuna ittifak etmez.

⁸ Tarablusi, Abdurrahman el-Hattab, *Mevahibü’l-celil lişerhiMuhtasari’l-Halil*, C. III, Libya, yy., ty., s. 274.

⁹ Şener, Abdulkadir, *İslam Hukuk Dersleri*, C.I, İzmir, Dokuz Eylül Üniversitesi Yayınları, 1987, s. 118.

¹⁰ Bani, Muhammed Said b. Abdurrahman, *Ümdetü’t- Tahkik fi’t- Taklid ve’t- Talfik*, Dimeşk, Daru’l Kadiri, 1997, s. 183.

Abdulgani en-Nablusi Hanefî mezhebinin önde gelenlerinden bir alim olup o, “Hülasatü’t-Tahkik”inde telfiki şöyle ifade etmektedir: “Kişi, rükünleri her mezhepten toplama ile bir ibadette veya bir muamelede bulunursa muhakkak ki o kişi dört mezhepten çıkmıştır.”¹¹

İyad b. Nami es-Sülemi’de telfik ile ilgili şu tarifi yapmaktadır: “Telfik, kişinin bir konuda daha önceki müçtehitlerin görüşlerine uygunluk arz etmeyen bir keyfiyette bulunmasıdır”¹² Yani telfik ile yapılan iş önceki âlimlerin o hakta ortak görüşü olmadığı için onların görüşlerine aykırı bir davranış olmaktadır.

“Yemin kefareti olarak bir miktar yedirmek, geri kalan kısmı için de giydirmek şeklinde, kefaretin iki çeşidi arasında telfik (birleştirme) yapılmış olursa kâfi gelmez. Fakat bir çeşidin kendi arasında telfik yapılmış olursa caizdir. Belli ölçeklerle bir miktar yiyecek vermek, bir miktarını da doğrudan doğruya yedirmek gibi. Bunların hepsi yedirmek anlamındaki “it’am” da birleşir”¹³

Fakihler ve usulcüler telfik kelimesini bu şekilde kullanmışlardır, “taklit’te telfik”, “mülaffak mesele” (yani telfik edilmiş mesele) gibi.

Telfikle ilgili yapılan tarifler içerisinde en uygunu şu şekilde yapılmıştır denilebilir: “Telfik, tek bir konunun rükünlerinde birçok farklı mezhebi toplamaktır.”¹⁴ Yani telfik, bir kişinin kendisine uygunluk arz edeceği şekilde kendi mezhebi olmayan diğer mezheplerin görüşlerini toplayarak bir faaliyette bulunmasıdır. Kişinin kendi mezhebi içerisindeki diğer âlimlerin görüşlerini bir araya getirmesi telfik değildir.

III. TELFİKİN ALANI

Telfikin alanı: Üzerinde içtihat yapılabilen ve ihtilafın söz konusu olabileceği mevzulardır. İctihada konu olmayan inanç (akaid), ahlak ve hükmü herkes tarafından bilinip hakkında icma olan fûru konularında ise telfik caiz değildir.¹⁵

¹¹ Nablusi, Abdugani, *Hulasatü’t- Tahkik fi Beyani Hükmi’t-Taklid ve’t-Telfik*, (çev. Ahmet Yaşar), 11.b, İzmir, D.E.Ü.İ.F.D., 1998, s. 18.

¹² Atibi, Gazi b. Mürşid b. Halef, “*et-Telfik Beyne Mezahibi’l- Fıkhiyyeti ve Alakatühü bi teysiri’l- Fetva*” *Mecmeu’l- Fıkhi’l- İslami Dergisi*, C. XXV, Suudi Arabistan, 2010, s. 219.

¹³ Tarablusi, *a.g.e.*, C. III, s. 274.

¹⁴ Saidi, Abdullah b. Muhammed b. Hasan, *et-Telfik ve Hukmühü fi Fıkhi’l- İslami*, Suudi Arabistan, yy., 2008, s. 12.

¹⁵ Bani, *a.g.e.*, s. 321.

Âlimlerden bazıları, haram olan şeyleri mübah görmeye götürmeyecek zanni içtihadî konuların telfikin alanına girdiğini söylemektedirler.¹⁶ Yani haramı helal, helalide haram yapmamak kaydıyla, normalde herkes tarafından bilinen, icmaya ve nassa aykırı olmayan ve içtihadî açıktır olan amelî her konu telfikin alanıdır.

III. TELFİK İLE İLİŞKİLİ OLAN KAVRAMLAR

A. İHDÂSU KAVLİN SALİS VE TELFİK İLİŞKİSİ

Bu başlık altında telfikin kendisiyle ilişkili bulunduğu bazı durumları açıklayacağız. İlişkili bulunduğu bu durumların hepsinin kendilerine göre hükümleri de farklılık arz etmektedir.

İhdasu kavlin salis ile telfik konuları arasında bazı noktalarda benzerlikler vardır, hatta bazı fakihler ikisini aynı görmüşler,¹⁷ ancak bunlar farklı konulardır. Aralarındaki bu farklılıklara geçmeden önce ihdasü kavlin salis'in tarifini, hükmünü ve telfik ile olan ilişkisini açıklayalım.

İhdasu kavlin salis (üçüncü bir içtihat): Her hangi bir dönemde bulunan müçtehitler, bir meselede birbirine farklı olan iki içtihat yapmışlar, lakin daha sonraki dönemde olan bir müçtehit, aynı meselede kendinden önceki müçtehitlerin yaptıkları içtihatlardan farklı bir içtihat yapmıştır.¹⁸ Örneğin: Kardeşlerle birlikte mirasçı olan dedenin mirasçı olması konusunda iki görüş vardır: bunlardan biri mirasın dedeye ait olmasıdır. Diğerisi ise kardeşlerle birlikte mirası taksim etmeleridir. Bu iki görüş aynı konu ile ilgilidir ve mesele şer'î bir konudur ve de vuku bulmuştur. İki görüşün ortak noktası bir başka deyişle üzerinde icma' meydana gelen husus dedenin kardeşlerle birlikte bulunduğu mutlak mirasçı olmasıdır. Buna göre dedenin mirasçı olmayacağı şeklinde üçüncü bir görüş ileri sürmek icmaya aykırı düşer ve bu sebeple batıldır.¹⁹ Bu iki görüşten sonra İbn Hazım (ö. 466/1064) şu şekilde üçüncü bir görüşte

¹⁶ Salabi, Üsame Muhammed Muhammed, *er-Ruhasu 'ş-Şeriyye Ehkamuha ve Davabituha*, C. 1, İskenderiyye, Daru'l-İman, 2002, s. 95.

¹⁷ Sülemî, a.g.e., s. 489.

¹⁸ Bâci, Ebu'l-Velid, *İhkamu'l-Fusul fi Ahkâmü'l-Usûl*, C. I, Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslami, 1995, s. 502.

¹⁹ Kaya, a.g.e., s. 86-87.

bulunmuştur: Mirasta kardeşler dedeyi sakıt eder. İşte bu İbn Hazım'ın görüşü üçüncü bir görüş, yani İhdasu kavlin salis olur.²⁰

İhdasü kavli salis meselesinin hükmü konusunda Usûlcüler üç guruba ayrılmışlardır. Onlardan bir gurup bunu mutlak olarak caiz görmüş, diğer bir gurup mutlak olarak batıl görerek yasaklamıştır. Diğer gurup ise caiz veya batıl olmasını şarta bağlamışlardır. Bu konuda fukahanın görüşlerini şu şekilde sıralayabiliriz:

• Bazı Hanefiler ve Zahirilere göre böyle bir içtihat caizdir. Çünkü ilk iki görüşü beyan edenler, üçüncü bir görüşün caiz olmadığını belirtmemişlerdir.²¹ Öte yandan ulema iki farklı içtihatla bulunmuşsa bu konuda içtihat kapısının açık ve ihtilafa düşmenin caiz olduğunu göstermektedir.

• Ulemanın birçoğuna göre ise bu durum caiz değildir. Onlara göre her hangi bir devirde fukaha bir konunun hükmünde iki farklı sonuca vardığına bu bir icmadır. Ve artık üçüncü bir içtihatla bulunmak caiz değildir. İmam Ebu Mansur, bu görüşün cumhura ait olduğunu ifade etmektedir. Müfessir İmam el-Kiya el-Harrasi (ö. 504/1110) bu görüşün sahih olduğunu ve bu görüş doğrultusunda fetva verildiğini ifade ediyor.²²

• İbn Hacıp ve önde gelen birçok Usûlcüye göre ise üçüncü bir içtihat eğer ilk iki içtihadı ortadan kaldırıyorsa böyle bir içtihat caiz değildir. Eğer ilk iki içtihadı ortadan kaldırmıyorsa böyle bir içtihat caizdir. Bu iddiada bulunanlar iddialarını şu şekilde temellendirmişlerdir: İlk iki görüş ile alakalı icma var, daha sonra bu iki görüşe zıt olan üçüncü bir görüş ortaya çıktığında icma'a zıt olan bir görüş olması sebebiyle caiz değildir; fakat bu üçüncü görüş ilk iki görüşe zıt olmadığında caizdir.²³

İhdasu kavlin salis konusunda farklı görüşler ileri süren her üç gurup mülhaza edildiğinde İhdasu kavlin salisin caiz olduğu bazı Hanefî ve zahirilere göre daha isabetli olduğu görülmektedir.

Diğer taraftan İhdasu kavlin salisi caiz görmeyenlerin “İhdasu kavlin salis konusu icmaya aykırıdır” şeklindeki iddiaları yerinde bir iddia değildir. Çünkü icma herkesin bir konu üzerinde ittifak etmesiyle olan bir şeydir. Hâlbuki İhdasu kavlin salis

²⁰ Bağdâdi, el-İmam Abdulmu'min b. Abdulhak, el-Hanbelî, *Teyşiru'l-Vusul ile Kavaidi'l-Usûl Ve Meakidi'l-Fusul*, Riyad, Daru İbni'l-Cevzi, 2010, s. 304.

²¹ Bağdâdi, a.g.e., s. 304.

²² Şevkânî, Muhammed b. Ali, *el-Kavlü'l-Müfid fi Edilleti'l-İctihadi Ve't-Taklid*, C. 1, Beyrut, Daru kitabi'l-Lübnani, 1991, s. 409.

²³ Şevkânî, a.g.e., c. 1, s. 409.

görüşünden evvel iki görüş vardır. Bu da ortada her hangi bir icma'nın olmadığını göstermektedir.²⁴

Telfik ile ihdasü kavlin salis bir birileriyle alakası olup konuları itibariyle de birbirlerine benziyor ve her ikisi de daha önce bilinmeyen bir tabloyu ortaya çıkarıyor. Bu benzerliklerin yanında birde ayrıldığı noktalar vardır ki onlar şunlardır:

- Telfik, bir meselede farklı olan iki veya daha fazla görüşü bir araya getirmek, İhdasu kavlin salis konusu ise, kendisinden evvel bulunan iki görüş dışında farklı olan üçüncü bir görüşün meydana gelmesidir.

- Telfik, bir melsede iki, üç veya daha fazla farklı görüşlerin bir arada bulunması mümkün olan bir mesele iken, İhdasü kavli salis ise, öncesinde sadece iki farklı içtihadın bulunabileceği bir konudur.²⁵

B. TELFİKİN FASIL VE TAFSİL KAVRAMLARI İLE İLİŞKİSİ

Daha sonra gelen bir müçtehit, herhangi bir meselede önceki müçtehitlerden bir gurubun görüşünü, başka bir meselede başka bir gurubun görüşünü almasına birbiri ile bağlantılı iki içtihadı ayırma manasında “fasıl ve tafsil” adı verilmektedir.²⁶

Fasıl ve tafsile (icmâ'ı bozan ayırmaya) örnek, teyze ile halanın vâris olmaları verilebilir. İkisinde de “zevi'l-erham”²⁷ denilen akrabalık bağı vardır. “Vâris olurlar” , “Vâris olmazlar” içtihatlarına karşı “Biri değil diğeri vâris olur” diyen ve ikisini hükümde ayıran (tafsil eden) içtihat –bazılarınca- icmâ'ı bozan ayırma olarak değerlendirilmiştir; çünkü bu ikisinin yakınlık bağı eşittir.

İcmâ'ı bozmayan ayırma: Çocuğun malından ve zîynet eşyasından zekât ödenmez ve ödenir şeklindeki iki içtihat karşısında, “birinden ödenir, diğerinden ödenmez.” diyen içtihad diğer içtihatlarla kısmen uyduğu için icmâ'ı bozmamaktadır.²⁸

Daha sonraki dönemlerde Kadı Beydâvî (ö.685/1286), İbnu's-Subkî (ö.771/1369), Karâfi (ö. 684/1285) gibi bazı bilginler bu iki meseleyi (üçüncü bir görüş

²⁴ Eşkar, Muhammed b. Süleyman, *el-Fütya ve Menahicü'l-İfta*, Kuveyt, Mektebetü'l-Menari'l-İslamiyye, 1976, s. 47.

²⁵ Saidî, a.g.e., s.14.

²⁶ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 222.

²⁷ Zevi'l-erhâm: Terikede üçte bir, dörtte bir gibi belli bir sehmi olmayan ve terikeyi asabeden olmak sıfatıyla da elde edemeyen kan hısımlarıdır ki dört kısımdır: 1. Ölünün ferileri yani kızların ve oğlunun kızlarının aşağı doğru ferileri. 2. Ölünün aslı yani sahih olmayan ced ve ceddeleri. 3. Ölenin baba ve anasının ferileri. 4. Büyük baba ve büyük ananın ferileri. (M. Erdoğan, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri Sözlüğü*, 5.b, İstanbul, Ensar neşriyat, 2015, s. 620.

²⁸ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 223.

ileri sürme ve fasl-tafsil) ayrı ayrı ele almış; Âmidî (ö. 631/1243), İbn Hâcib168 (ö. 646/1249), Sadru'ş-Şerî'a (ö. 747/1346), İbnü'l- Hümâm (ö. 861/1457) gibi bazıları da tek mesele halinde incelemiş, olumlu veya olumsuz bir hükme varmışlardır. Bunlar içinde, meseleyi en kapsamlı şekilde ele alan usûlcü Sadru'ş-Şerî'a Ubeydullah b. Mes'ud'dur.²⁹

İki usûl meselesini ayrı ayrı veya tek mesele halinde ele alanlar; mutlak câiz, mutlak câiz değil ve tafsilata tâbîdir şeklinde ihtilâf etmişler, kısmen veya tamamen caiz değildir diyenler, delil olarak icmâ'a dayanmışlardır.

Tecviz edenler, aslında meselenin ihtilâflı olduğunu, bir iki görüşün bilinmiş olmasının, daha başka görüşlerin bulunmadığına delil teşkil etmeyeceğini, bilhassa sahabe devrinden sonra bütün görüş farklılıklarını zapt etmenin çok güç bulunduğunu ileri sürmektedir.³⁰

Ayrıca bu münakaşaya katılanlar, ihtilâflı meselenin bağlı bulunduğu konuyu bütünüyle ve küllî olarak ele almamış, cüz olarak yalnız sözü edilen konu üzerinde durmuşlardır. Meselâ namazın taharet şartı ile vakit rûknünde ihtilâflar varsa bunların namaz konusunda –tek olaydaki ihtilâf gibi- değil, ayrı ayrı iki ihtilâflı mesele olarak ele almışlardır.³¹ Yani, taharet namazın şartı, vakit ise onun rûknüdür. Bu iki meselede ihtilaf vardır. Onlar bu ihtilafı tek meselede ki ihtilaf şeklinde değil birbirinden farklı olan iki ayrı mesele olarak değerlendirmişlerdir. Bu guruba dâhil olan âlimler konuyu bir tüm olarak değil de ilgili kısmı ele almışlardır.

C. TELFÎKİN TETEBBUU'R-RUHASLA İLİŞKİSİ

Tetebbuu'r-ruhas kelime olarak kolaylık³² anlamına gelmekte, terim olarak ise şer'î bir konunun asli hükmü hala geçerli olmasına rağmen meydana çıkan bir zaruretten dolayı o asli hükmün kolay bir hükme dönüşmesidir.³³ Yiyecek bulamayıp açlıktan ölmek üzere olan bir kimsenin necis olan bir eti yemesi örneğinde olduğu gibi

²⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 223.

³⁰ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 224-225.

³¹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 225.

³² Fuyumi, Ahmet b. Muhammet b. Ali el-Mukri, *el-Misbahu'l-Munir fi Garibi Şerhi'l-Kebir li'r-Rafii*, C. 1, Kahire, el-Matbaatu'l-Emiriyye, 1922, s. 304.

³³ Attâr, eş-Şeyh Hasan, *Haşiyetü'l-Attâr ala Şerhi'l-Mahalli ala Cem'u'l-Cevami*, C.1, Beyrut, Daru Kütübi'l-İlmiyye, ty., s. 162.

ruhsatlarla amel etmek bazen vacip, Ramazan ayında yapılan seferlerde iftar edilmesi gibi bazen sünnet, selem akdi ile yapılan alış veriş gibi bazen de mubah olmaktadır.³⁴

Kitapta ve Sünnette mevcut olan ruhsatlarla amel etmekte bir sakınca yoktur. Çünkü Rasulullah (s.a.s) şöyle buyurmaktadır: “*Muhakkak ki Allah azimetlerle amel edilmesini sevdiği gibi ruhsatlarla da amel edilmesini sever.*”³⁵

Tetebu’r-ruhasın hükmü ile ilgili olarak şöyle demek mümkündür: Âlimlerin kahir ekserisi tetebu’r-ruhas, kişiyi şer’î teklif dairesinden çıkardığından ve dini hükümleri hile ile devre dışı bıraktığından dolayı caiz değildir. Hatta Tetebbuu’r-ruhasfiilini sergileyenlerin fasık olduğu birçok âlim tarafından belirtilmiştir.³⁶ Tetebbuu’r-ruhasyapanlar, yararına olduğu takdirde bir mezhebi veya bir görüşü taklit ederler. Aleyhlerine olduğu durumda ise daha evvel taklit ettikleri mezhep veya görüşü bırakıp lehlerine olana giderler. İşte bunlar kendilerini hakka uydurmaları gerektiği yerde hakkı kendilerine uydurmaya çalışıyorlar. Örneğin, şuf’a konusunda lehine olduğu vakit kişinin, Hanefî mezhebine geçmesi aleyhine olduğu vakit ise Şafii mezhebine geçmesi gibi. Tetebbuu’r-ruhasdin ile oynamak ve dini heva ve hevesine uydurmaktır. Oysaki mümin lehine de olsa aleyhine de olsa haktan ayrılmamalıdır.³⁷

Kişinin, zina cezasından kurtula bilmesi için, nikâhlandığı hanımına Hanefî ve Şafii mezheplerini taklit ederek mehir vermemesi, Maliki mezhebini taklit ederek nikâhta şahit bulundurmaması ve yine Hanefî mezhebini taklit ederek kadının velisi olmadığı halde kadınla nikâhlanması gibi.³⁸ Böyle bir evlilik batıldır ve hiçbir şekilde caiz olmaz. Çünkü kişi, bu evlilikte Tetebbuu’r-ruhasyoluyla kendi çıkarları için İslam hukuk gaye ve prensiplerine zıt olan bir yola girmiştir. Dolayısıyla kişi, bilerek tetebu’r-ruhasa başvurmuş ve dolaylı olarak batıl olan telfik yoluna gitmiştir.

Telfike başvurarak ibadet yapanların maksadı bilinçli bir şekilde Tetebbuu’r-ruhasolursa söz konusu telfik caiz olmaz. Bu görüşü, Rehibânî³⁹ savunmaktadır.⁴⁰ Menfaatlerini hak olana tercih eden münafıkları Allah Teâlâ Kuran’da şöyle beyan etmektedir: “(Bazı insanlar:) "Allah'a ve Peygamber'e inandık ve itaat ettik" diyorlar;

---

³⁴ Attâr, a.g.e., C.1, s. 162.

³⁵ *Müsnedi Ahmed*, 6004.

³⁶ Merdâvî, a.g.e., C.VII, s. 4090.

³⁷ Salebi, a.g.e., s. 102.

³⁸ Leknevî, a.g.e., C. 2, s. 438.

³⁹ Rehibânî, *Kehhâle*, a.g.e., C. III, s. 865.

⁴⁰ Rehibânî, a.g.e., C. I, s. 391.

ondan sonra da içlerinden bir grup yüz çeviriyor. Bunlar inanmış değillerdir. Onlar, aralarında hüküm vermesi için Allah'a ve Peygamber'e çağırıldıklarında, bakarsın ki içlerinden bir kısmı yüz çevirip dönerler. Ama eğer (Allah ve Resulünün hükmettiği) hak kendi lehlerine ise, ona boyun eğip gelirler.”⁴¹

Tetebu’r-ruhas’ın telfik ile kesiştiği bazı noktalar vardır. Bundan dolayı bazıları onları bir saymış.⁴² Ancak telfik ile tettebbuu’r-ruhasarasında bazı noktalarda benzerlik olsa da ikisi birbirinden farklı şeylerdir. Telfik ile tetebu’r-ruhasın arasındaki temel fark bilinçtir. Yani telfik bazen bilinçli bir şekilde olurken, bazen de bilinçsiz bir şekilde gerçekleşir; ancak tettebbuu’r-ruhasise her zaman bilinçli bir şekilde meydana gelir.

Bu bağlamda telfiki iki kısma ayırmak mümkündür:

İhtiyari Telfik: Kişinin mezhepleri araştırıp bilinçli bir şekilde bir konuda iki zıt görüşten faydalanması buna hem telfik hem de tettebbuu’r-ruhasdenir.

Gayri İhtiyari Telfik: Kişi bir Şafii müçtehide gidip abdestin şartları hakkında soru sorar ve aldığı cevaplar doğrultusunda abdest alır. Sonra bu kişi abdesti bozan şeyler hakkında bir Hanefî âlime soru sorar ve aldığı cevaplar doğrultusunda amel eder. Bu şahıs şüphesiz telfike düşer ama tettebur-ruhasa düşmez. Çünkü tettebur-ruhasın her şeklinde bilinç söz konusudur. Ama telfikte ise bazen bilinç olur bazen olmaz.

Ayrıca telfik ile tettebur-ruhas arasında umum husus vardır. Telfik bazen tetebu’r- ruhas olabilir bazen olmaz. Tettebur-ruhas da bazen telfik olur bazen olmaz.⁴³ Telfik ve tetebu’r-ruhasın ortak noktası ise, her ikisinin de bir veya birkaç meselede birbirine muhalif iki veya daha fazla görüşten meydana gelmeleridir.

D. TELFİKİN TAKLİT İLE İLİŞKİSİ

Telfik ile taklit kavramlarının birbiriyle sıkı bağlantısı olsa da ikisi de birbirinden farklı şeylerdir. Dolayısıyla bunun neticesi olan hükümlerde birbirinden farklıdır. Bunu daha önce “Taklit’te Telfik” başlığı altında ifade etmiştik.

Bu konularla ilgilenen veya bunları ele alıp inceleyen fukahanın kahir ekserisi, Telfiki taklit konusu bünyesinde incelemişler ve taklidin bir parçası olarak görmüşlerdir. Çünkü aralarında birbirini ayıran farklı noktalar olsa da çok sıkı bir bağ

⁴¹ En-Nur/47-48-49.

⁴² Atibi, a.g.e., s. 18.

⁴³ Atibi, a.g.e., s. 18.

ve benzerlikler vardır. Her ikisinde de, yani hem taklit'te hem de telfikte başka bir müçtehidin görüşüne uyma vardır.

Telfik ile taklit arasındaki farklılıkları kısaca şöyle sıralayabiliriz:

- Taklit'te bir meselenin bütün cüzi'yatında başka birine uyma durumu varken, Telfikte ise bir meselenin bir bölümünde bir müçtehide, aynı meselenin diğer bölümünde ise görüşleri bu müçtehide muhalif olan başka bir müçtehide uyma söz konusudur.

- Taklit telfikten daha umumdur, telfik ise taklit'ten bir kısım olarak değerlendirilmektedir.

- Taklit müstakil bir konu olarak ele alınırken telfik ise taklide bağlı bir bölüm olarak değerlendirilir.

- Her telfik taklittir ama her taklit telfik değildir. Bundan dolayı taklit ve telfikin arasında bulunan ilişki umum husustur ilişkisidir. Yani birbiriyle ilişkili ama aynı zamanda da farklı şeylerdir.

Telfik ile taklidin kesişen noktalarını şöyle söyleyebiliriz:

- Hem taklit'te hem de telfikte, tabi olduğu müçtehit dışında herhangi bir müçtehidin görüşüyle amel etme vardır.

- Hem Taklit'te hem de telfikte başka bir müçtehidin görüşüyle amel etmede ruhsatla amel etme ve kolaylık prensibi söz konusudur.

- Hem taklit hem de telfik Usul-i Fıkhın konusudur.

- Hem taklidi hem de telfiki caiz gören âlimler olduğu gibi batıl gören âlimler de olmuştur.

- Hem taklidi hem de telfiki mutlak anlamda kabul etmeyi veya reddetmeyi kabul eden âlimler olduğu gibi kabul etmeyenlerde olmuştur.

- Hem taklidi hem de telfiki belli başlı şarta bağlayarak ancak o şekilde caiz olabileceğini söyleyenler de olmuştur.

- Hem taklit'te hem de telfikte keyfiliğe gitmeme ve hevaya göre amel etmeme üzerinde durulmuştur. Çünkü telfik bir delile dayanıyor, helâli haram, haramı helal

kılmıyor, onunla ibadet ve tekliften⁴⁴ kaçış hedeflenmiyorsa ondan yararlanmada bir sakınca yoktur.⁴⁵

• Hem taklidin hem de telfikin konusu: üzerinde ictihat yapılabilen ve ihtilafın söz konusu olabileceği mevzulardır. İctihada konu olmayan inanç (akait), ahlak ve hükmü herkes tarafından bilinip hakkında icma olan fûru konularında ise telfike ve taklide gitmek caiz değildir.

Yukarıda da arz ettiğimiz gibi telfik ile taklit arasında her ne kadar kesiştiği noktalar varsa da bunlar birbirinden ayrı ayrı konulardır. Her ikisinin de benzer ve farklı tarafları vardır. Bu yüzden bunu yapan kişilerin yapma sebeplerine, niyetlerine, zaruret durumuna, zamana, mezhep imamının görüşüne göre hüküm kazanır.

E. TELFİKİN MURÂ'ÂTÜ'L-HİLAF İLE İLİŞKİSİ

Burada telfikin mura'atü'l-hilaf ile ilişkisini anlatmadan önce mura'atü'l-hilafi açıklayacağız. Mura'atü'l-hilaf, kişinin tabi olduğu müçtehidin getirdiği delili terk ederek bunun aksine delil getiren birine uymasıdır. Yani burada ki farklılık birinin görüşüne tabi olma değil onun getirdiği delile bakarak o delili benimsemektir. Bununla ilgili Mâlikî mezhebi âlimi İbn Urfet (ö. 803/1400) şunları söylemektedir: “Mura'atü'l-hilaf, kendi deliline göre değil de kendisine muhalif görüşün deliline göre hareket etmektir”.⁴⁶ Örneğin, Mâlikîler berdel (şiğar) nikâhının sahih olmayacağını, cinsel ilişki olsun ya da olmasın mutlaka feshedilmesi gerektiğini söylerler.⁴⁷ İbn Ömer'den (r.a) rivayet edilen hadisi delil olarak kabul edereler: “*Resulullah (s.a.s), şiğarı yasakladı. Şiğar ararında mehir olmamak üzere bir kimsenin kızını başkasına, o da kızını kendisine vermek şartıyla evlendirmesidir*”⁴⁸

Ebu Hanife ise, şiğar nikâhının mehr-i misil vermek suretiyle sahih olacağını söyler. Sünnette varit olan yasaklama ona göre kerahete hamledilir. Kerahet ise akdin fasit olmasını gerektirmez. Böylelikle, şeriat bu durumda iki şeyi vacib kılmış olur:

⁴⁴ Teklif: Bir kimseyi meşakkatli bir şeyi emir ve ilzam etme. İslam şeriatının ehliyet ve salahiyet sahibi olan insanlara (mükelleflere) bir takım şeyleri yapmalarını, bir takım şeyleri de terk etmelerini emir ve ilzam etmesidir. M. Erdoğan, a.g.e., s. 561.

⁴⁵ Candan, a.g.e., s. 125.

⁴⁶ Resa'i, Ebu Abdullah Muhammed el-Ensârî, *Şerhü Hududi İbni Urfe*, Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslami, 1993, s. 263.

⁴⁷ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslam ve Edilletühü*, a.g.e., C. IX, s. 92.

⁴⁸ Müslim, “Nikâh”, 7.

Kerahet ve mihr-i misil.⁴⁹ Böylece Maliki mezhebi, berdel nikâhını geçerli görmediğinden böyle bir evlilik vasıtası ile geçen bir mirası da kabul etmemesi gerekirken berdel nikâhını sahih gören Ebu Hanifenin bu görüşüyle amel ettiği için böyle bir mirası kabul etmektedir.

Mura'atü'l-hilaf meselesi, bütün avam ve havas arasında yaygın bir şekilde bütün fıkıh konularında uygulanmaktadır. Çünkü fikhî ihtilaflara hoşgörü ile yaklaşılmadığı zaman Müslümanlar arasında kin, nefret ve hoşgörüsüzlüğün meydana gelmesi kaçınılmaz olacaktır. Bu da İslam'ın gayesine muhalif olan bir haldir.

Müslümanlar arasında bu hoş olmayan durumu önlemek için Muraatu'l-hilafa gidilmesi meselesi bazı şartlarla sınırlandırılmıştır. O şartları şöyle açıklayabiliriz:

- Eğer başka mezhebin hem itirazı hem de delili daha kuvvetli ise o zaman kişi muraatu'l-hilaf yoluna gidebilir; ancak karşı görüş zayıf ise muraatu'l-hilafa gidemez.
- Kişi, diğer mezhebin itirazına dikkat edeceğim deyip kendi mezhebinde kerih görülen bir fiili yapmamalıdır.
- Eğer kişi, iki farklı görüşle aynı anda amel etme imkânı olursa muraatu'l-hilafa gidebilir, yani her ikisi ile de amel edebilir. Eğer her iki görüşle amel etme imkânı yoksa muraatu'l-hilafa gidemez. Mesela Ebu Hanifeye göre ikindi namazının vakti her şeyin gölgesinin iki katı olduğu vakittir.⁵⁰ İmam Şafii'ye göre ise, her şeyin gölgesi bir katı olması ikindinin başlangıcıdır.⁵¹ İşte böyle muhalif bir durum halinde muraatu'l-hilafa gidilmez.

• Muraatu'l-hilafa giden kimse bununla icmaya aykırı bir davranış sergilememelidir. Eğer muraatu'l-hilafı ihlal ediliyorsa muraatu'l-hilafa gidilmez. Mesela, kişi, abdest sırasında yüzünü yıkarken kulakları yüzden sayanların görüşüne uyarak kulakları da yıkıyor, başı mesh ederken kulakları baştan sayanların görüşüne uyarak kulakları da mesh ediyor. Hiçbir âlim, bu iki görüşü bir arada söylememiştir, bu yüzden böyle bir muraatu'l-hilaf icmaya muhalif bir davranış sayılmaktadır.

Bazı âlimler mura'atu'l-hilafı istihsana benzetmektedir. Bu yüzden onlar mura'atu'l-hilaf'ı istihsanın bir kısmı ve şer'î bir delili olarak saymışlardır.⁵² Bazıları da

⁴⁹ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslam ve Edilletühü*, a.g.e., C. IX, s. 92.

⁵⁰ İbrahim Efendi, Halebi, *Haleb-i Sağır*, Ankara, Akçağ yayınları, 1983, s. 138.

⁵¹ El-Hin Mustafa ve diğerleri, *Büyük Şafî Fıkhi*, C.1, İstanbul, Huzur yayınları, 2014, s. 131.

⁵² Bahisin, Yakup Abdulvahap, *Ruf'u'l-Haraci fi Ş-Şeriatü'l-İslamiyye*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2001, s. 319.

telfik ile mura'atü'l-hilaf konularını aynı saymış ve mura'atü'l-hilafı telfik ile tefsir etmişlerdir.⁵³

Kişi mura'atü'l-hilafa giderken eğer telfike düşecekse bu caiz olmaz. Şayet düşme durumu yoksa o zaman bu caizdir. Örnek: Bir kişinin Hanefî mezhebine göre velisiz, Mâlikî mezhebine göre şahitsiz evlenmesi, telfike yol açtığından böyle bir mura'atü'l-hilaf caiz değildir.⁵⁴

Muraatu'l-hilaf ve telfik her ikisi de iki veya daha fazla mezhebi ya da görüşü bir fiilde birleştirmektir. Bu görüşler birbirine muhalif ise bu duruma telfik, değilse buna muraatu'l-hilaf denir. Telfik ile mura'atü'l-hilaf kesiştiği noktalar varsa da birçok noktada farklılık arz ediyorlar. Onların arasında ki farklı noktaları şöyle zikredebiliriz:

- Mura'atü'l-hilaf bir delili bir delile bazı noktalarda tercih etmek bazı noktalarda da tercih etmemektir. Bu özelliğinden ötürü bazı âlimler, mura'atü'l-hilafı istihsanın çeşitlerinden saymışlar.
- Mura'atü'l-hilafın hedef kitlesi müçtehitlerdir. Çünkü onlar delilleri konuşturabiliyor. Telfikin hedef kitlesi ise mukallitlerdir. Çünkü onlar delillerden hüküm çıkartma ehliyetine sahip değillerdir.
- Mura'atü'l-hilafın alanı mana ve mananın gereği açısından delildir. Telfikin alanı ise, fukahanın içtihadî görüşleridir.⁵⁵

F. TEYSİRİN TELFİK İLE İLİŞKİSİ

Bu başlıkta ise telfik ile teysir arasında olan ilişkiden bahsedeceğiz. Konuya girmeden önce teysirin ne olduğunu söyleyelim:

Teysir, kelime olarak kolaylaştırma, daha kolay olan görüşe göre fetva verme demektir.⁵⁶ Dinimiz kolaylık prensibi üzerine bina edilmiştir. İnsanların zorluk çekmesi istenmez. Allahu Teâlâ Kur'an birçok ayetle bunu beyan etmiştir. Onlardan bir kaçışöyledir: “Allah hiç kimseye, gücünün yetmeyeceğini yüklemez.”⁵⁷; “Allah hiç kimseyi verdiği imkândan fazlasıyla yükümlü kılmaz. Allah, bir güçlükten sonra bir kolaylık

⁵³ Atıbi, a.g.e., s.221.

⁵⁴ Leknevî, a.g.e., C. 2, s. 438; el-Meşat, Hasan b. Muhammed, *el-Cevahirü's-Semineti Fi Beyani Edilleti Âlimi'l-Medineti*, Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslami, 1990, s. 236.

⁵⁵ Atıbi, a.g.e., s.225.

⁵⁶ Erdoğan, Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, İstanbul, Ensar neşriyat, 2015, s. 579.

⁵⁷ El-Bakara, 2/286.

yaratacaktır.”⁵⁸; “Allah sizin için kolaylık ister zorluk istemez”⁵⁹ Hz. Peygamber (s.a.s) de kolaylıkla ilgili şöyle buyurmaktadır: “Kolaylaştırın zorlaştırmayın, müjdeleyin nefret ettirmeyin.”⁶⁰

Teysirin terim anlamı şudur: Kişi fetva almak için bir müftüye gelir ve bir mesele de ona bir soru yöneltir, kişinin soru sorduğu meseleyle ilgili birkaç çözüm yolu vardır. Fakat müftü soru soranın halini, şartlarını, inancının sağlamlığını vs. göz önünde bulundurarak uygun çözüm yollarından birisini ona önererek onu yönlendirir. Şu durum teysir olarak isimlendirilemez, hükmü veren kişi, şer’î delillere bakmaksızın istediği hükmü verir ve sırf kolaylığın sağlanması için her hükmü zaruret hali olmaksızın haram olan bir şeyi mübah kılsa, şer’î hukuk ve teklif diye bir şeyden bahsetmek mümkün olmayacaktır.⁶¹

Saidi teysirle ilgili şunları söylemektedir: Teysir, şeriatın gayelerinden birisidir. Ve ihtiyaç durumunda kendisine başvurulmuş bir durumdur.⁶² Bununla ilgili Hz. Aişeden (r.a) nakledilen bir rivayete göre, “Hz. Peygamber (s.a.s) iki durumla karşılaştığında kolay olanı tercih ederdi.”⁶³

Saidi, bir kimsenin bu kolaylığı kötüye kullanarak fikhî konularda görüşler arasında telif yapamayacağını, çünkü teysirin de kendisine mahsus bazı şartları olduğunu ifade etmektedir. Bu şartlar şunlardır:

- Teysiri hedef alan fetvanın sahibi, nazar sahibi ve kendisinin de içtihat ehliyeti olan birinin olması lazım. Verdiği fetvalarında kolayca kaçmakla maruf biri olmamalıdır.
- Fetvadaki teysir, kişinin mükellefiyet dairesinden çıkmasına yol açmamalıdır.
- Teysiri hedefleyen fetva verildiğinde söz konusu meşakkatin ortadan kalkması gerekir. Fetvaya rağmen meşakkat ortadan kalkmıyorsa fetva verilmez.
- Ortada teysirin bulunmasını gerektiren bir meşakkatin bulunması gerekir.
- Fetvayı veren kişi müsteftinin (fetva isteyen kişi) durumunu bilmelidir. Ta ki müftünün vereceği fetvada, müsteftinin fiziki, psikolojik ve sosyolojik durumunu göz önünde bulundurabilsin, çünkü müsteftilerin bir kısmı, teysiri karşılaştığı bir sıkıntıyı aşmak için değil de bunu suiistimal etmek ve bazı haramlara ulaşmak için isterler.

⁵⁸ Et-Talak, 65/7.

⁵⁹ El-Bakara, 2/185.

⁶⁰ Buhari, “Edeb”, 80.

⁶¹ Eşkar, a.g.e., s. 42.

⁶² Seidî, a.g.e., s. 14.

⁶³ Buhârî, “Hudud”, 10.

• Teysiri hedefleyen fetva şer'î Usûllere uygun olmalı. Nitekim Şar'î her meşakkatli iş için uygun bir çıkış yolu var etmiştir. İşte bu çıkışa ancak şer'î Usûllere dikkat ederek gidilmelidir.

• Teysir adına verilen fetva, hemen veya gelecekte bir ifsada yol açmamalı. Aksi takdirde fetva verilirken teysir gözetilmez.⁶⁴

Teysire gitme maksadıyla telfike yönelme konusunda âlimlerin tavrı şöyledir: Muhammed el-Bani'ye göre Müslümanlara kolaylık olsun diye zaruret durumunda telfik caizdir.⁶⁵ El-Bani, fetvada teysire gitme konusunda ise şöyle söylemektedir: Fetvalar, insanların durumu göz önünde bulundurularak verilir. Çünkü böyle bir yol takip etmek şeriatın genişliğine, hikmet ve siyasetine daha uygundur. Telfike yol açıyor olsa da fetva verilirken kişilerin durumları göz önünde bulundurularak daha fazla müsamaha gösterilmelidir.⁶⁶

Âlimlerden bazıları, avam hakkında telfiki kaçınılması zor bir durum olarak görmektedir.⁶⁷ Çünkü bu batıl olarak görülüp cevaz verilmediği zaman, avamın ibadet, muamele ve buna benzer hal ve hareketleri tamamen fasit ve batıl durumuna düşmüş olacak. Böylece avam büyük bir meşakkat ve sıkıntıya düşmüş olacak. Âlimlerin bazılarının da, bazı Saiklerle teysir bağlamında telfike cevaz vermiş olduklarını görüyoruz. Bu Saikleri şöyle sıralayabiliriz:

• Müftüden fetvayı isteyen kişi fiziken ve manen zayıf olmalı, çünkü müftü böyle birine fetva vermediği takdirde kişi, muamelelerinde tamamen meşru daireden çıkması mümkündür.

• İhtiyaç ve zaruret hali hasıl olduğunda.

• Fıkha uyma isteği. Yani fetva isteyen kişilerin ibadet ve muamelelerini fıkha uydurma isteği olmalıdır.⁶⁸

Sonuç olarak bir müslüman, dinin ona tanıdığı kolaylıklardan kötüye kullanmamak kaydıyla, adet haline getirmeden ve ihtiyaç halinde her zaman yararlanabilir. Şayet bunu kötüye kullanırsa o zaman vebal ondan başkasına ait değildir.

---

⁶⁴ Yubî, Muhammed Said b. Ahmet b. Mes'ud, *Devabitü Teysiru'l-Fetva ve'r-Reddu Ala'l-Mütesahiline Fiha*, Daru İbni'l-Cevzi, Medine, h.1430, s. 31.

⁶⁵ Bani, a.g.e., s. 221.

⁶⁶ Bani, a.g.e., s. 238.

⁶⁷ Kermî, a.g.e., s. 99.

⁶⁸ Atibi, a.g.e., s. 40.

V. TELFİKİN ÇEŞİTLERİ

A. KASITLI YAPILIP YAPILMAMASI BAKIMINDAN TELFİK

1. Kasıtlı Olarak Yapılan Telfik

Kasıtlı yapılan telfik, ihtiyaç halinde, zaruret durumlarında, tetebur'ruhas (ruhsatlardan yararlanma) ve buna benzer durumlarda yapılan bilinçli telfiklerdir.⁶⁹ Yukarıda zikredilen durumların haricinde hiçbir sebep ve mazeret olmadan da telfik yapanlar vardır. Bu tür yapılan telfiklerde kasıtlı olarak yapılan telfike dâhil edilebilir. Bunlar kasden ve bilinçli bir şekilde yapılan telfiklerdir. Örneğin, Hanefilerin veli izni olmadan, Şafilerin mehirsiz nikâhın olacağı ve Malikilerin de şahitsiz nikâhın mümkün olabileceği görüşünü kasıtlı/bilinçli bir şekilde alarak bir nikâh yapmak gibi.

2. Kasıtsız Yapılan Telfik

Kasıtsız yapılan telfik ise, çoğu avamın bilmeden ve iradeleri dışında düştükleri bir durumdur. Nitekim avam tabakasına dâhil olanlar, karşılıklarına çıkan meseleleri, mezhebini, düşüncesini ve reylerini sorgulamadan karşılaştıkları ilk âlime sorarlar. Daha sora yine bir mesele ile karşılaşılır, bu sefer yine aynı şekilde karşılıklarına çıkan ilk âlime sorarlar. Böyle olunca da tabii olarak kasıtsız bir şekilde telfik yapmış olur.⁷⁰ Burada farkında olmadan yani bilinçsiz ve kasıtsız olarak telfike düşme vardır.

İnsanlar, ister asr-ı saadet döneminde olsun isterse de tabiin döneminde olsun her hangi bir mezhebe bağlanmamışlardır. Onlar bir mesele ile karşılaşma durumlarında hemen bir müçtehide fetva sormuş ve aldıkları cevap doğrultusunda tatbik etmişlerdir. Bu zamana kadar da, aradan asırlar geçmesine rağmen kimse buna itiraz etmemiştir. Böyle olunca telfik doğal olarak kaçınılmaz bir durum olmaktadır. Mesela, insanlar karşılaştıkları Hanefi mezhebine mensup olan bir âlime namazı bozan şeyleri soruyor, diğer taraftan da Şafii mezhebine mensup bir âlime namazın sıhhatiyle ilgili sorular yöneltiyorlar. Her iki âlim de kendi mensubu olduğu mezhebin görüşlerini söylüyor. Örneğin, Hanefi bir âlime abdesti bozan şeyleri sorar o da, abdesti bozan durumlar arasında bedenden kan çıkmayı zikreder, diğer taraftan da Şafii bir âlime abdestin sıhhat şartlarını sorar ve o da, abdestte niyetin şart olduğunu söyler. Bunu soran kişi soruyu

---

⁶⁹ Saidi, a.g.e., s. 14.

⁷⁰ Saidi, a.g.e., s. 14.

yönelttiği âlime mezhebini sormuyor veya bana konuyla ilgili şu mezhepte olan görüşleri söyle demiyorlar. Böyle olunca da, irade dışı kasıtsız telfik meydana gelmiş oluyor.

B. KAYNAĞI BAKIMINDAN TELFİK

1. İctihatta Telfik

İctihatta Telfik konusuna geçmeden önce icthaddan kısa bir şekilde bahsetmek yerinde olacaktır. İctihad, kelime olarak, zor ve meşakkatli bir işin gerçekleştirme uğrunda olanca gayreti göstermek ve imkânları seferber etmek demektir.⁷¹

Usul terimi olarak icthad, fakihin, şer'î amelî hükümleri tafsili delillerden çıkarabilmek için olanca gücünü ortaya koymasıştır.⁷²

Müçtehit ise, şer'î delillerden amelî hükümleri çıkarabilme imkânına sahip olan kişidir. Usulcüler böyle kimseyi “fakih ve müftü” diye de anarlar. Şer'î hükümleri bilmekle beraber onları şer'î kaynaklarından bizzat çıkarabilme gücüne sahip olmayan kimseye ise, furu'u fikhın çoğunu ezbere bilse dahi, usulcülere göre fakih veya müftü denemez.⁷³ Yani nasslardaki hükümleri bilmek müçtehit olmaya yetmemekte, ondan hüküm çıkarmasını da bilmesi gerekmektedir.

İctihad iki çeşittir

1. Mutlak icthad: Her olay için hüküm istinbat edebilme ve bütün meselerde fetva verebilme kudretidir. Bu güce sahip kişiye “mutlak müçtehid” denilir.

2. Mukayyed icthad: Bütün meselelerde olmayıp bir kısım meseleler de hüküm istinbat edebilme kudretidir. Mesela, ibadetler alanında bu güce sahip olmamakla beraber, sözleşmeler konusunda hüküm istinbat edebilme gibi. Bu güce sahip olan kişiye “mukayyed müçtehid” denir.⁷⁴

a) İctihadın şartları

---

⁷¹ Şaban, Zekiyuddin, *İslam Hukuk İlminin Esasları (Usulü'l Fıkıh)*, 17.B,(çev. İbrahim Kâfi Dönmez), Ankara, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 2012, s. 437.

⁷² Şaban, a.g.e., s. 437.

⁷³ Şaban, a.g.e., s. 437.

⁷⁴ Şaban, a.g.e., s. 437.

İctihadın muteber olabilmesi için iki şart vardır:

- 1- Ehliyetli kimsenin yapması,
- 2- Yerinde yapılmış olması.

Buna göre içtihadı ehliyetli kimse yapmazsa veya içtihadın caiz olmadığı hususlarda yapılmış olursa böyle bir içtihad muteber olmaz. Yani bu içtihadı yapan hata etmişse mazur sayılmadığı gibi eğer hâkimse verdiği hüküm bozular. Hâlbuki içtihadı ehli olan yapar ve yerinde yaparsa, hata etse bile günahkâr olmayacağı gibi hâkimse hükmünü başka bir içtihad bozamaz.⁷⁵

b) İctihadın hükmü

İctihadla varılan hüküm ve bilginin değeri, hata ihtimali olmakla beraber galip bir zandan ibarettir. Bunun içindir ki, kesin olan şer'î hükümlerle, kesin inanç gerektiren dinin temel esaslarında içtihad cari olmaz. Çünkü bu hususlarda zann-ı galib kâfi olmayıp, kesin ilim ve inanç gerekli bulunmaktadır. Bu inanç ve hüküm ise ancak kâfi olan akli ve şer'î delillerle meydana gelebilir. Bunların yanında da zannın yeri olmayacağı aşikârdır. Bazı âlimler içtihad ile kıyası aynı şey saymışlardır. Hâlbuki içtihadın dar ve geniş olmak üzere iki manası olup ikincisinin kıyastan daha geniş bir sahası vardır. İctihad kıyas yoluyla olduğu gibi, şer'î nasların işaret, ima, delalet yollarıyla; lehçe farkları, edebi incelikler ve benzeri cihetleriyle istidlal şekliyle de yapılabilir. Şu halde her içtihad kıyas değildir. Hâlbuki her kıyas aynı zamanda bir içtihadır.⁷⁶

Et-Telfik fi'l-İctihad, Telfikü'l-müctehid ve el-ictihadü'l-mürekkeb gibi isimlerle de ifade edilen *icthatta telfik*, İslam hukuk tarihi seyri içinde ilk tartışılmaya başlanan konudur.⁷⁷ Bu tabirden maksat iki veya daha fazla müctehidin bir meselede içtihad ederek farklı görüşleri ileri sürmesi ve daha sonra gelen bir başka müctehidin de yine içtihad ederek, aynı mesele üzerindeki eski görüşler içinden seçmeler yaparak bunların mecmu'u bir başka görüş ortaya koymasındır⁷⁸. Bu durum sonradan gelen

⁷⁵ Karaman, *Fıkıh Usulü İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi*, 11. B, Hüseyin Kader, İstanbul, Ensar Neşriyatı, 2013, s. 52.

⁷⁶ Karaman, a.g.e., s. 52.

⁷⁷ Kaya, Ali, *Güncel Fıkhi Konular*, Bursa, Emin Yayınları, 2013, s. 85.

⁷⁸ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, 4.b, İstanbul, Ensar Neşriyatı, 2010, s. 221.

müctehidin içtihad ederek vardığı netice, önceki ihtilaflara aykırı olduğu gibi bu ihtilaflarda meydana gelen müşterek noktaya da aykırı olması söz konusudur.⁷⁹ Daha öncede verdiğimiz kardeşlerle birlikte dedeninde mirasçı olup olamayacağı örneğinde iki görüş vardır: bunlardan biri mirasın dedeye ait olmasıdır. Diğeri ise kardeşlerle birlikte mirası taksim etmeleridir. Bu iki görüş aynı konu ile ilgilidir ve mesele şer'î bir konudur ve de vuku bulmuştur. İki görüşün ortak noktası bir başka deyişle üzerinde icma' meydana gelen husus dedenin kardeşlerle birlikte bulunduğu mutlak mirasçı olmasıdır. Buna göre dedenin mirasçı olmayacağı şeklinde üçüncü bir görüş ileri sürmek icma'a aykırı düşer ve bu sebeple batıldır.⁸⁰

O zaman içtihatla telfik hangi durumlarda meydana gelmektedir? Bununla ilgili usulcülerin ele aldığı şu iki meselenin bazı şıklarında telfik meydana geldiğini ifade etmektedirler.

a) Sahabe veya bir asrın müctehidleri, bir mesele üzerinde iki veya daha fazla görüş ileri sürdükten sonraki asırda gelen başka bir müctehid, öncekilerden farklı üçüncü bir görüş ileri sürebilir mi?

Bu meseleye “üçüncü bir içtihadı ileri sürmek” manasında “ihdasu kavlin salis” denmektedir.

b) Sonra gelen müctehid, bir meselede öncekilerden bir grubun görüşünü, diğer meselede başka bir grubun görüşünü alabilir mi? Bu meseleye de birbiri ile bağlantılı iki içtihadı ayırma manasında “fasıl ve tafsil adı verilmektedir”⁸¹

Buna göre, bilhassa sahabe devrinden sonra müctehitler hem çok, hem de dağınık oldukları için, bu şartlar içinde bize nakledilmiş bir mesele bulmak oldukça güçleşmekte ve yapılan münakaşa nazari kalmaktadır.⁸²

Bir asrın müctehidleri, bir mesele üzerinde iki veya daha fazla görüş ileri sürdükten sonraki asırda gelen başka bir müctehid, öncekilerden farklı üçüncü bir görüş ileri sürebilirmi konusu hakkında üç ayrı görüş bulunmaktadır. Bunlardan biri mutlak olarak caiz olmasıdır. Gazzali ve İsnevi (ö. 772/1370) gibi Şafii hukukçularına göre, özellikle sahabe devrinden sonraki müctehitlerin sayıca çok olmaları ve farklı yerlerde

⁷⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihat*, a.g.e., s. 221.

⁸⁰ Kaya, a.g.e., s. 86–87.

⁸¹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 222.

⁸² Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 222.

ikamet etmeleri, bir konuda kaç görüşün ileri sürülmüş olduğunu bilmeyi imkânsız kılmaktadır. Bu sebeple bir konuda yalnız iki görüşün bulunduğunu iddia etmek ve başka bir görüşün olmadığını iddia edip üçüncüsünün ileri sürülemeyeceğini savunmak için yeterli bir gerekçe bulunmamaktadır.⁸³

İkinci görüş mutlak olarak caiz olmamasıdır. Bunlara göre bir konuda önceki görüşlerden farklı olarak ve onları bir nevi iptal edecek şekilde üçüncü bir görüş ileri sürülemez. Serahsî (ö. 490/1097), Pezdevî (ö. 483/1090) ve Ebu'l-Berekat en-Nesefî (ö. 710/1310) gibi Hanefî usulcüler bu görüştedir. Bunların gerekçesi ise bir asırda bir konuda birkaç görüşün ortaya çıkıp başka bir görüşün bulunmaması, onlara uymayan üçüncü bir görüşün batıl olduğuna ilişkin sükuti icma' olduğunun göstergesidir.⁸⁴ Yani kendisinden önceki iki görüşe muhalif üçüncü bir görüşün ortaya atılması artık sükuti icma ile batıl sayılmaktadır.⁸⁵

Üçüncü görüş ise konunun özelliğine göre ictihatta telifkin değerlendirilmesi gerektiğini savunur. Bu görüşte olanlara göre üçüncü bir görüş görüş ileri sürmek caiz ve bu cevaz konunun özelliğine göre belirlenir. Buna göre iki içtihad ve rey, şeri ve gerçekleşmiş bir vakıa hakkında olup üçüncü görüş de bunun iptalini gerektirmezse, üçüncü görüş ileri sürmek caiz olur. Aksi halde caiz olmaz.

Serahsî (ö.490/1097), Pezdevî (ö.478/1083), Ebu'l-Berekat en-Nesefî (ö. 710/1310) gibi Hanefî usulcüler, bir asırda muayyen sayıdaki rey'den başkasının ortaya çıkmaması, onlara uymayan üçüncü görüşün batıl olduğuna icma mahiyetinde kabul edilir demiş ve bunu (aykırı içtihadı) tecviz etmemişlerdir.⁸⁶

Şafii mezhebinden İmamü'l-Harameyn (ö. 478/1085) de aynı görüştedir. Yine Şafî'ilerden Ebu İshak eş-Şirazi (ö.476/1083), iki meseleyi ayrı ayrı ele almış, birincisinde İmamü'l-Harameyn gibi düşünmekle beraber, ikincisinde “eğer iki meselenin birbirine eşit olduğu söylenmemişse, mürekkebin içtihad caizdir” demiştir.⁸⁷

Daha sonraki usulcülerden Kadı Beydâvî (ö.685/1286), İbnu's-Sübki (ö. 771/1369), Kârâfî (ö.684/1285) gibi bazıları bu iki meseleyi ayrı ayrı ele almışlardır.

---

⁸³ Kaya, a.g.e., s. 85–86.

⁸⁴ Kaya, a.g.e., s. 86.

⁸⁵ Kaya, a.g.e., s. 86.

⁸⁶ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 222.

⁸⁷ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 222.

Amidî (ö. 631/1243), İbn Hâcib (ö.646/1249), Sadru'ş-Şeri'a (ö.747/1346), İbn Hümam (ö.861/1457) gibi bazıları da tek mesele halinde incelemiş, müspet veya menfî bir hükme varmışlardır. Bunlar içinde meseleyi kapsamlı bir açıdan ele alan usulcü Sadru'ş-Şerî'a ve Übeydullah b. Mes'ud'dur.⁸⁸

İki usul meselesini ayrı ayrı veya tek mesele halinde ele alanlar, mutlak caiz, mutlak caiz değil ve tafsilata tabidir tezleriyle ihtilaf etmişler. Kısmen veya tamamen caiz değildir diyenler ise, delil olarak icma'a istinad etmişlerdir.

Tecviz edenler, aslında meselenin ihtilafı olduğunu bir iki görüşün bilinmiş olmasının, daha başka rey'lerin bulunmadığına delil teşkil etmeyeceğini bilhassa sahabe devrinden sonra bütün ihtilafları zabtmenin çok zor olduğunu ileri sürmektedirler.⁸⁹

Ayrıca şunu da belirtmek yerinde olacaktır: Bu münakaşaya, ihtilafı meselenin bağlı bulunduğu manzumeyi bütün şumulüyle ve külli olarak ele almayı, sadece cüz olarak yalnız mezkûr mesele üzerinde durmuşlardır. Mesela, namazın taharet rüknü ile vakit rüknünde ihtilaflar varsa bunları namaz manzumesinde -tek olaydaki ihtilaf gibi değil, ayrı ayrı iki ihtilafı mesele olarak ele almışlardır.⁹⁰

2. Taklitte Telfik

Fıkıh âlimleri en çok telfikin bu nevi üzerinde durmuşlardır. Hicri VII. asırdan itibaren tartışılmaya başlanan bu tür Telfiki, daha çok son dönem hukukçuları, bir başka deyişle önceki müctehidin görüşü ile amel eden mukallit fakihler tartışma konusu yapmışlardır.⁹¹ Sırf avamdan olan kimseler ile içtihat mertebesine ulaşmakla beraber mezhepler üzerinde bilgi ve düşüncesi olanların, müçtehitleri taklit etmeleri gereklidir. Bu iki sınıfa göre müçtehitlerin içtihadı, müçtehitlere göre icmali deliller gibidir.⁹²

Taklitte telfiki üç kısma ayrabiliriz:

1- Bir meselede birbirine aykırı iki ayrı görüşle bir arada veya ikincisinin tesiri kalkmadan diğeri ile amel etmektir. Örneğin abdestin kan aldırarak bozulmayacağı hususunda İmam Şafii'yi, şehvetsiz olarak kadına dokunmakla bozulmayacağı

⁸⁸ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 223.

⁸⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 224-225.

⁹⁰ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 224-225.

⁹¹ Kaya, a.g.e., s. 87.

⁹² Karaman, Hayreddin, *İctihad Taklid ve Telfik Üzerine Dört Risale*, 6.b, İstanbul, İz yayıncılık, 2012, s. 202.

hükmünde de Ebu Hanife'yi taklit eden ve bu iki hükmün birleştiği aynı abdesti sahih olduğu kanaatinde olan kişinin bu uygulaması, aynı konuda iki farklı hükmü bir arada uygulama türünden telfike örnek teşkil eder.⁹³ Yani normalde görüşlerinden istifade edilen müçtehitlere bunun hükmü sorulduğunda onların buna cevaz vermeyeceği açık ve nettir. Her ne kadar ileride de geleceği üzere bunu caiz gören âlimler olsa da bu bir nevi icma'a aykırı davranmak ve kolaya kaçmaktır. Bu yüzden bizim tercihimiz bu tür telfikin caiz olmadığı yönündedir.

İkincisinin tesiri kalkmadan diğer hükümle amel etmek şeklinde ki telfik örneği ise şöyle olabilir: Ebu Hanife'yi taklit ederek velisi olmaksızın bir kadınla evlenip sonra onu üç talakla boşadıktan sonra, İmam Şafii'nin, velisi bulunmadan nikâhın batıl olduğu hükmüne dayanarak önceki nikâhı geçersiz sayıp boşadığı kadınla, onunda başka biriyle evlenip ondan boşanması gibi bir uygulama olmaksızın yeniden evlenmek bu tür telfiki oluşturur. Çünkü ilk nikâhın bağlı bulunduğu hükümler geçerliliğini sürdürürken ona aykırı başka bir hükümle amel de edilmiş olmaktadır.⁹⁴ Burada da daha önce amel ettiği ilk görüşün devam ettiğini var saymakta ve ilk görüşün tesirini üzerinde devam ettiğini bilmektedir. Böyle olunca telfiki mümkünsüz kılmaktadır. Bunu mümkün hale getirmesi için önceki görüşün tesirinin üzerinde kalmaması lazımdır. Tesiri devam ettiği için böyle bir telfik caiz olması bizim açımızdan mümkün olmamaktadır.

Hâkimin hükmü, yalnız dava mevzuu olan meselede ihtilafi kaldırır. Bu hüküm, bütün müctehidlerin ittifakına müstenid bir hüküm mahiyetinde olur. Burada hüküm veren hâkimin mezhebi nazar-ı itibara alınmaz. Telfik meselesinde bu hususu göz önüne almak zarureti vardır.⁹⁵

2- Kişinin, muhtelif olan iki veya daha fazla meselede, farklı mezheplerin görüşlerini uygulaması. Mesela, namaz konusunda Hanefî mezhebine, muamelat konusundaysa Hanbelî mezhebine tabi olması gibi.⁹⁶

Yukarıda zikrettiğimiz telfikin bu çeşitlerinden ilk ikisi üzerinde İslam hukukçuları ihtilaf etmiş, herkes kendi görüş ve delillerini söylemiştir.

---

⁹³ Kaya, a.g.e., s. 87.

⁹⁴ Kaya, a.g.e., s. 87.

⁹⁵ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 226.

⁹⁶ Miman, a.g.e., s. 11.

Söz konusu telfikte tercih ettiğimiz görüş sadece bazı şartların gerçekleşmesi ile ola bileceği yönündedir. Zaruret durumu hâsıl olma, kötü niyetli olmama, kötüye kullanmama ve bunun sadece o veya onun gibi şiddetli ihtiyaç duyulma gibi durumlarda bu tür Telfike gidilebileceği kanaatindeyiz.

3- Daha çok bir mezhepten diğer mezhebe geçme olarak nitelendirildiği için Telfikin bu çeşidi, meşru olan taklit çerçevesi içerisinde değerlendirilmektedir.⁹⁷

İki görüşle bir arada veya aynı zamanda amel etmez de önce biriyle, başka bir zaman da diğeriyle amel eder, ikincisiyle amel ederken de birinci rey'in amel üzerinde tesiri kalmamış bulunursa bu telfik değil, önceki mezhepten rücu ve intikaldir.⁹⁸

Yukarda açıkladığımız gibi ilk görüşün tesir etmeme şartı burada gerçekleştiği için bu tür Telfike gidilebilir. Çünkü bu daha çok bir mezhepten başka bir mezhebe geçiştir.

Taklit'te Telfikin hükmü

Bu konuda şunu da belirtelim ki, İslam hukukçularının çoğuna göre taklit yoluyla telfik caiz değildir. Örneğin, Hanefilerden Kasım b. Kutluboğa (ö.839/1474), Ömer b. Nuceym (ö.1005/1596), Alaaddin el-Haskefi (ö.1088/1677), İbn Abidin (ö.1252/1836) ile Malikilerden Yahya ez-Zenati, Şatıbi (ö.790/1388) bu görüştedir. Şafilerden İzüddin bin Abdisselam (ö. 660/1262), İbn Dakiku'l-İyd (ö.702/1302), İbn Hacer el-Heytemi (ö.974/1566), er-Remli (ö.957/1550) ve el-Bulkini (ö.805/1403) de aynı kanaati paylaşmaktadır.⁹⁹ Bunların delillerin başında telfikin icma'a aykırı olması gelmektedir. Bu görüşün dayandığı gerekçeler şu şekilde sıralanabilir: Rey'leri birleştirilen iki imam, işlenen amelîn batıl olduğunda ittifak etmişlerdir. Bu beşinci bir mezhep ihdas etmek olur. Ayrıca telfik dini oyuncak haline getirmek demektir.¹⁰⁰ Bu görüşte olan âlimlerin hemen hepsi aynı gerekçeleri ileri sürmüş ve dini oyuncak haline getirilmekten kurtarmaya çalışmışlardır.

Ama yine aynı mezhepten olup bunun tam tersini düşünen âlimler de vardır. Taklit'te Telfiki caiz gören Hanefi âlimlerinden, Kadı Necmüddin İbrahim b. Ali et-

⁹⁷ Saidi, a.g.e., s. 11.

⁹⁸ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 225.

⁹⁹ İbn Abidin, Muhammed Emin, *Haşiyetü Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, C.1, İstanbul, yy., 1984, s. 75.

¹⁰⁰ Kaya, a.g.e., s. 88.

Tarsusi (ö. 758/1357), Şeyhülislam Ebu Suud el-İmadi (ö. 983/1575), Zeynüddin b. Nüceym (ö. 970/1562), Muhammed Emin (ö. 972/1564),¹⁰¹ Muhammed b. Abdülazim el-Mekki.¹⁰² Nablus müftüsü Münip Efendi telfiki mutlak manada caiz görenlerdendir.¹⁰³

Malikilerden: Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Emirü'l-Kebir (ö. 1232/1817), Muhammed b. Ahmed ed-Düssuki (ö. 1230/1815).¹⁰⁴ Şah Veliyullah (ö. 1176/1762),¹⁰⁵ M. Reşid Rıza (ö. 1354/1935)¹⁰⁶ ve Senhuri¹⁰⁷ gibi âlimler bu guruba dâhil olanlardır.

Malikilerden Şehabeddin el-Karafî, Maliki mezhebine mensup bir müslümanın Şafii mezhebini taklit etmesinin caiz olduğunu belirttikten sonra bu taklidin icma'a aykırı olmamasını, yani yaptığı amelîn taklit ettiği iki mezhebe göre de batıl olmaması gerektiğini belirtmiştir. Mesela, bir kimsenin abdestte hem besmeleyi hem de ovmayı terk etmesi durumunda icma'a aykırı abdestinin sahih olmadığını söyleyen Karafî, bu kimsenin abdestinde ovmayı terk ettiği için Maliki mezhebine göre, besmeleyi terk ettiği içinde Şafii mezhebine göre abdestinin batıl olduğunu ifade etmiştir.¹⁰⁸ Burada Karafî'nin görüşü isabetli bir görüştür.

Telfik, bir hadisede iki görüşle bir arada veya ikincisinin de tesiri bulunduğu halde ikisinden birisiyle amel etmiş olmadıkça gerçek olarak tahakkuk etmiyor. Mesela: şehvetsiz olarak kadına dokunmanın abdesti bozmadığı hususunda Ebu Hanifeyi, kan aldirmekle abdestin bozulmayacağı hususunda da Şafiiyi taklid eden ve bu iki taklidin birleştiği tek abdestin sahih olduğu, yani bozulmadığına kani olan bir kimse, bu hareketiyle bir hadisede iki görüşle bir arada amel etmiş ve bahis konumuz olan Telfiki tahakkuk ettirmiş olur. Keza, kadınların ifadesiyle¹⁰⁹ evlilik akdinin sahih olacağı hususunda Ebu Hanifeyi taklid eden, bu evlilik devam ederken de Ebu Hanifeye göre

¹⁰¹ Emir Padişah, Muhammed Emin, *Teysirü't-tahrir*, C. 4, Mısır, yy., 1351, s. 242.

¹⁰² Rumi, Muhammed b. Abdülazim el-Mekki el-Muri el-Hanefî, *el-Kavlü's-Sedid Fi Ba'di Mesaili'l-İctihadi ve't-Taklid*, C. I, Mısır, 1992, 94.

¹⁰³ Zuhayli, Vehbe, *Fıkhu'l-İslam ve Edilletühü*, C. 1, Şam, Daru'l-Fikr, 1986. , s. 109.

¹⁰⁴ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslami ve Edilletühü*, a.g.e., C.1, s.109.

¹⁰⁵ Karaman, Hayreddin, *İkdu'l-Cid, Dört Risale*, 6. b, İstanbul, İz yayıncılık, 2012, s.164.

¹⁰⁶ Reşid Rıza, Muhammed, *İslamda Birlik ve Fıkıh Mezhepler*, (çev. A. H. Akseki), Ankara, yy., 1974, s.134.

¹⁰⁷ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.227.

¹⁰⁸ Gümüsoğlu, Hasan, *Fıkıh Mezhepler Tarihi İctihad-Taklid-Telfik*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016, s.125.

¹⁰⁹ Akitte kadının bizzat taraf olarak irade beyanında bulunması velinin izin ve müdehalesinin bulunmaması.

kinayeli birsözle eşini boşayan, fakat bu ikinci hususta Şafiiyi taklid ederek tekrar evlilik hayatına avdet (rücu) eden bir kimse bu evliliğin devamı hadisesinde iki ayrı görüşle bir arada amel etmiş ve mezkûr telfiki tahakkuk ettirmiş olur. Fakat iki görüşle aynı zamanda veya bir arada amel etmez de önce biriyle, başka bir zaman da diğeriyle amel eder, ikinciyle amel ederken de birincinin hadise üzerinde tesiri kalmamış bulunursa bu telfik değil, daha önce amel etmiş olduğu görüşten rücu ve onu terketmek demektir.¹¹⁰

İleride de geleceği üzere son dönem alimlerinden Muhammed Reşid Rıza konuyla ilgili şunları söylemektedir: Bazı İslam Hukukçuları bir mezhebin mütehidlerinin görüşlerinin birleştirilmesini caiz görüyorlar da niçin bir dinin salıklarının görüşlerinin telfikini caiz görmüyorlar?¹¹¹

İbadet konusunda halkın kendisine göre mezhepler arasında telfikte bulunması, belki karışıklığa yol açar ve gayri ciddi bir şey olur: fakat muamelat konusunda hukukçuların gerekli araştırmaları yaptıktan sonra, duruma göre telfikte bulunmalarında sakınca değil fayda vardır.¹¹²

3. Teşri'de Telfik

Kaynağı teşri olan telfik: İslam ülkesinde bulunan devlet başkanının, ülkenin tümüne şamil ederek iki veya daha fazla mezhepten kanunları telfik etmesi/bir araya getirmesidir. Teşri'de telfik konusu güncel bir konudur ve bunu ilk defa ele alan Muhammed Ahmed Faraç es- Senhuridir. Senhuri'nin, 1964 yılında gerçekleşen Kahire İslam Uleması Birinci Toplantısında sunduğu “et-Telfik Beyne Ahkâmi'l-Mezahib” adlı çalışması kapsamında değindiği noktalara gelmeden önce kendisinin, teşri'deki telfik ile ilgili söylediklerini şöyle ifade edebiliriz: “Teşri yetkisi elinde olan kişi veya müessesenin, müteber olan çeşitli fıkıh mezheplerinin hükümlerinden seçme yaparak bir mecmua meydana getirmesi ve tabi olanlar arasında hüküm ve fetvâ verilmek üzere bunu kanunlaştırmasıdır.”¹¹³

Bu tür uygulama iki şekilde olmaktadır:

¹¹⁰ Karaman, *İctihad Taklid ve Telfik Üzerine Dört Risale*, s. 205–206.

¹¹¹ Reşid Rıza, a.g.e., s. 134.

¹¹² Şener, a.g.e., s. 119.

¹¹³ Senhûrî, a.g.e., s. 225.

1- Taknin, yani kanun oluşturma: Bir devlet başkanın, ülkesinin tümüne şamil kılmak üzere iki veya daha fazla mezhebin görüşünü bir araya getirerek kanunlaştırmasıdır.¹¹⁴ Bu tür faaliyetler tarihin birçok döneminde olmuştur. Her hangi bir ülkede birçok farklı mezhep, meşrep, fikir ve düşünceden insanın yaşadığını düşündüğümüzde, bu insanların beraber ve huzur içerisinde yaşamaları için halkın ihtiyaçları yönünde birçok kanunu muteaddit mezhep görüşlerinden oluşturulması kaçınılmazdır.

2- İlam, yani kanunun oluşturulmasından sonra, bunların tatbiki için devlet başkanının kadılardan talepte bulunması.¹¹⁵

Konuyla ilgili Seyyid Bey şunları ifade etmektedir: “Fertler kendi işlerinde belli bir mezhep ile amel edebilirler, bu onların kendilerini bağlar. Fakat devletin hukukî düzenlemeler sırasında böyle bir mecburiyeti yoktur.”¹¹⁶ Devlet işlerinin yürütülmesinde zamanın taleplerine ve milletin ihtiyaçlarına göre hareket edilmesi gerekir. Devlet olarak kanunlar çıkarılırken, İslam hukuk ekollerinin içtihatlarından yararlanılacağı zaman, mezhep taassubuna asla gerek yoktur. Onlardan hangisi halkın ihtiyaçlarına ve dönemin şartlarına uygun ise, hemen tereddüt etmeden o tercih edilmelidir.¹¹⁷

Bu sebeple, Osmanlı Medeni Kanunu demek olan Mecelle'yi hazırlayan heyet, Mezhep taassubunu bırakarak, muhtelif fıkıh mezheplerinin görüşlerinden zamanın ihtiyaçlarına uygun olanları almış olsaydı daha mükemmel bir kanun meydana getirmiş olurdu.¹¹⁸

Seyyid Bey, Mecelle Heyeti'nin her konuda Hanefî mezhebinde ısrar etmesini anlamsız bulmaktadır. Kendisi bu hususta şunları ifade eder: Sanki Hanefî mezhebi İslam hukuku da Şafiî veya Maliki mezhebi İslam hukuku değildir. Aslında bütün mezheplerin İslama nisbeti aynı mesafededir. Gerçekte İslâm (Şeri'at), Kur'an ve

---

¹¹⁴ Miman, a.g.e., s. 11.

¹¹⁵ Miman, a.g.e., s. 14.

¹¹⁶ Seyyid Bey, Muhammed, *Usul-i fıkıh (Medhal)*, 1. b, İstanbul, Medhal İlmi Araştırmalar Derneği Yayınları, 2012, s.182.

¹¹⁷ Seyyid Bey, a.g.e., s. 182.

¹¹⁸ Seyyid Bey, a.g.e., s. 181.

Sünnet'tir. Mezheplerin içtihatlarla ortaya koyduğu hükümler, Şerî'at'e nispet edilen hükümler ve yorumlardır.¹¹⁹

Çeşitli kanunlar meydana getirmek için dört mezhebin hükümlerinden seçme yapma işi 1920 yılından itibaren Mısır'da fiilen gerçekleşmeye başlamıştır. 1936 senesinde kurulan "Ahval-i Şahsiyye" komisyonunda daire biraz daha geniş tutulmuş ve bugüne kadar da aynı hudutlar içerisinde bu iş devam ede gelinmiştir.¹²⁰

Burada Seyyid Bey'in fikirleri isabetli olmaktadır. Sadece bir mezhebe bağlı kalınmadan gerektiğinde diğer hak mezheplerin görüşlerini de almak yerinde bir davranış olacaktır.

C. MENFİ VEYA MÜSBET OLMA BAKIMINDAN TELFİK

Menfi veya müsbet telfik yani olumlu ve olumsuz telfik. Kişi yaptığı telfik ile fiiline hüküm kazandırmaktadır. Bu hem olumlu sonuçlanan hem de olumsuz sonuçlanan bir telfik olabilmektedir. Aşağıda bunu açıklamaya çalışacağız:

a) Müsbet telfik, abdest alan kişinin, abdest alırken birçok mezhebin görüşlerini dikkate alırsa bu kişi müsbet telfik yapmış olur. Örneğin kişi, abdest alırken niyet ediyor, sonra başının tümünü mesh ediyor, daha sonrada uzuvlarını ovuyor. Bu şekilde yaparak tüm mezheplerin görüşlerini dikkate almış oluyor ki böyle bir durum müsbet telfik veya muraatu'l-hilaf¹²¹ olarak isimlendirilmektedir.¹²²

Telfikin bu türünü yapmakta bir sakınca görmemekteyiz. Çünkü burada bütün mezheplerin görüşlerini müspet yani olumlu olarak birleştirme vardır.

b) İbadette iki farklı mezhebi veya görüşü bir araya getirme durumundaysa menfi (olumsuz) telfik denir¹²³ Mesela kişinin, abdestin sıhhatiyle ilgili şartlarında Hanefî mezhebini, abdesti bozan durumlarda ise Şafii mezhebini taklit etmesi gibi. Örneğin, Hanefilere göre akıllılık abdestin sıhhat şartlarındandır. Bunak olan kişi

¹¹⁹ Seyyid Bey, a.g.e., s. 181.

¹²⁰ Senhûrî, a.g.e., s. 225.

¹²¹ Mura'atü'l-hilaf: kişinin tabi olduğu müçtehidin getirdiği delili terk ederek bunun aksine delil getiren birine uymasıdır. Yani burada ki farklılık birinin görüşüne tabi olma değil onun getirdiği delile bakarak o delili benimsemektir.

¹²² Seidî, a.g.e., s.13.

¹²³ Seidî, a.g.e., s.13.

Hanefilerin bu görüşüyle¹²⁴ amel ederek abdest alıyor ve daha sonra bu bunaklık ondan gittiği halde yeniden abdest alması gerekirken almıyor. Şafilinde abdest bozan durumlarından olan kadına dokunmak abdesti bozar görüşünü dikkate almadan bununla amel ediyor. Bu kişi iki farklı mezhebi veya görüşü bir araya getirdiği için menfi telfik yapmış oluyor.

D. FİİLDEN ÖNCE VEYA SONRA OLMASI BAKIMINDAN TELFİK

Burada da fiilden önce ve sonra yapılmak üzere telfik ikiye ayırmak mümkündür:

1. Fiilden Önce Olan Telfik

Kişi, tabi olduğu mezhebe göre bir ibadete başlıyor ama o, ibadeti tabi olmadığı, yani kendi mezhebinin dışındaki başka bir mezhebe göre devam ettirmeden evvel telfik yapmaya kalben niyet ediyor. Yani başka mezhebin görüşünü bir araya getirerek telfik yapmadan önce bunu yapmaya niyetleniyor.

2. Fiilden Sonra Olan Telfik

Kişi, bir ibadeti yapıp bitirdikten sonra öğreniyor ki o ibadet kendi mezhebine göre sahih değildir. Bunun üzerine yaptığı ibadetin sıhhatli olduğu görüşünü benimsemiş olan bir mezhebi taklit ettiğini söylüyor. Bununla ilgili Reddü'l-Muhtar'da geçen şu hikâyeyi örnek olarak vermek mümkündür: Bir gün İmam Yusuf, hamamda banyo yaptıktan sonra cuma namazını kılıyor. Namazdan sonra kendisine banyo yaptığınız hamamın kuyusunda ölü bir fare bulundu denilmesi üzerine “biz Medineli kardeşlerimizin, su kulleteyn (160,5 litre miktarında bir ölçek) seviyesine ulaşınca pis olmaz” sözlerini taklid ediyoruz, demiştir.¹²⁵

Gerek İbn Abidin, gerekse de adı geçen risale ve daha birçok fıkıh kitaplarında, sahih kavil ile amelden sonra taklid niyetinin caiz olduğu ifade edilir. Tercih edilen görüşte budur.¹²⁶

¹²⁴ Hanefilere göre bunak biri abdest alır da birkaç dakika sora sonra bu hastalığından kurtulursa o, bu abdestiyle namaz kılamaz. Çünkü abdestinin sıhhat şartını ihmal etmektedir.

¹²⁵ İbn Abidin, Muhammed Emin, *Reddu'l-Muhtar ala Durru'l-Muhtar Şerhu Tenviri'l-Ebsar*, C. 1, Riyad, Daru Aleml-i-Kütüp, 2003, s. 177; Çağlayan, Mehmed, *Mezheplerin Birleştirilmesi ve İctihad Meselesi*, İstanbul, Furkan Yayınları, 1982, s. 30.

¹²⁶ Çağlayan, a.g.e., s.30.

E. BATIL OLMA YÖNÜNDEN TELFİK

Telfiki tüm çeşitleriyle beraber kabul edip, onun hiçbir çeşidini batıl görmeden hepsinin caiz olduğuna hükmetmek ne kadar yanlışsa, telfikin tüm çeşitlerini caiz görmek ve bunlardan hiçbirinin batıl olmadığına hükmetmek te o kadar yanlıştır. Bu bahiste caiz olmayan telfiki açıklayacağız:

1. Lizatihi (Bizzat) Batıl Olan Telfik

Bizzat batıl olan Telfik, buna “et-Telfiku’l-Batılı lizatihi” denir. Bu tür telfik kumar, yalan, yetim malı yemek veya buna benzeyen diğer haramları helal kılan Telfiktir. Bu konulardaki Telfikler hiçbir şekilde caiz değildir. İslam âlimlerinin hiçbiri buna cevaz vermemiştir. Bu konuda Şair Ebu Nevas İbn Rumi’nin değineceğimiz şiiri, Telfik yoluyla içkiyi helal görme konusuna en iyi örnektir. Şair Ebu Nevasın bu hususta söylediği şiirin anlamı şudur:

Iraklı (İmam Ebu Hanife) şırayı ve onun içilmesini helal kılmış, Ancak şarap haramdır, demiş.

Hicazlı (İmam Şâfiî) her iki içecek (şıra ve şarabın hükmü) birdir, (yani ikisi de haramdır) demiş.

İkisinin (İmam Şâfiî ve İmam Ebu Hanife) ihtilafından içkinin bize helal olduğu ortaya çıkmış.

Her ikisinin (İmam Şâfiî ve İmam Ebu Hanife) görüşlerinin kenarlarından alacağım.

Ve ben içki içeceğim, sorumluluk da sorumlunun peşini bırakmayacaktır.¹²⁷

Burada şair Ebu Nevas, İmam Ebu Hanife’nin şırayı caiz içkiyi ise haram kabul ettiğini, İmam Şâfiî ise hem içki hem de şırayı haram kabul edip, ikisinin hükmü birdir, dediğini söylemektedir. İşte bu noktadan sonra Şair Ebu Nevas, İmam Ebu Hanife’nin “şıra helaldir” görüşünü ve İmam Şafiî’nin “her ikisinin hükmü birdir” görüşünü bir araya getirmek suretiyle diğer bir değişle her iki görüş arasında batıl bir telfik yapmak

¹²⁷ Besec, Ahmed Hasan, *Şerhu Divani İbnü’l-Arabi*, C. II, Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 2002, s. 61.

suretiyle içkinin helal olduğunu iddia etmektedir. Esasen Ebu Nevas'ın yaptığı telfikten çok mugalâtaadır. Örneğini verdiğimiz bu nevi telfik batıl bir tefliktir.

2. Liğayrihi (Dolaylı Olarak) Batıl Olan Telfik

Dolaylı batıl olan telfik buna “et-Telfiku'l-batılı li ğayrihi denmektedir. Bu tür Telfik, kendisinde bulunan vasıflar sebebiyle batıl olmaktadır. Dolaylı batıl olan telfik iki kısımdır:

a- Kişi, her mezhepten, ne zaruret nede herhangi bir özür durumu olamadığı halde kolayına geleni sahih, zayıf, şaz ve âlimlerin zellelerinden (hatalarından) kaynaklı görüşleri alması, böyle bir şey kişinin şer'î tekliften kurtulmasına yol açtığından mahzurlu bir durumdur.¹²⁸ Mesela, kişinin, zina cezasından kurtulabilmek için, nikâhlandığı hanımına Şâfiî mezhebini taklit ederek mehir vermemesi, Mâlikî mezhebini taklit ederek nikâhta şahit bulundurmaması ve yine Hanefî mezhebini taklit ederek kadının velisi olmadığı halde kadınla nikâhlanması gibi.¹²⁹ Böyle bir evlilik batıldır ve hiçbir şekilde caiz olmaz. Çünkü kişi, bu evlilikte tetebu'r-ruhas¹³⁰ yoluyla kendi çıkarları için İslam hukuk gaye ve prensiplerine zıt olan bir yola girmiştir. Dolayısıyla kişi, bilerek tetebu'r-ruhasa başvurmuş ve dolaylı olarak batıl olan telfik yoluna gitmiştir.

b- Telfik yaparak kişi, taklit yaptığı bir amelden geri dönüyorsa bu tür telfik batıldır, caiz değildir. Buna misal olarak şu örneği söyleye biliriz: Hanefî mezhebinin müntesibi olan biri, kendi mezhebine göre velisinden izin almayan bir kadınla evlenince böyle bir evlilik sahih olduğu gibi bu evlilikten sonra meydana gelen boşanma da sahihtir. Ancak böyle bir evliliği yapan kişi, eşini boşadıktan sonra hülle engelini aşmak için vermiş olduğu talakın geçerli olmadığını, çünkü bu nikâhın kadın açısından velisiz kıyıldığını, bundan dolayı da Şafii mezhebine göre bunun geçerli olamayacağını iddia

---

¹²⁸ Bani, a.g.e., s. 224.

¹²⁹ Leknevî, Abdulali Muhammed b. Nizameddin Muhammed es-Sehalevi el-Ensârî, *Fevati'r-Rehumat bi Şerhi Müslimü'm-Müssübüt*, C. 2, Beyrut, Daru kübübi'l-İlmiyye, 2002, s. 438.

¹³⁰ Tetebu'r-ruhas: “Kelime olarak kolaylık ve yumuşaklık anlamına gelmekte, terim olarak ise şer'i bir konunun asli hükmü hala geçerli olmasına rağmen meydana çıkan bir zarurettten dolayı o asli hükmün kolay bir hükme dönüşmesidir”, Fuyumi, Ahmet b. Muhammet b. Ali el-Mukri, *el-Misbahu'l-Munir fi Garibi Şerhi'l-Kebir li'r-Rafîi*, C. 1, Kahire, elMatbaatu'l-Emiriyye, 1922, s. 304; Attâr, eş-Şeyh Hasan, *Haşiyetü'l-Attâr ala Şerhi'l-Mahalli ala Cem'u'l-Cevami*, C.1, Beyrut, Daru Kütübi'l-İlmiyye, s. 162.

eder¹³¹ ve daha sonra bu kişi hülle yapmadan Şafii mezhebine göre yeni bir nikâh yapmak isterse bu kişinin iddiasının geçerlilik payı yoktur. Çünkü Şafiiler, kadın için velinin iznini her ne kadar başta şart koşsalar da Hanefî mezhebine göre nikâh akdi yapıldıktan sonra bunu caiz görüyorlar. Söz konusu şahsın fiilini doğru olarak nitelersek, İslam aile hukukunun karmaşık bir hale gelmiş olacağı kaçınılmaz olacaktır.

F. ŞAHISLAR AÇISINDAN TELFİK

Telfik konusunda, bunu yapan kişinin durumu da önemlidir. Fukaha insanları müctehid olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki kısma ayırmışlardır.¹³² Kişi şayet müctehid veya mukallid ise burada telfikin hükmü her ikisi için de aynı olmayacaktır. Bu durumları şöyle açıklayabiliriz:

1. Müctehidler Açısından Telfik

Müctehidler iki kısımdır: Mutlak müctehid ve mukayyed müctehid. Mutlak müctehidler, Ebu Hanife, Malik b. Enes, Muhammed b. İdris Eş-Şafi, Ahmed b. Hanbel ve başka âlimlerdir. Bunlar ve bunlara benzeyen âlimlerin hiçbir müctehidi taklid etmesi caiz değildir. Onların kendi icthatları ve görüşleri ile amel etmeleri vaciptir.¹³³ Mutlak müctehidler, fiillerinde taklid ve onun bir türü olan telfiki yapamazlar. Çünkü müctehidler, delillere ulaşma yeteneğine sahip olduklarından taklid ve telfike başvurmadan direkt delillere ulaşabilmektedirler. Bununla birlikte müctehid olan bir kimse bir konuda kendisinin yapmış olduğu içtihadıyla telfike benzeyen bir sonuca varıyorsa bu caizdir. Buna telfik denilemez. Lakin sadece belirli konularda müctehid olanlar içtihad ettikleri konularda taklid ve telfike düşmekten uzak durmalıdır. Müctehid olmadıkları meselelerde ise onlarda mukallid gibidirler. Mukallidler için telfikin hükmü neyse onlar içinde aynıdır.¹³⁴ Belirli meselede içtihad ehliyetine sahip olan müctehidler mukayyed müctehidlerdir. Ama müctehid olmadıkları meselede ise onlarda mukallidle aynı hükme tabidirler.

Mukayyed müctehidler ise mezhebin usüllerinde mutlak müctehide uymaları vaciptir. Mezhebin fer'i meselelerinde mutlak müctehide uymaları zorunlu değildir. Ebu

¹³¹ Zuhayli, *Fıkhu'l-İslami ve Edilletühü*, a.g.e., C.1, s., s. 110.

¹³² Çağlayan, a.g.e., s. 31.

¹³³ Çağlayan, a.g.e., s. 31.

¹³⁴ İbn Abidin, *el-Ukudu'd-Durriye Fi Tenkihi'l-Fetava'l-Hamidiyye*, yay.y., yy., ty., c. 1, s. 177.

Yusuf, İmam Muhammed ve benzerleri gibi. Bunlar mukayyed müctehitlerdir. Hatta zahir ve kuvvetli görüşe göre, mukayyed müctehidler, ana meselelerde de mutlak müctehidler birisinin usulüne tabi olurlarsa, diğerine tabi olmazlar diye bir kayıt ve tahsis yoktur. İstedikleri müctehide tabi olabilirler. İmam Ebu Yusuf'un abdest aldığı hamamın su kazanından fare çıkması ve onunla Cuma namazını kıldıktan sonra, kendisine durum arz edilince, "Ben Medineli kardeşlerimin görüşünü benimsiyorum" diyerek başka bir müctehidin görüşünü kabul ve taklid etmesi buna örnek verilebilir.¹³⁵

2. Mukallidler Açısından Telfik

Müctehid olmayan avam tabakası, ibadet ve muamelelerinde istedikleri meselede, mezhep imamının şartlarını yerine getirdikten ve onun görüşlerine uyduktan sonra, istedikleri mezhebi taklit edebilirler. Yani burada istediği mezhep imamını, onun görüşlerine uyma şartıyla taklit edebileceği söyleniyor. Aksi takdirde, taklit ettikleri mezhebin şartlarını yerine getirmedikleri zaman yaptıkları amel batıl ve fasittir. Taklit edilen mezhebin, diğer mezheplerden daha üstün ve kuvvetli olduğunu bilmek ve kabul etmek şart değildir.¹³⁶

Mükallidler, bildikleri bilgiler noktasında hepsi aynı değildir. Bazıları kendi mezhebinin furu konularını bilmekle beraber başka mezheplerden de birçok bilgiye sahip olabiliyorlar. Bazı mukallitler sadece kendi mezheplerinin furu konularını bilirler. Bazıları da birçok helal, haram, fasit ve benzeri hükümleri bilseler de şer'î istihlakları bilmedikleri için kitaplardan hüküm çıkaramamaktadırlar. Bazıları da dini hükümler noktasında mahza cehalet içerisindedirler. İşte telfik ile anılanlar bunlardır.¹³⁷

Konuyla ilgili Şah Veliyullah şunları söylemektedir: Sırf ammi¹³⁸ olan kimsenin mezhebi yoktur. Onun mezhebi müftünün fetvasıdır. Buna bir örnek verecek olursak: (Avamdan) biri, bir kadına dokunsa ve onu şehvetle öpse de bunların orucu bozduğunu zannederek yese, kefaret lazım gelir. Ancak bir fakihe sorar da o, orucunun bozulduğuna fetva verirse veya bu mevzuda bir haber işitirse o zaman kefaret lazım gelmez. Zevalden önce oruca niyet etse, sonra da bozsa Ebu Hanife'ye göre kefaret

¹³⁵ Çağlayan, a.g.e., s. 31.

¹³⁶ Çağlayan, a.g.e., s. 32.

¹³⁷ Bani, a.g.e., s.229.

¹³⁸ "Ammi", Amme'ye mensup, halktan biri demek olup âlim derecesinde okumamış, dinini başkalarından sorup danışarak öğrenen kimse manasında kullanılmaktadır.

gerekir. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammede göre gerekmez. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki ammi'nin mezhebi müftüsünün fetvasından ibarettir.

Ayrıca mukallit olan kişi, hadis ne ifade ediyorsa onunla amel etmesi gerekirken, hadisin nasihini ve mensuhunu bilmediği için onun bir müçtehide bağlanması gerekir. Konuyla ilgili İmam Ebu Yusuf, cahil, nasih ve mensuhu bilemeyeceği için onun hadisle amel etmesi caiz olmadığını ifade etmiştir.¹³⁹

---

¹³⁹ Şah Veliyullah, Dehlevi, “*Ikdu'l-Cid*”, (Dört Risale), a.g.e., s.169.

İKİNCİ BÖLÜM

TELFİKİN HÜKMÜ VE İLİŞKİLİ KAVRAMLAR

I. CEVAZI YÖNÜNDEN TELFİKİN HÜKMÜ

Telfik konusu öteden beri var olan bir konu değildir. Bu konu daha sonraları ortaya çıkmıştır. Bu yüzden mezhepler dâhilinde belli başlı bir konu olarak ele alınmamıştır. Dolayısıyla şu mezhep bu konuda şöyle diyor diye bir şey söyleyemiyoruz.

Bu konuda Muhammed el-Bani şöyle demektedir: Telfik kavramı selef döneminde bilinen bir konu değildir, bununla ilgili kitaplarında da herhangi bir hüküm belirtilmemiştir. Hatta mezhep imamı ve onların talebeleri döneminde de bu bilinen bir durum değildi. Bu nedenle onlar telfik konusuna değinmemişlerdir.¹⁴⁰

Telfik konusunda insanlar ifrat ve tefrite düşmüş, bazıları onun icma ile batıl olduğunu savunmuş, bazıları da asıl olan delile tabi olmanın gerektiğini söylemiştir. Senhuri, telfik konusunu ilk olarak işleyen Necmeddin b. Ali et-Tarsusi olduğunu söyler.¹⁴¹

A. CAİZ GÖRMEYENLER VE DELİLLERİ

Mezhebe mensup olan hiç kimse bir bütün olarak telfik konusuna kati anlamda karşı çıkmamıştır. Bazıları mutlak olarak buna karşı çıksalar da, diğer gurup telfike koşulsuz olarak cevaz vermişlerdir.

Öncelikle telfike cevaz vermeyenleri ve onların delillerini söyleyelim:

Telfike cevaz vermeyenlerin başında Hanefi, Şafii ve Hanbelî mezhebinden bazı âlimler gelir. Onlar bu tutumları yanında telfikin icma'a aykırı olduğunu iddia etmektedirler.

---

¹⁴⁰ Bani, a.g.e., s.187.

¹⁴¹ Candan, Abdulcelil, *Müslüman ve Mezhep*, Van, Elest yayınları (Bilge adamlar), 2011, s. 117.

Hanefilerden Kasım b. Kutluboğa (ö. 839/1474), Ömer b. Nuceym (ö. 1005/1596), Ebu'l-İhlâs el-Hasen eş-Şürunbülali (ö. 1069/1658),¹⁴² Alauddin el-Haskefi (ö. 1088/1677), İbn Abidin (ö. 1252/1836), İbrahim el-Biri (ö.1099/1688) Telfiki kabul etmemektedirler.¹⁴³

Hanefî âlimlerinden Haskefi, telfik ile ilgili “telfik yolu ile verilen hüküm icma ile batıldır”¹⁴⁴ derken İbn Abidin el-Ukudu'd-Durriyye isimli eserinde şu örneği vermektedir: “Abdestli bir kimse bedeninden kan akar ve bir kadına dokunur sonra namaz kılsa bu kişinin namazı caiz değildir.”¹⁴⁵ Bu konuda bizim tercihimiz ettiğimiz görüşte bu yönündedir.

İbn Abidin, telfik hakkında şöyle bir görüş de ifade etmektedir: “Farz edelim ki, Hanefî bir hâkim, kişinin kendi kendine para vakfetmesinin sıhhatine hükmetti. Bu hüküm caiz olur mu? Böyle bir durumun cevazına fetva verebilmek için telfiki caiz görmek lazım. Çünkü kişinin kendisine bir şeyi vakfetmeyi sadece imam Ebu Yusuf caiz görürken aynı İmam Ebu Yusuf bu seferde paranın vakfını caiz görmüyor. İmam Züfer ise paranın vakfına cevaz verirken kişinin kendi kendine yapılan vakfi caiz görmüyor. Bu durumda böyle bir vakfin cevazı ancak telfik suretiyle mümkün olabilir. Zeynuddin Kasım et-Tercih Ve't-tashih ale'l-Kudurinin ön sözünde telfikin caiz olmadığını ve bunun icmaya aykırı olduğundan dolayısıyla batıl olduğunu söylemiştir.”¹⁴⁶

Şafî âlimlerin ekseriyeti hiçbir şekilde telfiki caiz görmemiştir. Nitekim Şafî âlimlerden İbn Hacer, telfik ile ulaşılan hüküm müslümanların icmasıyla batıl olduğunu ifade etmektedir.¹⁴⁷

Şafî âlimlerinden Zeynuddin el-Milibari¹⁴⁸ Fethu'l-Muin adlı eserinde bir mezhepten diğerine geçme şartları ifade ederken şöyle demektedir: “Kişi, kimsenin

¹⁴² Şartlı olarak kabul etmektedir. Eş-Şürunbülali, *el-İkdü'l-ferid*, s.2.

¹⁴³ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 226.

¹⁴⁴ Haskefi, Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdurrahman el-Hanefi, *ed-Durru'l-Muhtar Şerhü Tenviru'l-Ebsar ve Camiu'l-Bihar*, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002. s.16.

¹⁴⁵ İbn Abidin, *el-Ukudu'd-Durriyye Fi Tenkihi'l-Fetava'l-Hamidiyye*, a.g.e., C.I, s. 177.

¹⁴⁶ İbn Abidin, *Haşiyetü Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, a.g.e., C.I, s. 101.

¹⁴⁷ Heytemi, eş-Şeyh Ahmet Şihabuddin İbnü'l-Hacer el-Mekki, C. II, *el-Fetva'l-Fıkhiyyetü'l-Kübra*, Türkiye, el-Mektebetü'l-İslamiyye yt., s. 330.

¹⁴⁸ Zeynüddin b. Abdulaziz b. Zeynuddin b. Ali b. Ahmed el-Milibari, 1579 yılında vefat eden Şafî Mezhebinin önemli bir fakihidir. el-Milibari, *Fethu'l-Muin*, İrşadu'l- İbad ile Sebili'r-Reşad ve

cevaz vermediği şekilde iki görüşü yan yana getirmek suretiyle telfike düşmemelidir”. O, eserinde ilave olarak şunu da söylemektedir: “Kim bir konuda bir imama uyarsa kişi, o konunun tüm aşamalarında da aynı mezhebin ilkelerine uyması gerekir. Bu şartı aralarında İbn Dakik el-İd ve es-Sübkinin (ö. 771/1371) de bulunduğu birçok fıkıh ve Usul âlimleri savunmuştur”.¹⁴⁹

Şafi âlimlerinden Muhammed Şeti ed-Dimyati¹⁵⁰ ise İanetu’t-Talibin adlı eserinde şöyle demektedir: “İbn Hacer ve benzeri son dönem âlimlerin sözlerinden, kişinin, telfike düşmediği sürece bir mezhepten görüşleri kaydedilmiş herhangi bir mezhebe sürekli olarak veya belli konularda velev ki bir ihtiyaç olmasa da geçebileceği anlaşılmaktadır”.¹⁵¹

Daha öncede dediğimiz gibi telfik konusunu kabul etmeyenler arasında Hanbelî alimleride vardır. Onlar da Hanefilerle bu konuda aynı fikirdedirler. Hanbelî âlimlerinden Kadı Ebu Yala es-Sağir (ö. 560/1165) şöyle diyor: “Bir adam ve bir kadın bir seferde tek başlarına olup kendileri ile ne veli nede şahit yoksa zinaya düşme ihtimalleri olsa da evlenmeleri caiz değildir”.¹⁵²

Şafiilerden Şeti aynı konuda şöyle söylemektedir: “Şeyh Osman en-Necdiye nikâh hakkında sorulan sorular üzerine verdiği cevapların birinde şöyle söylediğini işittim: “Hanefî mezhebine göre evlenen biri, nikâh, talak, hül’, ric’at gibi tüm aşamalarında telfike düşmemesi için Hanefî mezhebine uyması gerekir.”¹⁵³

Yine Hanbelî ulemasından Seferani de telfik ile ilgili şöyle diyor: “Ben akli ve nakli delillerden anladığım kadarıyla telfikin tümü batıldır. Çünkü telfikin kapısı açıldımı birçok kötülüğün kapısında açılmış olacaktır.”¹⁵⁴

Kurretü’l-Ayn kitaplarını te’lif etmiştir. (Zirikli, Hayruddin, *el-A’lam*, C.III, Beyrut, Daru’l-İlmi li’l-Melayin, 2002, s. 64).

¹⁴⁹ Milibari, Ahmet Zeynuddin b. Abdulaziz el-Maberi, *Fethu’l- Muin bi Şerhi Kurretü’l-Ayn bi Mühimmati’d-Din*, Beyrut, Daru İbn Hazm, 2004, s. 614.

¹⁵⁰ Osman b. Muhammed Şeta ed-Dimyati el-Mekri, 1883 yılında vefat eden Şafi mezhebinin önemli bir fakihidir. Ed-Dimyati, İanet-‘t-Talibin, ed-Dureru’l-Behiyye, Kifayetu’l-etkiya ve Menhecu’l-Esfiya daha bir çok önemli eseri telif etmiştir. (Kehhale a.g.e., c. 2, s.369.)

¹⁵¹ Dimyati, Ebu Bekir Osman b. Muhammed eş-Şeta el-Bekri, *Haşiyetü İanetu’t-Talibin ala Halli el-Fazi Kurretü’l-Ayn*, C. IV, Beyrut, Darul-Kutubi’l-İlmiyye, 1995, 358.

¹⁵² Merdavi, Alauddin Ebu’l-Hasan Ali. Süleyman b. Ahmet es-Sa’di el-Hanbelî, *el-İnsaf fi Ma’rifeti’r-Racih minel’l-Hilaf ala Mezhebi İmam Ahmed b. Hanbel*, C. 8, Beyrut, Daru’l-Kütübi’l-İlmiyye, 1997, s.69.

¹⁵³ Saidi, a.g.e. s. 26.

¹⁵⁴ Saidi, a.g.e. s. 32.

. Şimdide telfike cevaz vermeyenlerin hangi sebeplerden dolayı cevaz vermediklerini söyleyelim:

- Telfike başvurularak yapılan ibadette ortaya çıkan manzaraya hiçbir müçtehidin cevaz vermesi beklenemez.

- Telfik sonucunda adam, icma'a aykırı olan "ihadsü kavli salis" oluşturma durumuna düşmesi kaçınılmaz olur. Yani kişi telfike giden kişi bir meselede üçüncü bir görüşle amel etmemesi mümkün değildir ki bu durum da icma'a aykırı olmaktadır.

- Telfikin bir oyun olduğunu, bu kapı açıldığında birçok fesada sebebiyet vereceğini, hatta kişi telfike başvurup mükellefiyet sınırlarını da aşip helali haram, haramı da helal kılabileceğini düşünmektedirler.

- Telfiki yasaklamaktan kasıt, dinimizin maksat ve hedefi olan dini ve şeriatı gözeterek kollamak ve bu iki şeye hanel getirecek şeylerin önünü almaktır. Aksi takdirde kişi Telfik yaptığında şeriatın emrettiği şeylerin etrafında dolaşip dini ve onun ahkâmını hafife almış ve onu küçük düşürmüş olur.

- Mukallit ibadetlerinin geçerli olması için herhangi bir mezhep imamını veya müçtehidini taklit ederken, telfik yapan kişide bu söz konusu değildir. Yani telfik ile amel eden kişi hiçbir mezhebe ve hiçbir müçtehide ne ittiba etmiş nede taklit etmiş olur.

- Ashap döneminde herkes, aradığı cevabı ashabin bilgili olanlarına sorar ve cevabını alırlardı. Diğer bir meselede yine aynı kişiye değil farklı bir kişiye sorabiliyorlardı ve dolayısıyla görüşlerde farklı oluyordu. İşte bu durum telfik değil, belki fetva veren müftülerin görüşlerinin birbirlerine uyuşmasıdır. Bu bakımdan İslam'da telfiki destekler mahiyette herhangi bir hüccet yoktur. Selefi salihin döneminde de daha önce de dediğimiz gibi telfik kavramı zaten mevcut değildi.

B. CAİZ GÖRENLER VE DELİLLERİ

Telfik konusuna yukarıda da belirttiğimiz gibi her mezhep kendi açısından bakmakta ve bu yüzden ihtilaflar ortaya çıkmaktadır. Telfikin hükmü konusunda olumsuz yaklaşımları, onları bu görüşe sevk eden temel esasları ve onların sundukları delilleri söyledik, şimdi ise bu görüşün tam tersini iddia edenleri, onları bu görüşe sevk eden temel esasları ve delillerini açıklayacağız.

Telfiki caiz görenler ve onların görüşleri şu şekildedir: Hanefilerden, Kadı Necmüddin İbrahim b. Ali et-Tarsusi (ö. 758/1357), Şeyhülislam Ebu Suud el-İmadi (ö. 983/1575), Zeynüddin b. Nüceym (ö. 970/1562), Muhammed Emin (ö. 972/1564),¹⁵⁵ Muhammed b. Abdülazim el-Mekki,¹⁵⁶ Nablus¹⁵⁷ müftüsü Münip Efendi telfiki mutlak manada caiz görenlerdendir.¹⁵⁸

Yine Hanefilerden el-Mekki ise taklid ile ilgili yazdığı el-Kavlu's-sedid isimli eserinde telfik ile ilgili şöyle söylüyor: Netice itibariyle İmamlardan nakledilen bilgilere bakılırsa Telfik caizdir. Doğru olan da budur. İbn Nüceyme göre Hanefilerin Telfikin haram olduğuna dair görüşleri, Hanefi mezhebi müteahhir âlimlerden bazılarında ait olup mezhebin tamamına ait değildir.¹⁵⁹

Hanbelî mezhebi âlimlerinin bu konudaki görüşleri ile alakalı et-Tarsusi, Hanbelî kadıların Telfik ile sadır olan hükümleri geçerli kabul ettiklerini aktarmaktadır.

Malikilerden Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Emirü'l-Kebir (1232/1817), Muhammed b. Ahmed ed-Düssuki (1230/1815)¹⁶⁰ de telfiki caiz görmektedir. Muhakkık âlimlerden: Şah Veliyullah (1176/1762),¹⁶¹ M. Reşid Rıza (1354/1935)¹⁶² ve Senhuri¹⁶³ gibi âlimler bu guruba dâhil olanlardır.

Telfike cevaz veren âlimler, cevaz vermeyenlere Kurandan, Sünnetten, akli ve nakli deliller sunarak onların dayandıkları delillerin (nas, icma, kıyas) hiç birinin buna delil olamayacağını söylemişlerdir. Ayrıca taklit edilen hiçbir müçtehit Telfiki yasaklamamıştır demektedirler.

Bu görüşe sahip olanların esas prensibi: Telfikin, dinimiz üzerinde kurulmuş olduğu kolaylık, rahatlık, hoşgörü, zorluk ve sıkıntıların giderilmesi gibi imtiyazları sağlamaktır. İnsanların, günlük hayatta ister ibadetleri konusunda, ister muamelatta isterse de buna benzer konularda olsun, İslamın onlara tanıdığı kolaylıklardan yararlanabilmesi onların doğal hakkıdır. Nitekim Kuran'da yüce Allah şöyle

---

¹⁵⁵ Emir Padişah, *a.g.e.*, C. 4, s. 242.

¹⁵⁶ Rumi, *a.g.e.*, s. 94.

¹⁵⁷ Nablus, Filistin otoritesinin idaresinde olan ve Kudüsün 63 km kuzeyinde olan büyük bir şehirdir.

¹⁵⁸ Zuhayli, *Fıkhü'l-İslam ve Edilletühü*, *a.g.e.*, C. 1, s. 109.

¹⁵⁹ Rumi, *a.g.e.*, s.26.

¹⁶⁰ Zuhayli, *Fıkhü'l-İslam ve Edilletühü*, *a.g.e.*, C.1, s.109.

¹⁶¹ Şah Veliyullah, *a.g.e.*, s. 39.

¹⁶² Reşid Rıza, *a.g.e.*, s. 134.

¹⁶³ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, *a.g.e.*, s.227.

buyurmaktadır: “Allah bir kişiye ne vermişse ancak ondan mükellef tutar. Allah bir güçlükten sonra bir kolaylık yaratacaktır.”¹⁶⁴ Diğer bir ayette yine şöyle buyrulur: “Allah hiç kimseye gücünün yeteceğinden başka yük yüklemeyiz.”¹⁶⁵

Bununla ilgili sünnette olan bazı deliller de şunlardır: Hz. Peygamber (s.a.s) şöyle buyurmuştur: “Kolaylaştırınız zorlaştırmayınız, sevdiniz nefret ettirmeyiniz.”¹⁶⁶ Hz. Aişe den (r.a) mervi olan diğer rivayet ise şöyledir: “Rasulullah (s.a.s) ne zaman biri kolay diğeri zor iki durum arasında kalsa, sürekli kolay olanı tercih ederdi.”¹⁶⁷

Şimdi de onları bu görüşe sevk eden esas sebepleri sıralayalım:

a) Verdikleri misallerden anlaşıldığına göre, telfikin aykırı olduğu farzedilen icma, usulde bahis mevzuu olan icma değildir. Maksatlar şudur: Bir mesele üzerinde ihtilaf edilmiş, ortaya muayyen sayıda görüş çıkmışsa, daha fazlasının ileri sürülmemiş olması sukuti icma mahiyetinde olup, bunlara uymayan bir başka görüşün batıl olacağına delalet eder. Daha öncede söylendiği üzere bu nevi icma'nın delil oluşu kati değildir. Ayrıca sahabe devrinden sonra, ihtilafli bir mesele üzerindeki bütün görüşleri - bir kısmı kitaplara dahi geçmemiş bulunduğu, o devrelerde yaşayan müçtehitler çok olduğu için -tesbit imkânsız gibidir.¹⁶⁸

b) İster müstakil olsun ister müntesip olsun, müçtehit içtihadıyla bir hükme varır ve bu hüküm de diğer müçtehitlerinkine muhalif olursa üstadının rey'ine değil, kendi içtihadına tabi olur. Ebu Yusuf ve İmam Muahammedin, üstadlarına muhalif içtihatları, diğer mezhep müçtehitlerinin muhalefetlerinden az değildir.¹⁶⁹ Önemli olan üstad veya usul birliği değil, farklı içtihad ve rey'dir. Aslında bütün müçtehidlere Şari' (Allah ve Rasulu (s.a.s)) izin vermiştir. Bütün müçtehidlerin ana kaynağı Kitap ile Sünnettir. Dolayısıyla bir mezhebin müçtehidleri arasında telfik caiz olunca umumi olarak da caiz olması gerekir.

c) Görüşleri birleştirilen iki veya daha fazla imam, işlenen amelîn batıl olduğunda ittifak etmişlerdir... sözü tutarlı değildir. Çünkü her imam: “diğer imama

---

¹⁶⁴ Et-Talak, 65/7.

¹⁶⁵ El-Bakara, 2/286.

¹⁶⁶ Müslim, “Cihad”, 3.

¹⁶⁷ Buhari, “Hudud”, 10.

¹⁶⁸ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.228.

¹⁶⁹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.229.

göre de batıldır” diyemez, ona göre batıl olan amel -ihtilaf edilen noktada- başka imama göre sahihtir.¹⁷⁰

ç) İcma ehli müctehidlerdir. Telfik meselesi VII. asırda -müctehidler devrinden sonra ortaya atılmış ve mukallidler arasında da ihtilaf mevzuu olmuştur. Durum böyle olunca, “telfik, icma-ı ümmet ile batıldır” demek, çelişkili ve isabetsiz bir ifade olmaktadır.¹⁷¹

d) İhtiyaç ve lüzum üzerine yapılan telfik ile dini oyuncak haline getirmek bahis mevzuu değildir. Dinin oyuncak haline getirilmesi için bunun kasten yapılması icab eder.¹⁷²

e) Ashap ve tabiin devrinde insanlar sahabelerden veya tabiinlerden her hangi birine soru sorarlardı. Soru sorulan kişi “git bu sorunu mukallidi olduğun imama sor aksi takdirde telfike düşersin” dememiştir. Hanbelîlere göre birinin bedeninin herhangi bir yerinden kan akıyorsa, abdestini yenilemek durumundadır. Buna rağmen “imamın bedeninden kan akmış olsa, bu imama uyararak namaz kılarım” sorusuna Ahmet b. Hanbel, “ben nasıl İmam Malik ve Said b. el-Müseyyeb’in ardında namaz kılmayayım” demiştir.¹⁷³

f) Telfik, taklidin sonucudur. Avamın mezhebi olmaz, avam ibadetlerinin sahih olması için bir müctehidi taklid eder. Taklid ederken de onun bir sonucu olan telfike düşmesi de artık kaçınılmaz olur.¹⁷⁴

g) Telfiki caiz görmezsek şayet, avamın bütün ibadetlerini ifsad olmuş bir ibadet olarak görmek zorunda kalırız.¹⁷⁵

Telfiki men etmek, hem İslam’ın savunduğu kolaylık prensibine aykırı, hemde İslam’ın insanları sıkıntıya sokacak şartlardan uzak, fitrat dini olma hakikatına aykırıdır.¹⁷⁶ Bununla ilgili Allah Teâlâ şöyle buyurmaktadır: “*Din hususunda üzerinize hiçbir zorluk yüklenmemiştir*”¹⁷⁷; “*Allah sizin yükünüzü hafifletmek ister. Çünkü*

¹⁷⁰ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.229.

¹⁷¹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.229.

¹⁷² Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.229.

¹⁷³ Bani, a.g.e., s.184.

¹⁷⁴ Bani, a.g.e., s.188.

¹⁷⁵ Bani, a.g.e., s.192.

¹⁷⁶ Bani, a.g.e. s, 189.

¹⁷⁷ El-Hac, 22/78.

gerçekten insan zayıf yaratılmıştır."¹⁷⁸ İbn Abbasdan (r.a) nakledilen bir rivayete göre Hz.Peygamber (s.a.s) şöyle demiştir: "*Kolaylaştırınız, zorlaştırmayınız.*"¹⁷⁹

Telfiki batıl olarak görmek, Müctehidlerin hidayet üzere olduğu ve onların birbirleriyle ihtilaflarının rahmet olduğu gerçeği ile bağdaşmaz. Çünkü bizler telfiki batıl gördüğümüz zaman, âlimlerden bir bölümünün görüşlerini almayı da men etmiş oluruz.¹⁸⁰

Telfiki câiz görenler şu şartları dile getirmişlerdir:

- (1) Amelden sonra olmamasını.¹⁸¹
- (2) Hükmün kalbi tatmin etmesi.
- (3) Hükmün selef tarafından çokça tatbik edilmiş bulunması.
- (4) Telfik yapılan hükmün daha ihtiyatlı olması. Yani telfik yoluyla yaptığı şeyin batıl olup olmamasına dikkat etmeli.
- (5) Bir hakkı veya ibadeti îfa hususunda telfike ihtiyaç duyulması¹⁸²

Telfiki caiz ve batıl olarak gören âlimlerin delilleri mülâhaza edildiğinde her iki görüş sahiplerinin de iddialarını desteklemek için sağlam ve zayıf birçok delile dayandıklarını ve başvurdukları delilleri de hedefleri istikametinde yorumladıklarını görüyoruz. Nitekim Telfiki caiz gören âlimlerin delillerine bakıldığında, bu deliller, Telfiki caiz görmeyenlerin sundukları delillere nazaran istidlal noktasında daha sağlam ve İslam hukuk tarihindeki vakıalara daha uygun olsa da aslında yukarıdaki deliller sadedinde kendisine değindiğimiz telfike onay veren uygulama örnekleri, telfikin kasti (mahsus) ve tesadüfi durumlarda caiz olduğuna delil olabilir.

Telfike cevaz vermeyenler, iddialarını desteklemek adına nass'dan her hangi ciddi nakli delil sunmadıklarını, telfikin tatbik edilmesi halinde ilerde bazı olumsuz sonuçların doğurabileceği düşüncesinden hareketle tabiri caizse sedd-i zerai ilkesinden hareketle bazı akli delillere esaslandıkları görülmektedir.

---

¹⁷⁸ En-Nisa, 4/28.

¹⁷⁹ Müslim, "Cihad", 3.

¹⁸⁰ Bani, a.g.e. s, 189.

¹⁸¹ Bir müctehidin re'yine göre ibadet yapıldıktan, nikâh, talak 'itak gibi bir muamele icra edildikten sonra bundan vazgeçip bir başka müctehidin muhalif re'yine göre aynı muameleleri yeni baştan icra eylemek.

¹⁸² Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.230.

Burada her ne kadar telfike cevaz verenler gerekçelerini söyleyip bunun tamamen her türüyle beraber caiz olduğunu isbat etmeye çalışsalar da bize göre bu isabetli bir görüş değildir. Çünkü burada ifrata gitme ve çok genişlik vardır.

C. ŞARTLI OLARAK CAİZ GÖRENLER

Telfikin cevazı konusunda bir diğer gurup ise mutedil (orta) yol izlemiş, ne telfiki tamamen batıl görmüş ne de tamamen caiz görmüştür, sadece telfikin yapılmasını bazı şartlara bağlamıştır. Onların bu şartlarını aşağıda sıralayacağız:

Telfike başvurarak ibadet yapanların maksadı bilinçli bir şekilde tettebbuu’ruhas olursa söz konusu telfik caiz olmaz. Bu görüşü Rehibânî¹⁸³ savunmuş ve bunun fasıklık olduğunu ifade etmiştir.¹⁸⁴

Telfike başvuran kişi sorumluluk dairesinden çıkma gibi bir kasdı olmamalı ve yaptığı Telfik Kur’an ve sünnete aykırı olmamalıdır.¹⁸⁵

Kişinin Telfike başvurarak yaptığı fiili, onun daha önce taklit ile yaptığı fiilden dönme gibi bir duruma yol açmamalıdır. Evlilik, nesep, dini konular, insanlara zarar verme ihtimali olan ya da toplum huzurunu bozacak durumlarda telfikten kaçınılması gerekir. Bu gün şunu taklit edip şöyle hareket edeyim başka bir gün ise bunu taklit edip şöyle hareket edeyim gibi bir duruma düşülmemelidir. Bu görüşün savunucuları arasında İbnü’l-Hümmam (ö. 861/1457) ve en-Nablusi de vardır¹⁸⁶

Telfike şartlı cevaz veren bazı âlimler ve görüşleri şöyledir:

Karâfi, Telfik ile ilgili olarak “et-Tenkihu’l-Fusul” adlı eserinde Yahya ez-Zenati’den şu görüşü nakletmektedir: Kişi, icmayı yok sayarak mezhepleri bir araya getirmemelidir. Mesela, birinin, velisiz, mehirsiz ve şahitsiz bir şekilde kadınla

---

¹⁸³ Mustafa b. Sad b. Abduh es-Suyûtî er-Rehibânî, 1827 yılında vefat eden Hanbelî mezhebi Usûl âlimidir. Rehibânî, Metalibu Üli’n-Nuha Fi Şerhi Gayeti’l-Munteha ve Tuhfetü’l-İbad gibi kitapları te’lif etmiştir. (Kehhâle, a.g.e., c. 3, s. 865.)

¹⁸⁴ Rehibânî, Mustafa b. Sad b. Abduh es-Suyûtî, *Matalibu Uli’n-Nuha Fi Şerhi Ğayeti’l-Münteha*, C. I, el-Mektebu’l-İslami, yy., yt., s. 391.

¹⁸⁵ Sülemi, İyad b. Nami b. Sülemi, *Usul-ul Fıkh el-Lezi La Yese’u-l Fakihe Cehlühü*, Riyad, Daru Tedmiriye, 2005, s.491.

¹⁸⁶ Bani, a.g.e., s. 212.

evlenmesi gibi. Çünkü hiç bir müctehid böyle bir içtihadı geçerli kabul etmemiştir.”¹⁸⁷ Karâfî, Telfikin icmayı devre dışı bırakacak nitelikte olması durumunda caiz olamayacağını ifade etmektedir.

Hanbelî âlimlerinden bazıları tetebur-ruhas gayesi güdülmedikçe taklid yoluyla Telfik yapmak caizdir demiştir, bunlar arasında Mer’a el-Kermî (ö.1033/1624)¹⁸⁸ de vardır. O, bu konuda şöyle söylemektedir: “Benim tercih ettiğim görüş, tetebur-ruhas gayesi güdülmedikçe taklid yoluyla telfik yapmak caizdir. Nitekim birçok avam farkında olmadan telfik yapmaktadır. Ancak Tettebbuu’r-ruhasniyetiyle Telfik yapan ise fasık olur.”¹⁸⁹

Yine Hanbelî âlimlerinden er-Rehibânî,¹⁹⁰ bir kimse Tettebbuu’r-ruhaskastıyla Telfike yönelmediği müddetçe ibadetlerinde telfik yapabilir görüşündedir. O, bu konuda şunları söylemektedir: Birçok âlime göre mezhepler arası telfike sebebiyet veren taklid caiz değildir. Çünkü Telfik neticesinde hiçbir mezhebin kabul etmediği bir manzara ortaya çıkmaktadır. Mesela, kişi, abdest alırken Hanefî mezhebine taklid edip cinsel uzvuna dokunuyor, Şâfiî mezhebine taklid ederek saçının bir kısmını mesh ediyor. Başka bir örnek verecek olursak: Kişi, abdest alırken Şâfiî mezhebini taklid ederek bir saçının bir telini mesh ediyor, sonra namaz kılarken diğer üç mezhebi taklid ederek imamın arkasında fatihayı okumuyor. İşte bu iki örnekte de hiçbir mezhebin istemediği bir manzara ortaya çıkmaktadır. Fakat bana göre kişi, Tettebbuu’r-ruhaskastıyla telfike yönelmediği sürece ibadetlerinde telfik yapabilir. Nitekim birçok âlime göre avamın mezhebi yoktur. Çünkü İslamiyet’in ilk dönemlerinde olduğu gibi şimdi de avam, belli bir mezhebe göre hareket etmek zorunluluğu yoktur.¹⁹¹

Şafii âlimlerinin çoğu telfik konusunda daha ihtiyatlı davranmışlardır. Onlar, bu konuda, telfikin bir konuda olması durumunda caiz olmayacağını ifade etmişlerdir. Bunlardan, İbn Ziyad bu konuda şöyle söylemektedir: Âlimlerin telfik ile ilgili

¹⁸⁷ Karafî, Şihabuddin Ebu’l-Abbas Ahmed b. İdris, *Şerhu Tenkihi’l-Fusul fi İhtisari’lMahsul Fi’l-Usul*, Beyrut, Daru’l-Fikr, 2004, s. 339.

¹⁸⁸ Mer’a b. Yusuf b. Ebu Bekir b. Ahmed b. Ebu Bekir el-Kermî, 1623 yılında vefat eden Hanbelî Mezhebinin hadis, tarih, edebiyat ve fıkıh alanında önemli bir âlimidir. el-Kermî, Nezhetu’n-Nazirin, Bediu’l-İnşaat ve daha bir çok önemli eseri telif etmiştir. (Kehhâle, a.g.e., C. 3, s. 842.

¹⁸⁹ Kermî, Mer’a b. Yusuf b. Ebu Bekir b. Ahmed b. Ebu Bekir, *Delilü’t-Talip Ma’ahu Fetva Mer’a el-Kermi Fi’t-Taklid ve’t-Temezhep ve’t-Telfik*, C. I, Mahtut yy.,ty. s. 99.

¹⁹⁰ Mustafa b. Sad b. Abduh es-Suyuti er-Rehibani, 1827 yılında vefat eden Hanbelî mezhebi Usûl âlimlerindedir. Er-Rehibânî, *Metalibu Üli’n-Nuha Fi Şerhi Gayeti’l-Munteha ve Tuhfetü’l-İbad* gibi kitapları te’lif etmiştir.

¹⁹¹ Rehibani, *Matalibu Uli’n-Nuha Fi Şerhi Gayeti’l-Munteha a.g.e.*, C. I, s. 391.

getirdikleri örneklere baktığımızda telfikin bir konuda olması durumunda caiz olmayacağını anlıyoruz. Mesela, kişi abdest alır, Şâfiî mezhebini taklid ederek bedeninden kan akar, sonra da Hanefî mezhebini taklid ederek tenasül uzvuna dokunur; bunlardan sonra kişi kalkıp namaz kılsa bu namaz hiçbir âlime göre caiz olmaz. Çünkü telfik sadece bir konuda yani abdestte olmuştur. Ancak Kişi, Şâfiî mezhebine göre abdest alıp Hanefî mezhebine göre namaz kılsa, bu durumda her hangi bir sorun yoktur. Çünkü telfik denilen durum bir konuda değil iki konuda gerçekleşmiştir.¹⁹²

Genel olarak Şâfiî mezhebine göre telfikin haram olduğu görüşü daha ihtiyatlı bir görüş, İbn Ziyad'ın görüşü ise avam tabakası için daha çok gerçekçidir.¹⁹³

Telfik konusunda telfikin icmaya aykırı olmama şartını koşanlar da vardır, aksi takdirde caiz değildir. Şâtıbî, tetebu'r-ruhastaki olumsuzlukları ifade ederken, gördüğü olumsuzluklardan birini de şu şekilde ifade söylemektedir: “Kişi, tetebu'r-ruhasla icmaya muhalif mezhepler arası telfike yol açan bir noktaya varıyor.”¹⁹⁴ Şâtıbî'nin bu sözlerinden şu anlaşılıyor; telfik icmaya aykırı olduğu takdirde caiz değildir.

Karafi'nin naklettiklerine yakın söz söyleyen İbn Cezi, mezhep değiştirmede gereken şartları sıralarken: “Kişi, icmayı devre dışı bırakacak şekilde mezhepleri bir araya getirerek ibadet yapmamalıdır. Mesela, bir kimse, hem velisiz hemde şahitsiz birisiyle evlenmesi gibi. Çünkü hiçbir müctehid buna cevaz vermemiştir.”¹⁹⁵ Yani İbn Cezi de Karafi gibi telfiki icmayı bozan davranış olarak nitelemektedir.

Telfikin her çeşidiyle beraber tümünü caiz görenlerin de, tamamen batıl görenlerin de tam anlamıyla isabet edemedikleri söylenebilir. Çünkü bu şekilde tamamen ya caiz görmek ya da tamamen batıl görmek mümkün değildir. Mezheplerin ortaya çıkışından önceki uygulamalardan, tesadüfen oluşan telfiklerin caiz olduğu söylenebilir. Çünkü o dönemde insanlar, sorularını karşılaştıkları içtihad ehliyetine sahip her hangi birine sorar, aynı veya başka bir konudaki sorularını ise yine aynı veya başka bir müctehide sorarlardı. Böyle oluncada tabii olarak telfike girilmiş oluyorlardı.

---

¹⁹² Baalevi, Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Ömer, *Buğyetü'l-Müsterşidin*, C. I, Beyrut, 1. b, Daru'l-Kütübi-İlmiyye, 1998. s, 560.

¹⁹³ Baalevi, a.g.e., s, 15.

¹⁹⁴ Şâtıbî, Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Leğmi, *e-Muvafakat*, C. 5, Suudi Arabistan, Daru İbni Affan, 1997, s. 103

¹⁹⁵ İbn Cezi, İmam Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbi, *Tekribu'l-Vusul ile İlmi'l-Usul*, yy., yy., ty., s. 112.

Hiç kimse de bu duruma itiraz etmemiştir. Burdan da şu anlaşılmaktadır; Tesadüfi oluşan telfik ilerde zımnî olarak ümmet icmasına benzer bir anlayış söz konusudur.

Tesadüfi olarak meydana gelen telfikin batıl bir telfik olmadığını düşündüğümüz gibi zaruret ve meşakkat durumlarında, iyi niyetle yapılan, nasların lafız ve ruhuna aykırı olmayan telfikin caiz olduğunu düşünmekteyiz. Ancak Tettebbuu'r-ruhasveya İslami hükümleri kendi lehine çevirmek gayesi ile girilen telfik hiç bir şekilde caiz olmadığı herkesce malumdur.

Telfike şartlı cevaz verenlerin görüşleri bize göre de daha isabetli olmaktadır. Çünkü orta yol budur. Bu konuda ifrata gitmekte tefrite gitmekte isabetli olmaz. Çünkü durum böyle olursa kendileriyle beraber birçok fesadı, zorluğu ve genişliği getirmiş olurlar.

D. SON DÖNEM ÂLİMLERİNİN TELFİKE YAKLAŞIMI

Son dönem âlimlerinden bazıları telfike cevaz vermektedirler. Bunlardan Muhammet Reşit Rıza¹⁹⁶ telfikin caiz olduğunu, Hanefilerin de buna cevaz verdiğini iddia etmektedir. Hanefilerin telfiki kabul ettiklerinin doğru olmadığını İbn Hümamdan anlıyoruz. İbn Hümamın konuyla ilgili ifadelerini aşağıda söyleyeceğiz.

Reşit Rızanın Hanefi mezhebi, üç imamın içtihatlarından telfik edilmiştir iddiası asılsızdır. Hanefi mezhebinin usul ve kavaidini İmam-ı azam Ebu Hanife kurmuştur. İmam Ebu Yusuf ve İmam Muhammed, İmam-ı Azamın talebesidir. Bu iki müctehid ve arkadaşları birçok müctehidler, hocalarından öğrendiklerini yine hocalarının bildirdiği usullerle ve kaidelerle ölçerek karşılına çıkan yeni hadislere farklı fetvalar vermişlerdir. Hanefi mezhebinde bu iki imamın fetvaları birleştirilmemiştir ki telfik olsun. Bir mezhep içinde bulunan imamların içtihadlarını birleştirmek telfik değildir. Bu telfikin caiz olduğunu göstermez. Ancak dört mezhebden bir kaçının görüşünü bir araya getirirse bu telfik olur. Reşit Rızanın, Hanefilerin telfiki kabul etmediklerinin doğru olmadığını İbn Hümamdan anlaması doğru değildir. Çünkü İbn Hümam et-Tahrir isimli eserinde “bir işi bir mezhebe göre yaparken, başka bir mezhebi de taklit etmesi iki

---

¹⁹⁶ Muhammet Reşit Rıza, bugün Lübnanda bulunan o zamanların Osmanlı Suriyesi'nin Trablusşam yakınındaki El-Kalemun köyünde 1865 senesinde doğdu. Döneminin en etkin ulema ve dini hakimlerden. Muhammed Abduh'un en yakın takipçilerinden birisi olarak bilinir. 1935 senesinde Mısırda vefat etmiştir.

mezhepte de batıl olacak bir şey yapmamak şartı ile caiz olur” demektedir. Abdest alırken Şafi mezhebini taklit ederek uzuvlarını ovmayan kimse, kadına eli değince Maliki mezhebine uyarak namaz kılsa, bu namazı batıl olur. Çünkü bu namaz her iki mezhebe göre de sahih değildir. İbn Hümamın bu yazısını (Hülasatu’t-Tahkik) kitabı vesika olarak bildirerek mezhepleri telfik etmenin caiz olmadığını bununla ispat etmektedir. İbn Ferruh da İbn Hümamın et-Tahrir isimli eserinde ki sözlerini delil göstererek, Muhakkık (İbn Hümamın), telfikin menedilemeyeceğine işaret etmekte ve kendi risalesinde telfikin sahih olduğunu ifade etmektedir. Hâlbuki İbn Hümamın o sözünden daha önce de dediğimiz gibi telfikin sahih olduğu anlamı çıkarılamaz.¹⁹⁷

Münavi Fethu’l-Kadir den İbn Hümamın o sözlerini şöyle nakletmektedir: “Delil ve içtihadla bir mezhebden diğerine geçen günahkâr olur ve cezalandırılması gerekir. Delil ve içtihad bulunmadan geçtiğin de ise öncelikle durum böyle olur. Sonra gerçek intikal, ancak hususi bir meselede taklid ve amel ettikten sonra gerçekleşebilir. Yoksa meselelerin durumlarını bilmeksizin mukallidin toptan, “mesela Ebu Hanifeyi fetva verdiği bütün meselelerde taklid ettim ve onlarla amel etmeyi kendime gerekli kıldım” demesi gerçek taklit değildir. Bu sadece ona bağlılığı ve taklid etmeyi va’d manası taşır. Eğer bu sözüyle iltizam kasetmişse, niyet veya sözle borçlanma ile muayyen bir bir müctehidi taklid etmenin gerekli olacağına şer’î bir delil yoktur. Şer’î delil sadece mukallide muhtaç olduğu konularda müctehid sözüyle amel etmeyi gerekli kılmıştır. “Bilmiyorsanız bilenlerden sorun”¹⁹⁸ ayeti bunun mesnedidir. Sorma işlemi ise ancak muayyen meselenin hükmünü araştırmakla gerçekleşir. Öyle sanıyorum ki, âlimlerin halkı bu şekilde mezheplere bağlamaya çalışmalarının sebebi, onları kolaylıkları derleyip toplamaktan engellemek olsa gerektir. Yoksa amminin her meselede ayrı bir müctehidin görüşüyle amel etmesi kendisi için daha kolaydır. Bunu akli ve nakli hangi delilin menettiğini bir türlü anlayamadım. Nasıl oluyor da bir insan şer’an içtihad etmesi caiz olan bir müctehidin kendisine en kolay gelen görüşünü seçiyor diye kınanabiliyor? Oysa Hz. Peygamber s.a.s ümmetine kolay gelen şeyleri severdi.”¹⁹⁹

Burada “amminin her meselede ayrı bir müctehidin görüşüyle amel etmesi kendisi için daha kolaydır” sözünden İbn Hümamın, telfikin sahih olduğunu kastettiğini

¹⁹⁷ Özen, Şükrü, *Mezheplerin Doğuşu ve İctihat Tartışması*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2003, s. 151.

¹⁹⁸ En-Nahl, 16/43.

¹⁹⁹ Özen, a.g.e., s. 151-152.

çıkarıyor. Hâlbuki buradaki “mesele”den maksat hükmün bir kısmı değil tamamıdır. Çünkü belli bir mezhebi iltizamın karşıtı olarak kullanılmıştır. Hem şu da var ki, adı geçen Tahrir adlı kitabında telfikin menedilmesi gerektiğini açıkça ifade etmiştir. Buradaki işaretin doğruluğunu farz etsek bile işaret açık ifadeye nasıl karşı gelebilir?²⁰⁰

İbn Ferruh, Ebu Yusuf hadisesini²⁰¹ de telfikin sahih olduğuna delil olarak ileri sürüyor ve “bu hadise ile Ebu Yusuf da telfik yaptı. Bu bizim için yeterli delildir” diyor. Ona göre Ebu Yusuf kendi içtihiyle namaz kılıyor ve sırf kulleteynden alınan abdest konusunda da taklitte bulunuyor.²⁰²

Bu Telfikin doğruluğu kabul edilse bile müctehid, başka müctehidin delili ile içtihadta bulunabilir. Mukallit ise böyle değildir. Hem Ebu Yusufun kendi içtihihine göre kıldığı namaz başka mezhebe göre fasid değil ki, bu bir telfik olabilsin.²⁰³

Buna başka bir örnek verecek olursak; İmam Şafi Bağdada Ebu Hanifenin kabrini ziyaret için gittiği gün sabah namazında kunut okumadığına dair gelen rivayet de bu kabildendir. İmam Şafi, Ebu Hanife'nin sabah namazında kunut okumanın neshedildiği yolundaki delilini sadece bu günlük üstün bularak yeni bir içtihadta bulunmuş, sonra da içtihihinden dönmüştür diye düşünmeliyiz. Bu durumda mukallid, her olay karşısında müctehide kıyas edilmemelidir. Özellikle bu hadisede mukallidin müctehide uyabilmesi için bu müctehidin diğer müctehide muvafakati devam etmelidir. Şayet bu muvafakattan dönecek olursa bunun sahihlik hükmü de batıl olur.²⁰⁴

Reşit Rıza “mukallit” kimliğiyle konuştuğu hayali şahsa önceden tasarladığı düşüncelerini söyletir. Sonra da kendince izahlar getirir. Konuşmalarının son oturumunda ise “mukallit” ıslah-ı hal eyleyerek kendisinin safına katılır. Muhakkik âlimler nezdinde itibar göremeyen, onları hakikaten safına çekemeyen Reşid Rıza, hayalen ürettiği mukallidi safına çekerek teselli bulmaya çalışır.

---

²⁰⁰ Özen, a.g.e., s. 152.

²⁰¹ İbn Abidin, *el-Ukudu'd-Durriye Fi Tenkihi'l-Fetava'l-Hamidiyye*, a.g.e., c. 1, s. 177. Hadise: Bir gün İmam Yusuf, hamamda banyo yaptıktan sonra cuma namazını kılıyor. Namazdan sonra kendisine banyo yaptığımız hamamın kuyusunda ölü bir fare bulundu denilmesi üzerine “biz Medineli kardeşlerimizin, su kulleteyn (160,5 litre miktarında bir ölçek) seviyesine ulaşınca pis olmaz” sözlerini taklid ediyoruz, demiştir.

²⁰² Özen, a.g.e., s. 154.

²⁰³ Özen, a.g.e., s. 154.

²⁰⁴ Özen, a.g.e., s. 153-154.

Yazar, açıklama yapmak istediği hususlarda konuştuğu hayali “mukallid”e Telfik ile alakalı şunları söylemektedir: “Ed-Durru’l-Muhtar isimli eserdeki bir söz zihnime takılıyor, burada “telfik yapılan hüküm, icma ile batıldır”²⁰⁵ deniliyor, durum böyle olunca üzerinde icma edilen bir konuyu tartışmanın ne manası vardır?”

“Muslih” etiketli Reşid Rıza “mukallid”in itirazına cevap sadedinde şunları söyler; “Hanefi imamlardan hiç birinin söylemediği böyle bir sözü; ed-Dürri’l-Muhtar yazarının nakletmesi şaşırtıcıdır. Onlar böyle bir sözü nasıl söylesinler ki, mezhepleri bütünüyle telfikten oluşmuştur; çünkü üç imamın (Ebu Hanife, Ebu Yusuf, İmam Muhammed) içtihatlarının birleştirilmesi suretiyle meydana getirilmiştir. Hanefilerin telfiki reddetmediklerinin bir delil ve işareti de, orta zaman Hanefi müçtehitlerinden İbn Hümam’ın bu görüşü (telfikin caiz olmadığı görüşünü) sonradan gelmiş bir fıkıhçıya ait olarak göstermesi, kitabını açıklayan zatın da bu fıkıhçının, Maliki mezhebinden Karafî olduğunu zikretmesidir. Eğer Hanefi müçtehitleri telfiki reddetselerdi, onların görüşlerini başkalarından daha iyi bilen İbn Hümam bu görüşü sonraki müçtehitlerden birine nisbet etmez, ‘sonraki fıkıhçılardan birisi telfiki reddetmiştir...’ demezdi.”²⁰⁶

Bu konuda muteber olan icma’ı parçalayıcı telfiki savunan bu zatın, delil olarak ileri sürdüğü bütün bu şeyler hükümsüz olup mutemed değildir. Telfikin memnu’ olduğu konusunda açık sözlere aykırı düştüğü için onun bu görüşüne itibar etmek caiz olmaz. İctihadiyla bile olsa müctehid için telfik yapmak caiz olmazsa aciz mukallid için nasıl caiz olur?²⁰⁷

II. MEZHEP BAĞLAMINDA TELFİK

A. MEZHEP DÂHİLİNDE TELFİK

Bu başlıkta ele alacağımız konu, kişinin kendi mezhebi içerisinde olan âlimlerin görüşlerini bir araya getirerek amel etmesinin telfik olup olmayacağıdır. Hanefilerden, telfik konusunu ele alan önceki âlimlerin ifadelerinde açıkça şu bilgiler yer almaktadır; İmam Ebu Hanife ile iki büyük müçtehit talebesi, İmam Züfer ve diğer müçtehit

²⁰⁵ İbn Abidin, *Haşiyetü Reddü’l-Muhtar ale’ d-Dürri’l-Muhtar*, a.g.e., C, I, s. 75.

²⁰⁶ İhsan Şenocak, *Telfik*, 19.Ekim.2014, Telfik konusu, <http://ihsansenocak.com/telfik>, (17.06.2016), s. 4-5.

²⁰⁷ Özen, a.g.e., s. 154.

talebelerin sözlerinden meydana gelen terkip telfik sayılıyordu. Nitekim taşınır (menkul) malın şahsa vakfı, nakdin vakfı ve bunun bağlayıcı oluşu, mahcur²⁰⁸ bulunan kimsenin vakfı ile menkul sayılan şeyin vakfı konularında bu hususu açıkça ifade etmişlerdir. Fakat İbn Abidin yeni bir görüş ortaya atarak, adı geçen imamların sözleri arasındaki terkinin telfik olmadığını, talebesinden herhangi birinin sözünün, onun sözü sayılacağını söylemiştir.²⁰⁹ İbn Abidin görüşlerini şu şekilde ifade etmektedir: “Ebu Hanife’den birçok faydalı rivayetler gelmiştir. Bunlardan bazılarını kendisi tercih ve ihtiyar etmiş, diğer bir kısmını da mesai arkadaşları tercih etmişlerdir. Tabilerin yeminle beyan ettikleri gibi bütün bu rivayet ve cevaplar ondan başkasına mahsus değildir.”²¹⁰

İbn Abidin devamla şöyle diyor: “Usulde tespit edildiği gibi bir müçtehidin belli bir meselede iki farklı görüşü olamaz, çünkü bunda bir çelişki vardır. Aynı şekilde bir müçtehit herhangi bir görüşünden vazgeçerse artık o görüş onun olmaktan çıkar. Ebu Hanife, arkadaşlarına şöyle demiştir: “Sağlam bir delil elde ederseniz ona uyun”.²¹¹ Bu söz üzerine onlardan her biri ondan gelen bir rivayeti alıyor ve kendine göre kuvvetli olan bir delile göre tercih ediyorlardı”.²¹²

İbn Abidin daha sonra şunları söylemektedir: “Bir müçtehit, bir görüşünden rucû ederse artık o görüş onun olmaktan çıkar ve neshedilmiş hükümlere benzer”. İbn Abidin, “Ebu Hanîfe’nin müçtehit olan talebesinin onun görüşüne zıt olan görüşleri, Ebu Hanife’nin görüş ve mezhebi değildir, onların bu sözleri kendilerinin rey’ ve mezhepleridir” diyenlere şu şekilde cevap vermektedir: “Talebenin ona aykırı olan içtihatları, Ebû Hanîfe’nin onlar için tespit ettiği kâidelere dayanır, dolayısıyla her yönden söz konusu içtihatlardan rucû edilmiş sayılmaz.” Sonra özetle şöyle devam ediyor: “Ebu Hanife’nin müçtehit talebesinin ona aykırı içtihatları mezhep dışında kabul edilmez. Kezâ mezhep bilginlerinin, zamanın veya zaruretin değişmesiyle değişen örfe binâ ettikleri yeni hükümler de -o buna izin vermiş olduğu için- onun mezhebi haricinde değildir. Yine mezhep bilginlerinin onun mezhebi üzerine yaptıkları tahrîcler de onun mezhebi sayılır, çünkü mezhebinin gerekli kıldığı sonuçtur. Ona nisbet edilerek “şöyle

²⁰⁸ Kısıtlamak, belli bir şahsı, sözlü tasarruflarından men etmek yani o kişinin sözlü tasarruflarını hükümsüz, gayri sabit ve geçersiz saymaktır. Böyle bir kimseye “mahcur” denir. Hacr, fiillerde geçerli değildir (Mecelle 941).

²⁰⁹ İbn Abidin, *Resail-i İbn Abidin*, a.g.e., C. 1, Beyrut yy., ty., s. 21.

²¹⁰ Senhuri, a.g.e., s.214.

²¹¹ Şa'rani, Abdulvahhab, *el-Yevakit ve'l-Cevahir fi beyâni Akâidi'l-kebir*, C. 2, yy., Matbaatü'l-Ezheriyye, ty., 1307. s. 98.

²¹² Senhuri, a.g.e., s.214-215.

dedi” denmezse de “Bu Ebu Hanife’nin mezhebi ve görüşüdür” denebilir. Yani mezkur görüş onun mezhebinden çıkan netice yahut onun mezhebine bağlı olan âlimlerin sözüdür demektir. Bu durumda bununla hükmeden kimseye, onun mezhebine muhalif hükmetti denemez.²¹³

İbn Âbidin’in açıklamak istediği husus şudur: “Ebu Hanifenin mezhebine göre sonradan tahrir edilen hükümlerin ona nisbeti, ilk talebelerinin sözlerinin ona nispetinden daha uygundur. Çünkü birincisi Ebû Hanîfe’nin kaidelerine göre çıkarıldığı halde, ikinciler, talebelerinin, ona muhâlif bulunan kendi kâidelerinden çıkardıklarıdır.” İbn Âbidin, hisse-i şâyia’lı mülkün vakfını ele almış ve telfik edilmiş mesele hakkında söylenenleri naklettikten sonra bunun, telfikin kabulü rey’ine göre sahih olacağını söylemiş, sonra da şöyle bir yönlendirmeye girişmiştir: “Bu, Allâme Kasım’ın, bi’l-icmâ’ bâtıldır dediği mülaffak (telfik yapılmış) hüküm türünden değildir; çünkü onun bâtil olduğunu kesin olarak söylediği, birbirine zıt mezhepler arasında yapılan telfiktir. Ebû Hanîfe mezhebine göre velisiz, Mâliki mezhebine göre şahitsiz yapılan bir nikâhın sıhhatine hükmetmek gibi. Hâlbuki bir mezhebe bağlı müçtehitlerin sözleri arasında yapılan telfik böyle değildir, çünkü bunlar birbirine zıt da olsalar mezhep dışında sayılmazlar.”²¹⁴

Senhûri, İbn Âbidin’in bu konuda tutarsız olduğunu düşünmekte ve şöyle demektedir: “İbn Âbidin bu konuda kendisini hayli yormuş ise de fıkhıta O’ndan daha kuvvetli olan geçmişlere muhâlefet etmiştir. Ayrıca söyledikleri realiteye de aykırıdır. Söylediklerinde birçok tutarsızlık ve tenkit edilecek noktalar vardır ki bunlara girişmek çok vakit alır. Hülâsâ olarak söylediklerini mantık kabul etmez. Ebû Hanîfe’nin talebelerinin hocaları nezdinde yetiştikleri, O’ndan icazet aldıkları bir gerçektir. Fakat onlar yetişmiş ve mutlak müçtehit seviyesine yükselmişlerdir. Çok defa üstadlarına usûl ve prensiplerde de muhalafet etmişlerdir. Hatta bunların muhalefetleri bazen başka mezhepten olanlardan da ileri gider. “İzin verdiği için” gibi sözlere gelince, ciddi olmak isteyen kimse bunlara itibar edemez.”²¹⁵

Senhuri konuyu şöyle özetlemektedir: “Bu mesele üzerine eğildiğim günden beri gücümün yettiği, ele geçirebildiğim eserlerin imkân verdiği ölçüde araştırma, inceleme

---

²¹³ Senhuri, a.g.e., s.215.

²¹⁴ Senhuri, a.g.e., s.215-216.

²¹⁵ Senhuri, a.g.e., s.216.

ve mutaalarına rağmen ne bilinen mezhep imamlarının, ne bu mezhepler içinde müctehid kabul edilen zevatın, ne de tahrir ve tercih erbabının bu mesele üzerinde söz söylediklerini görebildim. Bu meseleyi ele alanların hiçbirini yukarıdaki tabakalardan birisine dâhil değildir. Aralarında bunca cedel ve münakaşaya rağmen sonrakilerden de hiçbirisi söylediklerinde, yukarıdaki tabakalara giren bir zatın görüş ve sözüne dayanmamıştır. Bütün yaptıkları, ehli olmadıkları halde, şer'î bir mesele üzerinde içtihad etmiş olmaktan başka bir şey değildir. Bu mesele hakkında VII. asırdan önce söz edilmeyip ilk defa ortaya atan zat, Karafî'nin Tenkihü'l-füsul isimli kitabının şerhinde, taklidin şartlarından bahsederken sözlerini naklettiği maliki Yahya Zenatidir (ö.790/1388)".²¹⁶ Senhuri devamla şöyle der: "Müteahhirun ve daha sonrakilerden bu meseleyi ele alanlar da ihtilaf etmiş, bir kısmı caizdir derken, diğer bir kısmı aksini iddia etmişlerdir".

Cevaz verenlerin dayandığı delillerin hulasası şöyledir: "Şartları bulunan bir amelîn bütün şartlarında muayyen bir müctehide tabi olmanın gerekliliğini ifade eden ne bir nas, ne icma, ne de kuvvetli bir kıyas vardır. Ayrıca reyleri muteber olan ve kendilerini taklid sahih bulunan hiçbir kimseden bunun memnu olduğu nakledilmemiştir."²¹⁷ Aksini iddia edenler "icmaa muhalif bir durum meydana getiren Telfik caiz değildir" diyorlar. Şüphesiz bu iddianın sahipleri bir görüş üzerinde meydana gelen icma-ı ümmeti kastetmiyorlar. Çünkü bu, mevzuun dışındadır".²¹⁸

Bazı fıkıhçılar şöyle demektedirler: "İmam Ebû Hanîfe ile talebesi Ebû Yûsuf ve Muhammed arasındaki ihtilâf, Ahmed b. Hanbel ve Mâlik arasındaki ihtilâftan daha çok ve daha şiddetlidir. Buna rağmen Hanefî mezhebi, ilk üç müctehidin (Ebû Hanîfe, İmam Muhammed ve Ebu Yusuf) görüşlerinden telfik edilmiştir; bunu kimse inkâr edemez..."²¹⁹

B. MEZHEPLERARASI TELFİK

Mezhepler arası telfik konusu çok tartışılan bir konu olup artışılmaya başlandığı gündün beri farklı görüşler ortaya atılmıştır.

²¹⁶ Senhuri, a.g.e., s.217-217.

²¹⁷ Senhuri, a.g.e., s.217.

²¹⁸ Senhuri, a.g.e., s.218.

²¹⁹ İzmirli İsmail Hakkı, *İlm-i Hilaf*, yy., Dersaadet, 1330, s. 274.

Bir hadisede, yekdiğerine muhalif iki görüşle bir arada amel veya ikincisinin tesiri kalkmadan diğeriyle amel etmiş olmadıkça telfik tahakkuk etmemektedir. Mesela abdestin kan aldirmekle bozulmayacağı hususunda Şafiiyi, Şehvetsiz olarak kadının vücuduna dokunmakla bozulmayacağı hükmünde de Ebu Hanife'yi taklit eden ve bu iki taklidin birleştiği aynı abdestin sahih olduğu (bozulmadığı) kanaatinde olan kimse bahis mevzuu telfiki tahakkuk ettirmiş olmaktadır.²²⁰ Bu tür telfikin caiz olup olmadığı konusu da ihtilafıdır. Bazı İslam hukukçularına göre bu tür telfik, bir mezhebin müçtehitlerinin görüşleri arasında olursa caizdir, çeşitli mezheplerin görüşleri arasında olursa caiz değildir.²²¹ Bazı âlimler bu tür telfikin asla caiz olmadığını söylemişler.²²² Ama telfikin asla caiz olmadığını ileri sürenlerin aşırı ileri gittikleri görülmektedir. Öte yandan bazı İslam hukukçuları bir mezhebin müçtehitlerinin görüşlerinin birleştirilmesini caiz görüyorlar da niçin bir dinin saliklerinin görüşlerinin telfikini caiz görmüyorlar? Bazı İslam ülkelerinde şahıs ve aile hukuku alanında bir kısım yeni kanunlar çıkarırken mezhepler arası telfik hareketleri göze çarpmaktadır.²²³

Ebu Hanife'yi taklit edip velisi olmadan bir kadınla evlenen, sonra onu üç talakla boşayıp, İmam Şafinin, velisiz nikâhın batıl olduğu hükmüne dayanarak önceki nikâhı geçersiz saydıktan sonra boşadığı kadınla, onunda başka biriyle evlenip ondan boşanması gibi bir uygulama olmaksızın yeniden evlenen kişinin yaptığı bu tür telfike örnektir. Çünkü ilk nikâhın bağlı bulunduğu hükümler geçerliliğini sürdürürken ona aykırı başka bir hükümle amel de edilmiş olmaktadır.²²⁴

Mezheplerarası telfik müçtehit imamlar döneminde de gerektiğinde yapılmıştır. Örneğin Ebu Yusuf ile İmam Muhammed bayram namazlarında İbn Abbasın tekbirlerini tatbik ediyorlardı. İmam Şafi, Ebu Hanife'nin kabrine yakın bir yerde sabah namazını kılmış ve ona saygısı sebebiyle kunut duasını terk etmiştir. İmam Malik Müslümanların bütün mezheplerden istifade edebilmelerini sağlamak maksadıyla "Muvatta" isimli kitabını kanun kitabı olarak yayınlamak isteyen Harun Reşidin bu isteğini kabul etmemiştir.²²⁵

---

²²⁰ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 225.

²²¹ Şener, a.g.e., s. 119.

²²² Şener, a.g.e., s. 119.

²²³ Şener, a.g.e., s. 119.

²²⁴ Kaya, a.g.e., s. 87.

²²⁵ Kaya, a.g.e., s. 85.

Bir meselede, her mezhebin kolay taraflarını seçmek, hak olan dört mezhepten çıkmak ve beşinci bir mezhebi seçmek olur. Buna göre yapılan amel veya ibadet de batıl veya fasittir. Çünkü bunu yapan dini ile oynamış, hak olan dört mezhebin dışına başka hak olmayan bir mezhep seçmiş olur. Örneğin: Besmele çekmeden, niyet getirilmeden, tertibe riayet etmeden, azalarını ovmadan, muvalata uymadan (azalarını peş peşe yıkamadan) veya kulleteyn miktarı suya necaset düştüğü halde, suyun rengini, tadını ve kokusunu bozmamış sudan abdest alan bir kimse, bu abdestin sıhhati hakkında Hanefi bir müftüden sual sorarsa, müftü caiz değildir diyecek. Çünkü Hanefi mezhebine göre, su kulleteyn miktarı olsa bile necasetin girmesiyle necis olur. Şafii bir müftüden sorsa yine müftü caiz değildir diyecek. Çünkü niyet ve tertip yoktur. Maliki bir müftüden sorsa yine caiz değildir diyecek. Çünkü yıkanan azalar ovalanmamıştır ve muvalat yoktur. Hanbelî bir müftüden sorsa yine caiz değildir diyecek. Çünkü besmele yoktur.²²⁶

Mezheplerarası telifke cevaz vermeyenler hatta bunu yapan müçtehit bile olsa bu şekilde alınan abdestin sahih olmayacağını ifade etmektedirler. Çünkü dört müçtehit imamın ittifak ettikleri dört görüş dışında beşinci bir kavli ihdas etmek caiz değildir.²²⁷ Bir meselede iki veya daha fazla mezhep görüşünün kolay taraflarını seçerek amel etmek caiz değildir.²²⁸

C. BİR MEZHEPTEN DİĞER BİR MEZHEBE İNTİKAL VEYA RÜCU ETMEK

Mezhepler arası intikal konusunu açıklamadan önce ittiba kavramını açmak yerinde olacaktır. İttiba, kelime olarak birisinin peşinden gitmek, izinden yürümek demektir. Fıkıh usulü terimi olarak delilini bilerek bir görüşe tabi olmak demektir. Bir görüşe ittiba eden, müçtehit ile mukallit arasında bir mertebedir. İctihat yapabilecek donanıma sahip olmamakla birlikte uyduğu görüşün delilini bildiği için delilini bilmeden taklit eden mukallitten ayrılmaktadır. Bir anlamda mukallit kişiye, ittiba eden ise görüşe tabi olmaktadır. Bu konumda olan kişiler bizzat icthad edemeseler de müçtehidin hükme esas aldığı delilleri inceleyip bir değerlendirme yapabilecek birikime

---

²²⁶ Çağlayana, a.g.e., s.32.

²²⁷ Çağlayana, a.g.e., s.32.

²²⁸ Çağlayana, a.g.e., s.33.

sahiptirler. Bu durumda olanlar, sırf taklitle yetinmeyerek bilinçli olarak bir görüşe uymalıdır.²²⁹

Mezhep değiştirme konusu içinde bazen taassuba gidilmiş, hatta bazı dönemlerde mezhep değiştirenler içinde bazı cezai müeyyideler öngörölmüştür. Konu ile ilgili kaynaklara başvurulduğunda, iki kesim için mezhep edinmenin söz konusu olmadığı ortaya çıkacaktır.

1- Avam (halk kesimi); Bir mezhebe mensup olduklarını iddia etseler de, onların mezhebi fetva sordukları kişilerin mezhebidir.

2- Mezhep konusunda malumatı olan ve delilleri değerlendirebilen müçtehit araştırmacılar.²³⁰

Avam, mezhep, usul ve delilleri bilmediklerinden ve tercih yapamadıklarından kendilerine fetva veren şahsa göre amel eder. En kuvvetli görüşe göre böylelerinin belirli bir mezhebe uyması gerekli değildir.²³¹

Mevdudi, Tantavinin “Bir mezhepten diğerine bir delil veya içtihatla geçen kişinin günahkâr olduğunu” belirten görüşünü getirdikten sonra bu görüşe katılmadığını, ancak nefsi arzulara dayalı olarak gerçekleştiği takdirde günahkâr olabileceğini savunur.²³²

şimdi de özellikle Hanefi ve şafi fukahasından konu ile ilgili görüşlerini söyleyebiliriz: Hanefi fukahasından Kemal b. Hümmam şunları der: “Mukallit, müçtehitlerden dilediğine tabi olur. Avamın (halkın) en kolay görüşü almasını men eden herhangi akli veya nakli bir delil bilmiyorum. Keza, insanın muteber bir müçtehidin en kolay görüşüyle amel etmesini yeren bir nass da bilmiyorum. Bilakis, Hz. Peygamber (s.a.s) ümmeti için kolay olanı tavsiye ederdi.”²³³

Zuhayli, İbn Hacerden şunları nakletmektedir: “İbn Hacer ve benzeri son dönem ulemanın en kuvvetli görüşlerinden de anlaşılabilceği gibi keyfi de olsa tedvin edilmiş

²²⁹ Köse, Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, 2. b, İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2012, s. 214.

²³⁰ Candan, a.g.e., s. 110.

²³¹ Candan, a.g.e., s. 111.

²³² Mevdudi, Ebu'l-Ala, *Resail, Mesail*, (çev: M. Osmanoğlu, A.Hamid Chocan), C.II, İstanbul yy., 1990, s. 18.

²³³ Candan, a.g.e., s. 111.

mezheplerden herhangi birine geçici veya devamlı olarak geçişte herhangi bir sakınca yoktur”²³⁴

“Şafii ulemasının en kuvvetli görüşüne göre mukallidin, taklit edeceği zat en erdemli kişi olmasa da dilediği kişiyi taklit eder. Çünkü böyle durumlarda hangi müçtehidin isabet ettiği bilinmez.”²³⁵

Kişi bir meselede bir mezhepten, diğer meselede de başka bir mezhepten yararlanabilir. Görüldüğü gibi, mezhepsizlik de söz konusu olmamaktadır. Çünkü neticede yine bir mezhebin görüşüyle amel edilmektedir.²³⁶

Bütün bu tolerans ve kolaylığa rağmen, amelîn disiplin altına alınması gayesiyle olacaktır ki, bazı âlimler, bir mezhepten diğerine intikal veya herhangi bir meselede kendi mezhebi dışında birini taklit etmek için bazı şartlar öne sürmüşlerdir. Bu kesime göre mezhep intikalinde riayet edilecek hususlar şunlardır; Aynı meselede iki mezhebin görüşlerini bir araya getirmek, hevaya uyarak delilsiz ruhsatlara sarılmamak. Çünkü bu hem nassa hem de icma’ a aykırıdır.²³⁷

Görüşlerini naklettiğimiz birçok âlimin ifadelerinden de anlaşılacağı gibi, başka bir mezhebi taklit için herhangi bir engel söz konusu değildir. İslam’ın ruhuna en uygun olanı da budur. Amel edeceği konuda sağlıklı delil önemlidir. Müslüman hevasına değil, Rabbine bağlıdır. Başka mezhebi taklit edenin gaye ve niyetini Allahtan başkası bilemez.²³⁸

Âlimlerden bir mezhebe ittiba etmeyenlere örnek olarak Muhammed el-Cüneydi’dir gösterilebilir. El-Muhit isimli eserinde bu yöntemi uygulamıştır. İzzeddin b. Abdusselam tarihe Sultanu’l-Ulema namıyla geçmiş, ömrünün sonlarına doğru hiçbir mezhebe intisap etmemiş, delile göre amel etmiştir. İzzeddin, delil olması halinde en kolay görüşle amel edebileceğini savunur.²³⁹

Usame b. Yusuf el-Belhi, Hanefî mezhebine mensup bir fakihti. Bazen bazı meselelerde mezhebine muhalefet ederdi. Rükûdan kalkarken ellerini kaldırırdı. Bunu

---

²³⁴ Candan, a.g.e., s. 111.

²³⁵ İbn Abidin, *Reddu’l-Muhtar*, a.g.e., C. I, s. 45.

²³⁶ Candan, a.g.e., s. 113.

²³⁷ Candan, a.g.e., s. 113.

²³⁸ Münavi, Şemseddin Muhammed, *Faydu’l-Kadir Şerhu Camii’s-Sağir*, C. 1, Beyrut, yy., 1972, s. 210.

²³⁹ Münavi, a.g.e., C. 1, s.210.

yapması kendisini Hanefi olmaktan çıkarmadı. Cessas da aynı görüştedir.²⁴⁰ İmam Nevevi, Müslim şerhinde, zaman zaman İmam Şafii'ye muhalefet etmesine rağmen Şafii olma özelliğini yitirmemiştir. Müfessir, İmam Kurtubi Maliki olmasına rağmen tefsirinde zaman zaman İmam Malik'e muhalefet etmiştir. Kurtubi, bilmeden orucunu bozanın orucunun bozulmayacağını savunmuştur, İmam Malik ise bilmeden orucunu bozanın orucunun bozulacağını söylemiştir.²⁴¹

Âlimlerin görüşleri incelendiğinde, bütün meselelerde kendi imamına uyanların yok denilecek kadar az olduğu görülecektir. Ebu Yusuf ile İmam Muhammed'in hocaları Ebu Hanife'ye muhalefet ettikleri konular mezhebin üçte biri kadardır.²⁴² Bazı âlimler delillere vakıf olduktan sonra önceki görüşlerinden vazgeçmiş, bazıları aynı gerekçeyle mezhep değiştirmiştir.

Örnek bağlamında bir kaçını vermekle yetineceğiz. Abdulaziz b. İmran Maliki mezhebinin öncülerindedir. İmam Şafii'yle tanıştıktan sonra onun mezhebine girdi. Muhammed b. Abdullah b. Abdulkhakem Maliki idi, Şafii oldu. İbrahim b. Halid el-Bağdadi Hanefi idi, Şafii oldu. Ebu Sevr'in müstakil mezhebi vardı, sonradan Şafii oldu. Ebu Cafer b. Nasr et-Tirmizi Hanefi idi, Şafii oldu. Ebu Cafer et-Tahavi, dayısı Müzeni'den fıkıh öğrendi, sonra Hanefi mezhebine geçti. Hatib el-Badadi Hanefi idi, Şafii oldu. İbn Faris Şafii idi, sonra Maliki oldu. Necmeddin b. Halef Kudsi Hanbelî idi Şafii oldu. Muhammed b. Dehhan Hanbelî idi Hanefi oldu. İbn Dakik İd, Maliki idi Şafii oldu. Ebu Hayyan Zahiri idi Şafii oldu.²⁴³

Yukarıda da ifade ettiğimiz gibi bazen mezhep değiştirme konusunda taassuba gidilmiş, hatta bazı dönemlerde mezhep değiştirenler için bazı cezai müeyyideler bile öngörülmüştür. Konu ile ilgili birkaç örnek verelim:

Birkaç Japon düşünür İslam dinine girmeye niyet ederler. Durumu Tokyo'da bulunan İslami bir cemiyete götürülürler. Hintli Müslümanlar, Ebu Hanife'nin "ümmetin lambası" olduğundan kendi mezheplerine, Endonezyalılar da Şafii mezhebine

²⁴⁰ Elbani, Muhammed Nasiruddin, *Sıfatı Salati'n-Nebi*, Beyrut, yy., 1987, s. 32.

²⁴¹ Kurtubi, Ebu Abdillan Muhammed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, C. 2, Beyrut, yy., ty., s. 233.

²⁴² Elbani, a.g.e., s. 37.

²⁴³ Candan, a.g.e., s. 116.

girmelerinin gerektiğini söylemişler. İhtilafı durumdan şaşkına dönen Japonlar İslama girmekten vazgeçerler.²⁴⁴

Sünen sahibi İmam Nesai, Muaviye'nin fazileti hakkında hadis rivayet etmediği için camiden çıkartılmış ve üzerine basılmak suretiyle şehadetine sebebiyet verilmiştir.²⁴⁵

Bazı mutaassıplar, Hz.İsa'nın Hanefi olduğunu ve ineceği zaman Hanefi mezhebine göre amel edeceğini iddia etmişlerdir. İddia şu: Hızır, ahkâmı Ebu Hanife'den öğrenmek için beş yıl ondan ders almaya devam etmiş. Ebu Hanife vefat edince Hızır, kabirde derse devam edebilme için Allah Teâlâ'ya yalvarmış. Allah Teâlâ duasını kabul etmiş. Hızır, 25 yıl kabirde ondan ders almaya devam etmiş. Böylelikle fıkıh ilmini ikmal etmiştir. Daha sonra Allah Teâlâ Hızır'a Ebu Hanife'den öğrendiğini, Ebu Kasım Kuşeyri'ye öğretmesini emretmiş. Ebu Kasım 3 yıl ondan ilim almış ve ilimde derinleşmiş, bu ilmiyle 1000 eser yazmış, şöhret ve kerameti yayılmış. Kitaplarını bir sandığa kapattıktan sonra, Ceyhan nehrine atması için öğrencisine vermiş. Öğrenci önce itiraz ettiyse de sonunda Ceyhan'a atmış nehir yarılmış. İçinden bir el uzanmış ve sandığı kapmış. Öğrenci uzanan elin kime ait olduğunu öğrenmek istemiş. Elin Hz.İsa'nın emanetini almakla görevli bulunduğunu söylemiş. Öğrenci üstadından bu durumu sormuş. Üstat durumu şöyle izah etmiş: Hz. İsa nazil olunca yanında buldurmak için İncili isteyecek, sonra Hz. Peygamberin mirasını isteyecek, dünyayı araştıracakları halde onu bulamayacak. Hz. İsa hayretler içinde Allah Teâlâ'dan ne yapması gerektiğini soracak. Allah Teâlâ, kendisine Ceyhan nehrine gidip orada iki rekât namaz kılmasını ve Ebu Kasım'a haber vermesini emredecek, su yarılacak içinden bir el çıkacak ve sandığı kendisine takdim edecektir. Hz. İsa sandıktaki kitaplarla şeriati ihya edip amel edecek.²⁴⁶

Hanefilerden İbn Abidin konuyla ilgili şöyle söylemektedir: "Dileyen, bir gün bir mezhebe, diğer gün de başka bir mezhebe göre amel eder."²⁴⁷

---

²⁴⁴ Candan, a.g.e., s.219.

²⁴⁵ Candan, a.g.e., s.215.

²⁴⁶ Candan, a.g.e., s.224.

²⁴⁷ Candan, a.g.e., s.117.

İki görüşle bir arada veya aynı zamanda amel etmez de önce biriyle, başka bir zaman da diğeriyle amel eder, ikincisiyle amel ederken de birinci rey'in amel üzerinde tesiri kalmamış bulunursa bu Telfik değil, önceki mezhebden rücu ve intikaldir.²⁴⁸

Bu konuda bizim tercih ettiğimiz görüş, kuvvetli delil bulunduğu takdirde, istenilen müctehidin görüşüyle amel etmenin mümkün olabileceği yönündedir. Sadece bir müctehidin görüşünü benimseyip, bir tek sahabeye tabi olup diğerlerini yok sayan bidatçiler gibi olunmamalıdır. Çünkü burada esas olan delillerin kuvvetidir.

III. İCMÂ'A MUHALİF OLUP OLMAMASI BAKIMINDAN TELFİK

A. İCMÂ'A MUHALİF OLAN TELFİK

Mezhep âlimleri telfikin cevazı noktasında üç guruba ayrılmaktadır: Birinci gurup telfiki bütünüyle beraber tecviz etmiş, ikinci gurup bunu mutlak anlamda batıl görmüş ve üçüncü gurupta bunun bazı şartlarla caiz olacağını söylemişlerdir.

Telfike, icma'ya aykırı olduğundan cevaz vermeyen âlimler arasında Şatibi (ö. 790/1388) de vardır. O, tetebu'r-ruhastaki olumsuzlukları ifade ederken, gördüğü olumsuzluklardan birini şu şekilde ifade etmektedir: “Kişi, tetebu'r-ruhasla icmaya muhalif mezhepler arası telfike yol açan bir noktaya varıyor.”²⁴⁹ Şâtibi'nin bu sözlerinden şu anlaşılıyor: Telfik icma'a aykırı olduğunda caiz değildir.

Daha önce “Tasıl ve Tafsil” başlığı altında da ifade edildiği üzere, icmâ'ı bozan ayırmaya (fasl ve tafsil), teyze ile halanın vâris olmaları örneği verilmişti. İkisinde de “zevi'l-erham”²⁵⁰ denilen akrabalık bağı vardır. “Vâris olurlar”, “vâris olmazlar” içtihatlarına karşı “biri değil de diğeri vâris olur” diyen ve ikisini hükümde ayıran (tafsil

²⁴⁸ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 225.

²⁴⁹ Şatibi, a.g.e., C. 5, s. 103.

²⁵⁰ Zevi'l-erhâm: Terikede üçte bir, dörtte bir gibi belli bir sehmi olmayan ve terikeyi asabeden olmak sıfatıyla da elde edemeyen kan hısımlarıdır ki dört kısımdır: 1. Ölünün ferileri yani kızların ve oğlunun kızlarının aşağı doğru ferileri. 2. Ölünün aslı yani sahih olmayan ced ve ceddeleri. 3. Ölenin baba ve anasının ferileri. 4. Büyük baba ve büyük ananın ferileri. M. Erdoğan, a.g.e.,s. 620.

eden) içtihat –bazılarınca- icmâ’ı bozan ayırma olarak değerlendirilmiştir, çünkü bu ikisinin yakınlık bağı eşittir.²⁵¹

Karafi’nin naklettiklerine yakın söz söyleyen İbn Cezi, mezhep değiştirmede gereken şartları sıralarken şunu ifade etmektedir: “Kişi, icmâ’ı devre dışı bırakacak şekilde mezhepleri bir araya getirerek ibadet yapmamalıdır”. Mesela birinin velisiz, birinin de şahitsiz evlenmesi gibi. Çünkü hiçbir müctehid buna cevaz vermemiştir.²⁵² Yani İbn Cezi Karafi gibi icmâ’ı bozan davranıştan telfiki kastetmektedir.

Telfiki icmâ’a muhalif olan ve muhalif olmayan şeklinde ikiye ayıran Seyyid Bey meseleye biraz izah getirdikten sonra şu örneği vermektedir; Hanefî mezhebinde bulûğ çağına gelmiş bir kadın ile nikâh akdinin sıhhatinde velisinin izin ve rızasının bulunması şart değildir, diğer mezheplerde şarttır. Maliki mezhebinde akit esnasında şahitlerin orada hazır olması şart değildir, diğer mezheplerde şarttır. Hanefî ve Şafii mezhebinde mehrin belirlenmesi şart değildir, Maliki mezhebinde ise şarttır. İşte evlilik niyetinde olan bir erkek ile bir kadın bu üç mezhebin kendi işlerine gelen hükümlerini alarak velinin izni olmaksızın, şahitsiz, mehirsiz nikâh akdedecek olsalar, bu üç mezhebin yekdiğerine muhalif olan hükümlerini nikâh olayında birleştirmiş olurlar.²⁵³

Veli izni olmadan, mehirsiz, şahitsiz nikâh, üç mezhebe göre de caiz değildir. Çünkü velinin izni olmadan nikâh Hanefî mezhebine göre sahih olsa bile Şafii ve Maliki mezhebine göre sahih değildir. Şahitsiz nikâh da Maliki mezhebine göre uygun olsa bile Şafii ve Hanefî mezhebine göre sahih değildir. Mehirsiz nikâh Şafii ve Hanefî mezhebine göre sahih olmakla birlikte Maliki mezhebine göre sahih değildir. Binaenaleyh söz konusu nikâh, farklı farklı noktalardan dolayı bu üç mezhebin üçünde de sahih değildir.²⁵⁴ Diğer taraftan bu nikâhın şeklinin caiz ve sahih oluşunu başka bir müctehid de kabul etmemiştir. Demekki icmâ’a muhâliftir. Bundan dolayı telfikin bu çeşidi caiz değildir, batıldır ve bunda icmâ’ edilmiştir.²⁵⁵

Bir mukallid aynı abdestte iki müctehidin içtihadını birleştirirse “telfik” yapmış olur. Bu Telfikin caiz olabilmesi için işlediği amelîn taklid ettiği müctehitlerden en az birine göre sahih olmasını, sıhhat şartlarını taşımasını şart koşanlar vardır. Mesela

²⁵¹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 223.

²⁵² İbn Cezi, a.g.e., s. 112.

²⁵³ Seyyid Bey, a.g.e., s.172.

²⁵⁴ Leknevi, a.g.e., C. 2, s. 438.

²⁵⁵ Seyyid Bey, a.g.e., s. 172.

mukallid, bir abdestte İmam Şafii'yi taklid ederken abdest uzuvlarını ovmasa, İmam Malik'i taklid ederek de bir kadına dokunsa telfik yapmış olur. Bu abdest, İmam Malike göre uzuvlar ovulmadığı için, İmam Şafii'ye de göre kadına dokunduğu için bozulmuştur.²⁵⁶ İşte bu durumda telfik caiz değildir.

Telfik ile yapılan amel, icma ile batıldır diyenlere karşı olan âlimler şöyle demektedir: Bir amelin (mesela abdestin) rükün ve şartları üzerinde müctehidlerin ihtilafı, yani farklı içtihatları varsa, bütün şartlarda yalnız birinin içtihadına tabi olunacağına dair bir şer'î delil yoktur. Mademki mesele içtihadidir, her cüzde ve şartta başka başka müctehidleri taklid etmekte caizdir.²⁵⁷

Hanefilerden, Kadı Necmüddin İbrahim b. Ali et-Tarsusi (ö758/1357), Şeyhülislam Ebussuud el-İmadi (ö.983/1574), Zeynüddin b. Nuceym (ö.970/1562), Muhammed Emin (ö.972/1564),²⁵⁸ Muhammed b. Abdülazim el-Mekki.²⁵⁹ Nablus müftüsü Münip Efendi telfiki mutlak manada caiz görenlerdendir.²⁶⁰

Malikilerden: Muhammed b. Muhammed b. Ahmed el-Emirü'l-Kebir (ö. 1232/1817), Muhammed b. Ahmed ed-Düsuki (ö. 1230/1815).²⁶¹

Muhakkık âlimlerden: Şah Velîyullah ed-Dehlevî (ö. 1176/1762),²⁶² M. Reşid Rıza (ö. 1354/1935)²⁶³, Senhuri²⁶⁴ Elmalılı Muhammed Hamdi Yazır ile A. Hamdi Akseki gibi âlimler bu guruba dâhil olanlardır.²⁶⁵

B. İCMÂ'A MUHALİF OLMAYAN TELFİK

Bazı müctehitlerin icmâ'yı iptal eden telfikin caiz olmadığını, icmâ'ı iptal etmeyen telfikin ise caiz olduğunu söylemişlerdir.²⁶⁶ Mesela abdest alıp hacamat yaptırın ve kadına dokunan için, abdestini tazelemeden namaz kılması icmâ'yı iptal

---

²⁵⁶ Tanrıverdi, Hayrettin, *İslam Mezhepler Hukukunda Taklid ve Telfik*, İstanbul, Eser Yayınevi, 1967, s. 180.

²⁵⁷ Tanrıverdi, a.g.e., s. 181.

²⁵⁸ Emir Padişah, a.g.e., C. 4, s.242.

²⁵⁹ Rumi, a.g.e., s. 94.

²⁶⁰ Zuhayli, *Fıkhü'l-İslam ve Edilletühü*, a.g.e C. I, s. 109.

²⁶¹ Zuhayli, *Fıkhü'l-İslam ve Edilletühü*, a.g.e., C. I, s.109.

²⁶² Dehlevi, a.g.e., s. 39.

²⁶³ Reşid Rıza, a.g.e., 133.

²⁶⁴ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s.227.

²⁶⁵ Tanrıverdi, a.g.e., s. 181.

²⁶⁶ Tanrıverdi, a.g.e., s. 178.

ettiği için caiz değildir. Ama müçtehit, hacamatta Şafii kavlini, kadına dokunmada Hanefiyi taklit eder veya fatihayı rükun olarak kabul etmez ise bu çeşit telfik caizdir.²⁶⁷

İki ayrı olayda, birbirinden farklı olan iki ayrı görüşü birleştirirse durum yine aynıdır. Mesela hacamat yaptırdıktan sonra abdesti tazelemeden ve fatihayı da terk etmeyerek namaz kılması gibi.

İbn Nüceym konuyla ilgili şunları söyler: İcma'ya muhalif bir hüküm infaz²⁶⁸ edilmez. Dört mezhebe muhalif olan hüküm icma'ya muhaliftir.²⁶⁹ İbnü'l-Hümâm (ö. 861/1457) et-Tahrir eserinde, bu dört mezhebin güvenilir yoldan geldiği, yayıldığı ve tabileri çok olduğu için bunlarla amel edilmesine ve muhalif görüşlere göre amel edilmeyeceğine dair icma olduğunu belirtmektedir.²⁷⁰

İcmâ'ı bozmayan ayırma: Çocuğun malından ve zîynet eşyasından zekât ödenmez ve ödenir şeklindeki iki içtihat karşısında, “birinden ödenir, diğerinden ödenmez.” diyen içtihat diğer içtihatlarla kısmen uyduğu için icmâ'ı bozmamaktadır.²⁷¹

Telfik, bir meselede ve özel bir uygulamada birbirine aykırı iki veya daha çok mezhebin muhalif olan hükümlerini bir araya getirerek birleştirmektir. Yoksa şer'î hakikatlerden habersiz bir kısım taassup ve cehalet ehlinin zannettikleri gibi telfik başka başka iki veya daha fazla meseleden birinde bir mezhebi, diğerinde diğer mezhebi seçmek ve bağlanmak demek değildir. Ne usûlcülerden, ne de hukukçulardan hiçbiri buna telfik dememiştir.

İslam hukukunda vukû bulan telfik ile icmâ'a muhâlif bir durum ortaya çıkmamışsa, bu takdirde telfikin câiz olup olmayacağı tartışıldığını görmekteyiz. Örneğin, Mâliki mezhebince abdestin sahih ve muteber olması için yıkanacak uzuvların ovulması şarttır. Şâfiî mezhebinde ise bu şart değildir. Şâfiî mezhebine göre şehvetsiz dahi olsa, bir kadını el ile tutmakla, abdest bozular. Maliki mezhebinde ise abdest sahihtir. O zaman bir kimse bu iki mezhebi taklit ederek yani bu iki mezhebin birbirine zıt olan iki hükmünü bir araya getirerek, âzâları ovmadan abdest aldıktan ve şehvet olmadan bir kadına dokunduktan ve ya tokalaştıktan sonra namaz kılsa, bu namaz her

²⁶⁷ Tanrıverdi, a.g.e., s. 178.

²⁶⁸ İnfaz: Bir akdin, bir hükümün veya emrin gereğini yapmak, onu yerine getirmek. Hâkimin verdiği hükmün icra marifeti ile yerine getirilmesi. M. Erdoğan, a.g.e., s. 251.

²⁶⁹ Çağlayan, a.g.e., s. 35.

²⁷⁰ Çağlayan, a.g.e., s. 35.

²⁷¹ Karaman, *İslam Hukukunda İctihad*, a.g.e., s. 223.

iki mezhebe göre de sahih değildir. Şayet böyle olursa her iki mezhebe göre abdestsiz namaz kılmış olmaktadır.²⁷² Böylece bu namaz Hanefî mezhebine göre sahihtir. Zira Hanefî mezhebine göre yıkanacak uzuvları ovmak abdestin sıhhatinin şartlarından olmadığı gibi, bir kadına dokunmakla da abdest bozulmaz. Demek ki bu Telfikten meydana gelen şekil icmâ'a muhalif değildir. Çünkü o namaz iki mezhebe göre sahih olmadığı halde üçüncü bir mezhebe göre sahih olmaktadır.

Usulcüler bu sebeple telfikin bu çeşidinin câiz olup olmamasında farklı görüşleri sürmektedirler. Mâliki hukukçulardan Karâfi (ö. 684/1285), bu çeşit telfikin caiz olmadığına, Şafii hukukçulardan İbn Dakîki'l-İd (ö.702/1302) ile İzzettin b. Abdisselâm (ö. 660/1262) gibi bazıları da aksine caiz olduğu görüşündedirler.²⁷³

Seyyid Bey, “Abdest konusunda eğer o kişi Hanefî mezhebini taklit etmiş olsaydı, şüphesiz o namaz sahih olmuş olurdu, fakat Hanefî mezhebini taklit etmeyip Mâliki ve Şâfiî mezheplerini telfik edip taklit etse bu takdirde her iki mezhebe göre de abdestsiz namaz kılmış demek olduğundan, konuya bu açıdan bakınca Karâfi'nin fikri akla daha yakın görünüyor” demektedir.²⁷⁴

Bu konuda Seyyid Bey'in görüşü bu şekilde olmakla birlikte İbnü'l-Hümâm'ın (ö.861/1457), Karâfi'nin (ö. 684/1285) fikrini beyan ederken beğenmediğine işaret eden ifâde tarzına ve her mezhebin hafif hükümlerini almanın câizliğini mutlak bir surette beyan edişine nazaran adı geçen İbn Dakîk'il-İd ve İbn Abdisselâm'ın fikirlerine iştirak ettiğinin anlaşıldığını ifâde etmektedir. Bu fikre sahip olanlar, “Mâdem ki Şâri', mukallit olanlar için bir mezhepten diğerine intikale ve her mezhebin hafif olan hükümlerini seçip almaya müsaade etmiş ve kolaylık olması için fer'î hükümlerin çoğunda müsâmaha göstermiştir, bunun sonucunda icmâ'a muhâlif düşmeyen telfikin de câizliği ortaya çıkmıştır. Artık buna muhalif diğer mütâalaların hükmü yoktur.” demektedirler.²⁷⁵

“Bu konuda söylediklerimizin tamamı, devletçe bir kanun tedvîn edilmediği, herhangi bir mezhebin hükümleriyle amel edilmesi hakkında devlet başkanının herhangi bir emri çıkmadığı takdirdedir. Ancak bazı işler hakkında Mecelle gibi bir kanun tedvin

²⁷² İbnü'l-hümâm, Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid, *et-Tahrîr fî usûl-i fikh*, Mısır, Dârüssadr neşriyatı, 1351, s. 552.

²⁷³ İbn Emîr el-Hacc, *Kitâbü't-tahrîr ve't-tahbîr*, C. 3, Beyrut, yy., 1996, s. 470.

²⁷⁴ Seyyid Bey, a.g.e., s. 173.

²⁷⁵ Seyyid Bey, a.g.e., s. 173.

edilmemiş olur, diğer bir ifadeyle velâyet-i âmmeyi haiz olan veliyyü'l-emr (devlet başkanı) tarafından o yolda bir emir verilmemiş olursa, artık o işlerde kanun dışına çıkmak, o emir ve iradeyi tanınamazlıktan gelmek câiz değildir” diyerek Seyyid bey konuyu özetlemektedir.²⁷⁶

Telfik, bir meselede ve özel bir uygulamada birbirine muhalif iki veya daha çok mezhebin muhalif olan hükümlerini bir araya getirmektir. Hâlbuki şer’î hakikatlerden habersiz bir gurup taassup ve cehalet ehlinin düşündükleri gibi telfik farklı olan iki veya daha fazla meseleden birinde bir mezhebi, diğerinde diğer mezhebi seçmek ve taklid etmek demek değildir. Ne usulcülerden, ne de hukukçulardan hiçbiri buna telfik dememiştir.

C. TELFİKİN GERÇEKLEŞME ŞEKLİ

Telfik; aynı hadise de iki ayrı görüşle bir arada veya ikincisinin de tesir’i bulunduğu halde ikisinden birisiyle amel etmiş olmadıkça gerçek olarak tahakkuk etmez. Mesela, kusmanın ağız dolusu olmadığı takdirde abdesti bozmadığı hususunda Ebû Hanîfe’yi, bedenden kan çıkınca abdestin bozulmayacağı hususunda da Şâfiî’yi taklit eden ve bu iki taklidin birleştiği tek abdestin sahih olduğu, yani bozulmadığını düşünen bir kimse, bu hareketiyle bir hâdisede iki görüşle bir arada amel etmiş olur ve bahis konumuz olan telfiki tahakkuk ettirmiş bulunur. Keza, kadınların ifadesiyle evlilik akdinin sahih olacağı konusunda Ebu Hanife’yi taklit eden, bu evlilik devam ederken de Ebu Hanife’ye göre tam ayrılık (beynûnet) meydana getiren bir kinaye sözüyle eşini boşayan, fakat bu ikinci hususta (kinaye sözüyle eşini boşama) Şafii’yi taklit ederek evlilik hayatına avdet (rucu) eden bir kimse bu evliliğin devamı hadisesinde iki ayrı görüşle bir arada amel etmiş ve söz konusu telfiki tahakkuk ettirmiş olur.²⁷⁷

Fakat iki görüşle aynı zamanda veya bir arada amel etmeyip önce biriyle, başka bir zaman da diğeriyle amel eder, ikinciyle amel ederken de birincinin hadise üzerinde te’siri kalmamış bulunursa bu telfik değil, daha önce amel etmiş olduğu görüşten rücû’ etmek ve onu terk etmek demektir.²⁷⁸

---

²⁷⁶ Seyyid Bey, a.g.e., s. 174.

²⁷⁷ Senhuri, a.g.e., 206.

²⁷⁸ Senhuri, a.g.e., 206.

Bir kimse velisiz nikâh akdinin geçerli olması konusunda Ebû Hanîfe'yi taklit etse, sonra da bu karısını üç talâk ile boşasa, bu evlilik akdinin batıl olduğu, bu sebeple ikâ (verdiği) ettiği üç talâkın zaten batıl olan bir evlilik akdi üzerinde vuku bulmuş olacağı hususlarında kalkıp İmam Şâfi'yi taklit ederek aynı kadınla yeni bir evlilik akdi yapsa bu şahıs, iki ayrı ve farklı görüşle birlikte amel etmiş olmaz; birinci görüşle amel ettikten sonra, henüz onun tesiri kalkmamış iken ikinci ve ona muhalif olan bir görüşle amel etmiş ve birinci görüşü terk etmiş olur. İşte bunun câiz olmadığı sözü, sadece telfik yapmış olduğu için değil, birinci görüşle amel ettikten sonra, henüz onun tesiri devam ederken onu terkedip ikinci görüşle amel etmiş olmasındandır.²⁷⁹ Öyleyse telfikin meydana gelmemesi için ikinci görüşle amel etmek istediği zaman birinci görüşün tesirinin kalkması lazımdır. Yoksa mevzubahis olan telfik meydana gelmiş olmaktadır.

Telfikin gerçekleşebilmesi için, amel ve tatbik edildiği sırada hâdise üzerinde ihtilâflı olan iki hükmün bulunduğu yerdeki ihtilâfin devam etmesi yani kalkmamış bulunması şarttır. Eğer hâdisenin hükmü üzerindeki ihtilâf, tasavvur edilen iki yerden birinde kalkmış bulunursa yine telfik bahis mevzuu değildir. Mesela, içtihadî bir mesele olduğu takdirde, şartlarına haiz bir hâkimin hükmü mezkûr ihtilâfi kaldırır. Çünkü hâkimin hükmünü yerine getirmek mecburidir, hiçbir kimse de bu hükmü bozamaz.²⁸⁰ Binaenaleyh bu hüküm, sadece hükme konu teşkil eden hâdisede ihtilâfi kaldırır; onu, üzerinde ittifak edilen ve aykırı görüş sahibinin ileri sürdüğü delilin şumulüne girmeyen bir hüküm haline getirir.²⁸¹

Bir adam, yabancı olan bir kadına: “Seninle evlenirsem üç talâk ile boşsun” dese, sonra da bu kadınla evlense, durum Hanefî veya Mâlikî bir hâkime götürülse, hâkim bu ta'likin (boşamayı evlenme şartına bağlamanın) geçerli olduğu ve kadının ondan boş düşmüş bulunduğu hükmüne varsa bu hüküm, söz konusu akit için içtihat ihtilâfını ortadan kaldırır. Fakat bundan sonra yine aynı kadınla ikinci bir evlilik akdi yapsa bu evlilik ihtilâflı olur, önce verilmiş olan hüküm bu ihtilâfi hükümsüz kılmaz,

²⁷⁹ Senhuri, a.g.e., 206.

²⁸⁰ Hâkimin hükmü, mezhebine uysun, uymasın her mükellefi bağlar, herkes kendi mezhebinin hükmü imiş gibi-ona uymaya mecburdur.

²⁸¹ Senhuri, a.g.e., 207.

çünkü o başka bir nikâha aittir; bu sebeple bir Şafii hâkime dava sunulsa, o da “nikâh sahihtir” diye hükmetse hükmü uygundur.²⁸²

Amelî yani nazari ve umumi olmayıp belli bir hâdisede uygulamak üzere telfiki kabul etmeyenler diyorlar ki: “Bunda zararlı olan kasten tatbikatın başlamış olmasıdır, eğer kasıt yoksa ve telfik tesadüfen meydana gelmişse caizdir. Mesela bir kimse İmam Ebû Hanîfe’yi taklit ediyor ve velisiz olarak evleniyor, sonra bu cüz’î hükmü dikkate almadan genel olarak nikâh hükümlerinde Hanefî mezhebini terk ederek Şafii mezhebine geçiyor. Bu şahsın evliliği sahih olarak kalır, yeniden bir evlilik akdine ihtiyacı yoktur, bu evlilik akdi baki iken Şafii’nin hükümleri ile amel edebilir.”²⁸³

Bu durumda, birinci mezhebinin, önceki evlilik akdinde kalan bazı cüz’î hükümleriyle Şâfiî mezhebinin aynı hususlara ait hükümleri arasında telfik meydana gelmiş olursa da burada aranacak olan kasıttır. Bu cüz’î meseleleri kastederek yeni mezhebe geçiş başka, bunları kastetmeksizin genel olarak bütün nikâh hükümlerinde yeni mezhebe geçiş başkadır; bu ikinci durumda meydana gelen telfik câizdir.²⁸⁴

Dikkat edildiği zaman görülecektir ki, amelî telfik ancak şu şartların bir arada bulunmasıyla tahakkuk etmektedir:

- a) Birinci içtihatın bazı hükümleri devam ederken onunla birlikte ikinci bir içtihatla amel etmiş olmak,
- b) İlk amel ettiği içtihatta, bozulması imkânsız olan hâkim hükmü yoluyla ihtilâf kalkmamış bulunmak,
- c) Hâdisenin başka başka olmaması, yani tek bir hâdisе üzerinde vukû bulmuş olmak,
- d) Telfik tesadüfen değil kasten yapılmış olmak,
- e) Cüz’î hükümleri dikkate almadan, küllî hükümlerde yapılan taklidin neticesi olarak meydana gelmemiş bulunmak.²⁸⁵

---

²⁸² Senhuri, a.g.e., 208.

²⁸³ Senhuri, a.g.e., 209.

²⁸⁴ Senhuri, a.g.e., 209.

²⁸⁵ Senhuri, a.g.e., 209.

IV. İSLAM HUKUK EKOLLERİNİN TELFİKE BAKIŞI

Telfik, üzerinde icma değil ihtilaf edilen bir konudur. Buraya kadar hep telfikin çeşitleri, onu caiz görüp görmeyen âlimlerin görüşlerini, hangi durumlarda telfik olur vs. gibi konuları ele aldık. Şimdi ise telfik ile ilgili genel olarak fıkıh ekollerinin genel bakış açısını ele alacağız. Bu konuda Senhuri şunları ifade etmektedir: “Bu mesele üzerine eğildiğim günden bu yana gücümün yettiği, ele geçirebildiğim eserlerin imkân verdiği ölçüde araştırma, inceleme ve mütalaalarımaya rağmen, ne bilinen mezhep imamlarının, ne de tahrir ve tercih erbabının bu mesele üzerinde söz söylediklerini görebildim. Bu meseleyi ele alanların hiçbiri yukarıda ki tabakalardan birisine dâhil değildir. Aralarında bunca cedel ve münakaşaya rağmen sonrakilerden de hiçbirisi söylediklerinde, yukarıdaki tabakalara giren bir zatın görüş ve sözüne dayanmamıştır. Bütün yaptıkları ehli olmadıkları halde şer’î bir mesele üzerinde içtihat etmekten öte geçmiyor.”²⁸⁶ Senhuri devam ederek şunları söylüyor: “Kuvvetle tahmin ediyorum ki VII. asırdan önce bu mesele üzerinde söz edilmemiştir. Herhalde bu meseleyi ilk defa ortaya atan zat, Karafi’nin Tenkihü’l-Füsul isimli kitabının şerhinde, taklidin şartlarından bahsederken sözlerini naklettiği maliki Yahya Zenatidir.”²⁸⁷

Müteahhirun ve daha sonrakilerden bu meseleyi ele alanlar da ihtilaf etmiş, bir kısmı caizdir derken diğer bir kısmı aksini iddia etmiştir.²⁸⁸

Şimdi de konuyla ilgili mezheplerin bakış açılarını ele alacağız.

A. HANEFİ EKOLÜ

Senhuri bu konuda şunları ifade etmektedir: “Bu mezhebin imamı ile onun mezhepte müçtehit olan talebeleri ve ashabı tahrir (tahrîc ehli) olan zevattan hiçbiri bu konu üzerinde durmamıştır. Onlardan ilk olarak bu konuda söz ettiğini bildiğim zat Kadı Necmuddin İbrahim b. Ali Tarasûsî (ö.758/1357) dir. O'nun "Enfâ'u'l-Vesâil" adlı eserde ifade ettiğine göre Hüsâmuddin er-Râvi'nin (ö. 681/1282) sefihlikten dolayı hacr altına alınmış bir kimsenin, vakfının sahih olduğuna hükmettiğine ve bu hükmü, bazı Hanbelî kadıların tatbik ettiklerine vâkıf olmuş. Daha başka nakillerden sonra Tarsûsî bu hükmün kendisine müşkil bir mesele olarak geldiğini, çünkü kazıyyenin Ebû Hanîfe

²⁸⁶ Senhuri, a.g.e., s. 217.

²⁸⁷ Senhuri, a.g.e., s. 217.

²⁸⁸ Senhuri, a.g.e., s. 217.

ile Ebû Yûsuf'un içtihatlarından mürekkep bulunduğunu ifade etmektedir. Daha sonra Hanefî fakihlerinden Yûsuf b. Ahmed es-Sicistânînin (ö. 638/1240) "Münyetu'l-Müftî" eserinde bunun gibi iki mezhepten mürekkep bir başka vakia gördüğünü ve orada bunun câiz olduğunun da açıkladığını söylemektedir. Tarsusi daha sonra da "fâsıkların şahitlik etmeleriyle gıyâben hükümden" ibaret olan Münye'deki hükmü naklederek, "müşkilim zail oldu" diyor.²⁸⁹

Şeyhu'l-İslâm Ebûsuûd el-Îmâdî (ö.983/1575), paranın (nakitlerin) Vakfı" hakkındaki Risâlesinde, mukallit olan bir kadı'nın (yani taklit yapan) mülaffak (Telfik yapılmış) mesele ile hükmünün sahih olduğu görüşünü ileri sürmüştür. Bunu İbn Âbidin de Tenkîhu'l-Feteva'l-Hamidîyye'de, Fetevâ eş-Şelebî'den şu ifâde ile nakletmiştir: "Ebû's-Suud Fetevâ'sında bunun câiz olduğunu, böyle bir hükmün nâfiz olacağını söylemiştir.

Kâsım b. Kutlubuğa (ö.879/1474) "Tashîhu'l-Kudûr" isimli eserinin girişinde telfikin câiz olmadığı görüşünü ileri sürerek Şâfiî âlimi "Akfehsî'nin "Tevkîfu'l-hukkâm" adlı eserinden, "telfik edilmiş hükmün bütün müslümanların icmâi ile bâtil olduğu" hükmünü nakletmiştir. Ömer b. Nuceym (ö. 1005/1596) "İcâbetu'l-Mesâil"de Tarasûsî'yi tenkit etmiş ve şöyle demiştir: "Mülaffak (telfik yapılmış) hükmün sahih olduğunu kabul etmiyoruz, Allâme Kasım, İmam Ebû'lAbbâsî'den "Tenbîhu'l-Hukkam" adlı eserde şu sözü nakletmiştir: "Şunu da hatırlatmak gerekir ki, mülaffak hüküm, müslümanların icmâi ile bâtildir." Şürûnbülâfî (ö.1069/1659) "Ikdu'l-ferîd" isimli bir risâle yazmış ve bu risâlede, mutâdî olmayan bir münakaşa tarzıyla Şâfiîlerin arkasına düşerek telfikin câiz olmadığını savunmuş, hatta mürekkep vâkıyanın var olmadığını söylemiştir. Nablûsî haklı olarak onun için "Bu manasız bir inat ve realiteyi inkârdır" demiştir. Hanefîlerden İbrahim Bîrî (ö.1099/1688) de "Gâyetu't-tahkîk ve el-keşfu ve't-tevfîk" isimli risâlesinde telfikin câiz olmadığını ispata çalışmıştır. Aynı şekilde Haskefî, ed-Durru'l-Muhtâr'ın girişinde Akfehsî'den nakledilen sözü almış, İbn Âbidin de Reddu'l-Muhtâr'ın çeşitli yerlerinde, telfikin câiz olmadığı görüşü üzerinden yürümüştür. Bütün bu bilginler, Şâfiî Akfehsî'nin; "Müslümanların icma'ı ile telfikin bâtil olduğu" şeklindeki ifâdesine kapılmışlardır.²⁹⁰

²⁸⁹ Senhuri, a.g.e., s. 220.

²⁹⁰ Senhuri, a.g.e., s. 220-221.

B. ŞAFİİ EKOLÜ

İmam Şâfiî, ile bu mezhebin tercih ve tahrir ehliyeti bulunan, Kaffâl, Mâverdî, Şirâzî, Gazzâlî, Rafîî, Nevevî ve Sübkî gibi fakihlerinin bu konu hakkında bir şey söyledikleri bilinmemektedir. İbn Emîrî'l-Hacc, İzzüddin b. Abdüsselâm'ın (ö.660/1262), "telfik yapıldığı takdirde hükmün bozulması gereken bir durumun ortaya çıkmamasını" şart koşturmakla yetindiğini nakletmiştir. Bundan maksat, meselenin içtihadî olmasıdır. Bu demek oluyor ki, O da Zenâtî dışındaki Mâlikîler gibi, yalnız bunu şart koşturmuştur. Aynı müellif, Takıyyüddîn b. Dakîk-ül-İd'den (ö.704/1304), Telfikin bâtil olduğuna icmâ bulunan bir şekilde yapılmamasını şart koşturduğunu nakletmiştir. Bu Zenâtî'nin şartıdır. Şa'rânî el-Mizân'da, Şâfiî İzzüddin b. Cemâa Makdisî'den (ö.767/1366) şu görüşü nakletmektedir: "Telfik ile yapılan bir ibadetin sahih olabilmesi için, hüküm ve görüşleri alınan mezheplerin şartlarına riâyet etmek gereklidir." Şa'rânî bu nakilden sonra şunu ilave etmiştir: "Bu hüküm din namına ihtiyat içindir ve müslümanların ibadetlerinde eksiklik bulunmaması gayesine matuftur."²⁹¹

Şihâbuddin Ahmed b. İmâdüddin Akfehî (ö.808/1405): "Telfik müslümanların icma'ı ile bâtildir" iddiasını ileri sürmüştür. Ahmed b. Hacer Heytemî (ö.974/1566) bu konuyu "Tuhfetu'l-Muhtâc" ve "el-Fetâva's-Suğrâ" isimli eserlerinde ele almıştır. Çağdaşı olan Remlî onun görüşünü paylaşmaktadır. Yine muasırları olan İbn Ziyâd ile ondan önce Bulkînî (ö.805/1402) şart hususunda onlara uyuyor fakat mürekkep olay onlardan ayrılarak tekkaziye prensibi üzerinde durmaktadırlar. Vaktiyle Ezher Rektörü olan Hafnâvî'nin de taklit mevzuunda bir risâlesi vardır.²⁹² Bu risâlede bir mezhepten diğerine geçmeyi dört şarta bağlamıştır. Bu şartlardan birisi şudur: Terk edilen mezhep ile kabul edilen mezhebin her ikisinin de kabul etmediği mürekkep bir vâkıanın meydana gelmemesi. Şâfiî mezhebine mensup birinin başının tümünü değil de bir kısmını meshettikten sonra üzerine köpek salyası bulaşınca bu abdestle namaz kılma hususunda İmam Mâlik'i taklit etmek istemesi gibi.²⁹³ Bu durumda yaptığı ibadet sahih olmaz. Bu sözlerinden anlaşıldığına göre O, Bulkînî ve İbn Ziyâd'ın değil, İbn Hacer ve Remlî'nin yolundan yürümektedir. Hafni daha sonra, Birmâvî'nin Ali Uchûrî'den naklettiği gibi "mulaffak mesele" ye gelince diyerek, "uç talâk ile boşanmış bir kadınla evlendirilen küçüğün vati'dan sonra bu kadını boşaması halinde ilk kocasına, iddet

²⁹¹ Senhuri, a.g.e., s. 22-223.

²⁹² Senhuri, a.g.e., s. 223.

²⁹³ Senhuri, a.g.e., s. 223.

beklemeden dönebilmesi” meselesini ele almakta ve konuyu şu sözlerle bağlamaktadır: “Birinci akit meselesi zamanımızda çok kimseyi ilgilendiren, Allah korkusundan uzak, dinini bir parça menfaat karşılığında satan kimselerin fetvâ verdiği bir mesele haline gelmiştir.” Öyle anlaşılıyor ki, Akfehî (ö.808/1405) ’den sonra gelenler bu mevzuda O’na muhalefet etmemişlerdir. Fakat yine Ezher Rektörlerinden Şâfiî âlimlerinden Bâcûrî, "Cevheratu't-Tevhîd" üzerine yazdığı haşiyesinde şunları kaydetmektedir: “Bir mezhepten diğerine geçmek câiz midir? ” diyecek olursan şöyle derim: “Bu mevzuda üç görüş vardır: 1- Mutlak olarak câiz değildir. 2- Mutlak olarak câizdir. 3- Mehirsiz, velisiz ve şahitsiz nikâhta olduğu gibi icmâ’a muhâlif olacak tarzda mezhep hükümlerini bir araya getirmemek şartıyla câizdir. Çünkü bu şekilde kıyılan bir nikâhı hiçbir mezhep caiz görmez. Bu, aşağıdaki manzumede kaydedilen taklidin şartlarından birini teşkil etmektedir.

Ruhsatları araştırmamak, hiçbir mezhebin kabul etmediği bir vâkıa meydana getirmemek, taklit edilenin üstün olduğuna inanmak ve buna ihtiyaç duymak”²⁹⁴

C. MALİKİ EKOLÜ

Maliki mezhebi âlimlerinden olan Yahya Zenâtî’den önce Mâlikîlerden hiçbir birinin bu mevzuu incelediği bilinmemektedir. Karâfi, O’nun ve başkalarının bu konudaki sözlerini nakletmiştir. İsnevî de Karâfi (ö.684/1285) den, daha önce bahsedilen şartları nakletmiştir. Kanaatimce bu tahkiki gereken bir nakildir. Ebû İshak eş-Şâtîbî (ö.790/1388) el-Muvâfakat adlı eserinde, mezheplerin ruhsatlarını araştırıp toplamış ve bunun sakıncalarından uzun boylu bahsetmiştir²⁹⁵ Mecmû’unun şerhinde el-Emiru’l-Kebîr, Şebrahitî (ö.1106/1695) nin telfiki câiz görmediğini, hâlbuki kendisinin üstadlarından bunun câiz olduğunu işitmiş bulunduğunu söylemiş ve “Sahih olan bunun câiz olduğudur, bunda rahatlık vardır.” demiştir. Düsûkînin, Halil’in Muhtasar’ının Şerh-i Kebîr’i üzerine yazmış olduğu hâşiyesinde, Emîr’in sözlerini naklettikten sonra şöyle demiştir: “Tek ibadette iki mezhebin cem’ ve telfiki hakkında iki yol vardır, birisi kabul etmemek, diğeri cevaz yolu, tercih edilen bu ikincisidir.” Netice olarak müteahhir Mâlikîler arasında da konu ihtilâflıdır.²⁹⁶ Daha doğru ve tercihe şayan olan görüşleri

²⁹⁴ Senhuri, a.g.e., s. 224.

²⁹⁵ Şâtîbî, *el-Muvâfakat*, C. IV, s. 148.

²⁹⁶ Senhuri, a.g.e., s. 222.

telfikin caiz olduğudur. Eğer telfikin batıl olduğuna dair Müslümanların icma etmiş olsaydı bu konuda onlar ihtilaf etmezlerdi.²⁹⁷

D. HANBELÎ EKOLÜ

Hanbelî âlimi olan Tarasûsî'nin, “telfik ile verilmiş hükümleri Hanbelî kadıların tatbik ettikleri” tarzındaki naklinden başka, Hanbelîlerin bu mevzudaki görüşlerine rastlanmamıştır. Bunun ifade ettiği mana ise Hanbelîlerin bunu icma bulunmayan bir içtihadî mesele telakki ettiklerinden ibarettir.²⁹⁸

Senhuri şunları ifade etmektedir: “Bütün bunlardan sonra açıkça ortaya çıkan gerçek: Telfikin batıl olduğu hakkında Müslümanların icma'ına dayanmanın sahih ve sağlam bir dayanışma olmadığıdır. Yani “telfik, Müslümanların ittifakı ve icma'ı ile batıldır” denemez.²⁹⁹”

---

²⁹⁷ Senhuri, a.g.e., s. 222.

²⁹⁸ Senhuri, a.g.e., s. 224.

²⁹⁹ Senhuri, a.g.e., s. 225.

SONUÇ

Bir kimsenin bir konuda müctehidin görüşünü bilip delilini bilmeksizin kendisine uymasına taklid denilmektedir. İslam Hukukunda taklid bölümünde değerlendirilen telfik ise, bir veya birbiriyle ilişkili olan iki meselede iki veya daha fazla farklı görüşü bir araya getirme hadisesi olup buna VII. yüzyıldan sonra değinilmeye başlanmıştır. Ancak telfik İslam'ın ilk dönemlerinden itibaren müslümanların farkında olarak veya olmayarak az veya çok uyguladıklarını belirtmek isterim. Yani kavram olarak VII. asırdan sonra ortaya çıkmış olsa da uygulama olarak daha öncesinde vardı ve bu uygulama günümüze kadar tarihin her döneminde olmuştur. Çünkü ilk dönem müslümanlar bilemedikleri meseleleri doğal olarak, müctehid sahabilerden birine veya daha sonraki asırlarda müctehid âlimlerden birine, aynı meselede bilmediği başka bir konuyu ise başka bir sahabe veya müctehide soruyorlardı. Onların da vermiş oldukları cevaplar her zaman aynı olmaya biliyor, dolayısıyla kişi telfike düşüyordu.

Uygulama olarak müctehitler döneminden sonra kendisine başvuru olan telfikin bazı konularla ilgili olarak her ne kadar ortak yönleri olsa dahi asıl itibariyle her birinin farklı konular olduğunu, dolayısıyla da her birisinin kendine göre hüküm kazandığını tezimizde ifade etmeye çalıştık. Örneğin, taklitte telfik, ictihadda telfik, tetebu'r-ruhas, teysir, ihdasu kavli'salis ve muraatu'l-hilaf gibi konularda hükümler birbirinden farklıdır.

Hükmü sarihnass ile sabit olan, herkes tarafından bilinen ve konusu itikad olan telfik batıldır. Furu konularında ki telfikin hükmü ise, âlimler tarafından tartışılmış olup ihtilaflıdır. Çünkü burada âlimlerin içtihadı söz konusu olmaktadır. İctihada açık konularda ise her zaman ihtilaf söz konusu olmuştur. Dolayısıyla telfikin hükmü konusunda âlimler üç guruba ayrılmaktadırlar. Bunlardan birinci gurup âlimler, hangi konuda olursa olsun telfik din ile oynama, heva ve hevese göre hareket etme, fesada yol açma vs. gibi gerekçeler ileri sürerek buna kesinlikle caiz değil batıldır demişlerdir. İkinci gurup âlimler, bunun tam tersini söylemiş ve telfikin sahabi döneminde de uygulandığını vb. deliller getirerek kesin bir şekilde caiz olduğunu söylemişlerdir. Üçüncü guruba dâhil olan âlimler ise orta yolu tutmuş, telfiki bazı şartlar ile sınırlandırmış ve bu şartlar gerçekleştiğinde telfik caiz olur demişlerdir ki, bizimde

tercih ettiğimiz görüş budur. İlk iki gurup bu konuda ifrat ve tefrite gitmişler ve çerçeveyi birisi çok daraltmış birisi de çok geniş tutmuştur. Dolayısıyla bize göre isabetli olan görüş, belli şartların gerçekleşmesi durumunda telfike gitmenin mümkün olacağı yönündedir.

Kanaatimizce telfik şu durumlarda caiz olmaz:

İtikadi konularda, hükmü herkes tarafından bilinen konularda, icma'a aykırı durumlarda, fesada kapı açıyorsa, açık nassa aykırı ise, telfik yolu ile bilinçli bir şekilde tetebu'r-ruhasa gidiliyorsa ve telfiki yapan kişi sorumluluk dairesinden çıkma gibi bir kasdı olursa.

Şu durumlarda ise telfik caiz olur:

Kötü niyet yok ve nass ile çelişmiyor ise, zaruret ve meşakkat durumu söz konusuysa, bilinçsizce yapılma durumu var ve kasdi olarak yapılmıyorsa, menfaat amaçlı değilse, bu durumda aşırıya gitmeden, şiddetli ihtiyaç durumunda, kolaylık prensibi dikkate alınarak mükellefin kendisi ile ilgili olup değişen hususlar ve fûru'a dair konularda da, toplumun veya fertlerin lehine fayda sağlıyor ve konusu içtihad ise telfik caiz olur.

KAYNAKÇA

- ATİBÎ Gazi b. Mürşid b. Halef, *Mezahibi'l- Fıkhiyyeti ve Alakatühü bi teysiri'l- Fetva*" C. XXV, Suudi Arabistan, *Mecmeu'l- Fıkhi'l- İslami Dergisi*, 2010.
- ATİBÎ Gazi b. Mürşid b. Halef, *et-Telfik Beyne Mezahibi l-Fıkhiyyeti ve Alakatühü Bi teysiri l- Fetva*, XXV, Suudi Arabistan, *Mecmeu'l-Fıkhi'l-İslami Dergisi*, 2010.
- ATTÂR eş-Şeyh Hasan, *Haşiyetü'l-Attâr ala Şerhi'l-Mahalli ala Cem'u'l-Cevami*, C.I, Beyrut, Daru Kütübi'l-İlmiyye, ty.
- BANÎ Nasiruddin, İrväu'l-Ğalil Fi Teğrici Ehadisi Menari's-Sebil, C. IX, Beyrut, Mektebü'l-İslami, 1979.
- BANÎ Muhammed Said b. Abdurrahman, *Ümdetü't- Tahkik fi't- Taklid ve't- Talfik*, C.I, Dimeşk, Daru'l Kadiri, 1997.
- ....., *Sıfatı Salati'n-Nebi*, Beyrut, yy., 1987.
- BACİ Ebu'l-Velid, *İhkamu'l-Fusul Fi Ahkamu'l-Usul*, C.II, 2.b, Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslami, 1995.
- BAHİSİN Yakup Abdulvahap, *Ruf'u'l-Haraci fi's-Şeriatı'l-İslamiyye*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2001.
- BAĞDADİ el-İmam Abdulmu'min b. Abdulhak, el-Hanbelî, *Teysiru'l-Vusul İle Kavaidi'l-Usul Ve Meakidi'l-Fusul*, C. I, 4. b, Riyad, Daru İbn 'l-Cevzi, 2010.
- BESEC Ahmed Hasan, *Şerhu Divani İbnü'l-Arabî*, C. II, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- BAALEVİ Abdurrahman b. Muhammed b. el-Hüseyn b. Ömer, *Buğyetü'l-Müsterşidin*, C. I, Beyrut, 1. b, Daru'l-Kütübi-İlmiyye, 1998.
- CANDAN Abdulcelil, *Müslüman ve Mezhep*, 4. b, Van, Elest yayınları (Bilge adamlar), 2011.
- ÇAĞLAYAN Mehmed, *Mezheplerin Birleştirilmesi ve İctihad Meselesi*, İstanbul, Furkan Yayınları, 1982.
- DİMYATİ Ebu Bekir Osman b. Muhammed b. Eş-Şeta el-Bekri, *Haşiyetü İnetü't-Talibin Ala Halli Elfazi Fethu'l-Muin*, C.IV, Beyrut, Daru Kütübi'l-İlmiyye, 1995.
- EMİR PADİŞAH Muhammed Emin, *Teysirü't-Tahrir*, C. IV, Mısır, yy., 1351.
- ERDOĞAN Mehmet, *Fıkıh ve Hukuk Terimleri*, 5. b, İstanbul, Ensar neşriyat, 2015.
- EŞKAR Muhammed b. Süleyman, *el-Fütya ve Menahicü'l-İfta*, C.I, Kuveyt, Mektebetü'l-Menari'l-İslamiyye, 1976.

- ENSARİ Şeyhu'l-İslam Zekeriya, *Ġayetü'l-Vusul Fi Şerhi Lübbi'l-Usul*, Mısır, Daru'l-Kütübi'l-Arabiyyeti, ty.
- EL-HİN Mustafa ve arkadaşları, *Büyük Şafi Fıkhi*, C.I, İstanbul, Huzur yayınları, 2014.
- EL-MEŞAT Hasan b. Muhammed, *el-Cevahirü's-Semineti Fi Beyani Edilleti Âlimi'l-Medineti*, Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslami, 1990.
- EL-KARAFİ, Şihabuddin Muhammed b. İdris, *Şerhu Tenkihi'l-Fusul Fi İhtisari'l-Mahsul Fi'l-Usul*, C. I, Beyrut, Daru'l-Fikr, 2004.
- FUYUMİ Ahmet b. Muhammed b. Ali el-Mukri, *el-Misbahu'l-Munir fi Garibi Şerhi'l-Kebir li'r-Rafii*, C. I, Kahire, el-Matbaatu'l-Emiriyye, 1922.
- GÜMÜŞOĞLU Hasan, *Fikhi Mezhepler Tarihi İctihad-Taklid-Telfik*, İstanbul, Ensar Neşriyat, 2016.
- HALEBÎ İbrahim Bin Muhammed, *Haleb-i Saġir*, (çev. Ali Arslan), Ankara, Akçağ yayınları, 1983.
- HASKEFİ Muhammed b. Ali b. Muhammed b. Ali b. Abdurrahman el-Hanefî, *ed-Durru'l-Muhtar Şerhu Tenviru'l-Ebsar ve Camiu'l-Bihar*, C.I, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 2002.
- HEYTEMÎ eş-Şeyh Ahmet Şihabuddin İbnü'l-Hacer el-Mekki, *el-Fetva'l-Fikhiyyetü'l-Kübra*, C. II, Türkiye, el-Mektebetü'l-İslamiyye, ty.
- İBNÜ'L-ESİR Ebu's-Saadat el-Mubarak b. Muhammed el-Cezeri, *en-Nihaye fi garibi'l-hadis ve'l-emel*, C. IV, Kahire, el-Mektebetü'l-İslamiyye, 1965.
- İBN MANZUR, Cemalettin Muhammed b. Mükerrerem b. Ali el-Ensari, *Lisanu'l-Arap*, C. IV, 1. b, Beyrut, Müessesetü'l-A'la Li'l-Matbuat, 2005.
- İBN ABİDİN Muhammed Emin, *Haşiyetü Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar*, I-VIII, İstanbul, Karaman yay., 1984.
- ....., *Reddü'l-Muhtar*, C. I, Mısır, Şerike ve Mektebe ve Matbaa Mustafa el-Babi el-Halebi ve Evleduhu, 1966.
- ....., *Haşiyetü Reddü'l-Muhtar ale'd-Dürri'l-Muhtar Şerhu Tenviri'l-Ebsar*, Riyad, Daru Alemi'l-Kütüp, 2003.
- ....., *el-Ukudu'd-Durriye Fi Tenkihi'l-Fetava'l-Hamidiyye*, , C.II, yay.y., yy., yt.
- ....., *Resail-i İbn Abidin*, C.I, Beyrut, yy., ty.
- İBN CEZİ İmam Ebu'l-Kasım Muhammed b. Ahmed el-Kelbi, *Tekribu'l-Vusul ile İlmi'l Usul*, yy.y., yy., ty.

- İBN HÜMÂM Kemâleddin Muhammed b. Abdülvâhid, *et-Tahrîr fî usûl-i fikh*, Mısır, Dârüssadr Neşriyatı, 1351.
- İBN EMÎR el-HACC, *Kitâbü't-takrîr ve't-tahbîr*, C. III, Beyrut, yy., 1996.
- ŞENOCAK İhsan, *Telfik*, 19.Ekim.2014, Telfik konusu, <http://ihsansenocak.com/Telfik>, (17.06.2016).
- İZMİRLİ İsmail Hakkı, *İlm-i Hilaf*, yy., Dersaâdet, Hukuk Matbaası, 1330.
- KAYA Eyüp Sait, “*Telfik*”, *T.D.V. “İslam Ansiklopedisi”*, C. XL, İstanbul, Türkiye Diyanet Vakfı, 2011.
- KAYA Ali, *Güncel Fıki Konular*, Bursa, Emin yayınları, 2013.
- KASİMİ Muhammed Cemalüddin, *el-Fetva Fi'l- İslam*, C. I, Beyrut, Daru'l- Kütübi'l- İlmiyye, 1986.
- KARAMAN Hayreddin, *İslam Hukukunda İctihad*, 4.b, İstanbul, Ensar Neşriyatı, 2010.
- ....., *İctihad Taklid ve Telfik Üzerine Dört Risale (İbn Teymiye, Abdullah b. Abdulazim, Şah Veliyullah, Senhuri)*, 6. b, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.
- ....., *Fıkıh Usulü İslam Hukukunun Kaynakları, Metodu ve Felsefesi*, 11.b, İstanbul, Ensar Neşriyatı, 2013.
- KERMİ Şeyh Mer'a, b. Yusuf, *Delilü't-Talip Ma'a Fetva Mer'a el-Kermi Fi't-Taklid ve't-Temezhep ve't-Telfik*, C. I, Mahtut yy., ty.
- KURTUBİ Ebu Abdillâh Muhammed, *el-Camiu li Ahkami'l-Kur'an*, C. II, Beyrut, yy., ty.
- KÖSE Saffet, *İslam Hukukuna Giriş*, 2. b, İstanbul, Hikmetevi Yayınları, 2012.
- LEKNEVİ Abdulali Muhammed b. Nizameddin Muhammed es-Sehalevi el-Ensârî, *Fevati'r-Rehumat bi Şerhi Müslimü'm-Müssübüt*, C. II, Beyrut, Daru kübübi'l-İlmiyye, 2002.
- MERDAVİ Alauddin Ebu'l-Hasan Ali b. Süleyman b. Ahmet es-Sa'dî, *el-İnsaf Fi Ma'rifeti'r-Racih Mine'l-Hilaf Ala Mezhebi İmam Ahmed b. Hanbel*, C. XII, Beyrut, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1997.
- MEVDUDİ Ebu'l-Ala, *Resail, Mesail*, (çev: M.Osmanoğlu, A.Hamid Chocan), C. II, İstanbul yy., 1990.
- ....., *et-Tehbir Şerhu't-Tahrir Fi Usûli'l-fikhi*, C. VIII, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2002.

- MİLİBARİ Ahmet Zeynüddin b. Abdulaziz el-Maberi, *Fethu'l-Muin Bi Şerhi Kurretü'l-Ayn Bi Mühimmatı'd-Din*, C. I, Beyrut, Daru İbn Hazm, 2004.
- MİMAN Nasır b. Abdullah, *Et-Teflik Fil İctihad ve Taklid*, C. X, Suudi Arabistan, Adl Dergisi, 2001.
- MÜNAVİ Şemseddin Muhammed, *Faydu'l-Kadir Şerhu Camii's-Sağır*, C. I, Beyrut, yy., 1972.
- NABLUSİ Abdulgani, *Hulasatü't- Tahkik fi Beyani Hükmi't-Taklid ve't-Telfik*, “*Taklit ve Telfik Konusunda Bir İnceleme*”, (çev. Ahmed Yaşar), S. XI, İzmir, D.E.Ü.İ.F.D., 1998.
- ÖZEN Şükrü, *Mezheplerin Doğuşu ve İctihat Tartışması*, İstanbul, Pınar Yayınları, 2003.
- RESA'İ Ebu Abdullah Muhammed el-Ensari, *Şerhü Hududi İbn Urfe*, C. I, Beyrut, Daru'l-Garbi'l-İslami, 1993.
- REŞİD RIZA Muhammed, *İslamda Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, (çev. A. H. Akseki), Ankara, yy., 1974.
- REHİBANİ eş-Şeyh Mustafa es-Suyuti, *Matalibu Uli'n-Nuha Fi Şerhi Ğayeti'l-Münteha*, C. VI, el-Mektebu'l-İslami, yy., yt.
- RUMİ Muhammed b. Abdulazim el-Mekki el-Muri el-Hanefi, *el-Kavlu's-Sedid Fi Ba'di Mesaili'l-İctihadi ve't-Taklid*, C. I, yay.y., yy, ty.
- SALABİ Üsame Muhammed Muhammed, *er-Ruhasu's-Şeriyye Ehkamuha ve Davabituha*, C. I, İskenderiyye, Daru'l-İman, 2002.
- SEİDİ Abdullah b. Muhammed b. Hasan, *et-Telfik ve Hukmühü Fi Fikhi'l-İslami*, Suudi Arabistan, yy, ty, 2008.
- SENHURİ Ahmed Ferec, *Mezheplerin Hükümleri Arasında Telfik*, 6. b, (çev. Hayrettin Karaman), İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.
- SEYYİD BEY Muhammed, *Usul-i fıkıh (Medhal)*, İstanbul, Medhal İlmi Araştırmalar Derneği Yayınları, 2012,
- SÜLEMÎ İyad b. Nami b. Sülemi, *Usul-ul Fıkıh el-Lezi La Yese'u-l Fakihe Cehlühü*, Riyad, Daru Tedmiriye, 2005.
- ŞAH VELİYULLAH Dehlevi, “*Ikdu'l-Cid*”,(Dört Risale), (çev. Hayreddin Karaman), 6. b, İstanbul, İz Yayıncılık, 2012.

- ŞA'RANÎ Abdulvahhab, *el-Yevakit ve'l-Cevahir fi beyâni Akâidi'l-kebir*, C. II, yy., Matbaatü'l- Ezheriyye, ty., 1307.
- ŞATIBÎ Ebu İshak İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Leğmi, *el-Muvafakat*, C. VI, Suudi Arabistan, Daru İbn Affan, 1997.
- ŞEVKÂNÎ Muhammed b. Ali, *el-Kavlü 'l-Müfid Fi Edilleti 'l-İctihadi Ve 't-Taklid*, C. I, Beyrut, Daru kitabi'l-Lübnani, 1991.
- ....., *İrşadu'l-Fuhûl İle 't-Tehkiki'l-Hakı Min İlmi'l-Usuli*, C. II, Riyad, Daru'l-Fudayl, 2000.
- ŞENER Abdulkadir, *İslam Hukuku Dersleri*, C. I, 2.b, İzmir, yy, 1992.
- ŞÜRÜNBÜLALÎ Ebu'l-İhlâs Hasen b. Ammar b. Ali el-Vefai el-Mısri, *el-İkdü'l-ferid*, yy, ty.
- TANRIVERDÎ Hayrettin, *İslam Mezhepler Hukukunda Taklid ve Telfik*, İstanbul, Eser Yayınevi, 1967.
- TARABLÛSÎ Abdurrahman el-Hattab, *Mevahibü'l-celil lişerhiMuhtasari'l-Halil*, C.III, Libya, yy, ty.
- YAKUP Abdulvahap, *Ruf'u 'l-Haraci fi 'ş-Şer'ati 'l-İslâmiyye*, Riyad, Mektebetü'r-Rüşd, 2001.
- YUBÎ Muhammed Said b. Ahmet b. Mes'ud, *Devabitü Teysiru'l-Fetva ve'r-Reddu Ala'l-Mütesâhiline Fiha*, Medine, Daru İbn 'l-Cevzi, yy., h.1430.
- ZUHAYLÎ Vehbe, *Usuli'l-Fıkhi'l-İslami*, C. II, Dimeşk, Daru'l-Fıkr, 1986.
- ....., *el-Fıkhu'l-İslam ve Edilletuhu*, C. I, Şam, Daru'l-Fıkr, 1986.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Sayit Tahirov
Tez Adı	İslam Hukuku Telifik
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	Temel İslam Bilimleri
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Halil İbrahim Acar
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☒ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Vermiyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 18/07/2016

İmza :